

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

На правах рукопису

Кінщак Алла Вікторівна

УДК 354:65.014.1.477

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Науковий керівник:

Жовнірчик Ярослав Федорович,

доктор наук з державного управління,

доцент

Київ – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	10
1.1. Теоретичні засади формування механізмів реалізації державної регіональної політики	10
1.2. Передумови та історичні етапи розвитку механізмів здійснення державної регіональної політики	27
1.3. Зарубіжні підходи до формування та реалізації механізмів державної політики регіонального розвитку	41
Висновки до розділу 1	53
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	60
2.1. Оцінка реалізації організаційно-правового механізму державної регіональної політики України	60
2.2. Сучасний стан розвитку механізму інституалізації державної регіональної політики	74
2.3. Аналіз особливостей сучасних механізмів та інструментів реалізації державної регіональної політики в Україні	92
Висновки до розділу 2	109
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	118

3.1. Напрями удосконалення процесу фінансового забезпечення державної регіональної політики в контексті європейської інтеграції	118
3.2. Оптимізація інструментарію та функцій державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення	136
3.3. Шляхи удосконалення механізмів державної регіональної політики в контексті інтеграції України в європейський простір	155
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Актуальність теми. Процес прискорення економічного розвитку України та структурних зрушень в системі господарювання супроводжується певними змінами в соціальному та економічному розвитку регіонів. Поєднанням традиційних чинників та умов економічного розвитку при необхідному швидкому реагуванні на ринкові перетворення із впливом глобалізації обумовлюється нерівномірність регіонального розвитку та загострення протиріч в соціумі. При цьому реалізація державної регіональної політики відзначається відсутністю структурних заходів, спрямованих на забезпечення збалансованості та комплексності розвитку регіонів. Водночас, саме таким розвитком регіонів визначається основна умова стійкого соціально-економічного зростання країни.

Відтак, проблема регіонального розвитку, що протягом останніх років набула більшої гостроти в умовах інтеграційних процесів та зростання значимості регіонів у міжнародних економічних та політичних процесах, є однією з ключових. Таким чином удосконалення механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні є актуальним науковим завданням.

В останні роки спостерігався підвищений інтерес науковців до проблематики регіонального розвитку, свідченням чого є праці І. Алфьорова, Л. Антонової, С. Бугая, М. Бутка, В. Воротіна, З. Герасимчука, М. Долішнього, М. Корецького, В. Керецмана, О. Коротича. Окремі аспекти регіональної політики України, визначення проблем та стратегічних пріоритетів розвитку регіонів розглядаються в працях І. Жилієва, О. Братути, М. Пістуна, А. Манжули. Способи подолання регіональних відмінностей розвитку, методика визначення ступеня депресивності території є предметом досліджень М. Барановського, О. Васильєвої, А. Дегтяря, Ф. Заставного, С. Слави. Науковці приділяють увагу організаційним структурам, на яких покладено функції управління на рівні регіонів (В. Бакуменко, Я. Жовнірчик, В. Ковальчук, Т. Миронова, В. Плакіда, В. Сивоконь). Програмно-цільовий підхід до механізмів державного впливу на територіальні утворення розглядається в

роботах В. Бабаєва, В. Байцима, М. Гончаренка, С. Гриневецького, А. Грищенка, П. Гурія, Н. Шевченко, О. Черевка. Аналізу фінансового регулювання економічного розвитку регіону присвячено ряд публікацій П. Беленького, Г. Бондарука, С. Буковинського, І. Ваховича, Н. Вишневської, В. Гомольської, Б. Карпінського, А. Монаєнка. Серед закордонних вчених необхідно виділити праці П. Самуельсона, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа та інших.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених питанням механізмів реалізації державної регіональної політики, поза увагою науковців залишилась низка невирішених проблем. Потребує удосконалення правовий механізм реалізації державної регіональної політики в Україні у контексті децентралізації публічного управління та реформування бюджетних відносин. Не розроблено дієвого механізму інституалізації державної регіональної політики в напрямі узгодження інтересів органів влади, територіальної громади та бізнесу. Необхідним є формування сучасних підходів до реалізації стратегічного управління регіональним розвитком на засадах міжрегіональної справедливості. Це зумовило вибір даної теми, структурну і логічну побудову та цільову спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до теми НДР Академії муніципального управління «Удосконалення механізмів державного управління та місцевого самоврядування» (номер державної реєстрації 0108U008164). Внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та практичних пропозицій з удосконалення механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні.

Виходячи з визначеної мети, у дисертаційному дослідженні ставилися і послідовно вирішувалися такі *завдання*:

- систематизувати теоретичні засади формування механізмів реалізації державної регіональної політики;

- узагальнити передумови та історичні етапи розвитку механізмів здійснення державної регіональної політики;
- узагальнити основні зарубіжні підходи до формування та реалізації механізмів державної політики регіонального розвитку в контексті адаптації їх до українських реалій;
- здійснити аналіз формування організаційно-правового механізму державної регіональної політики України;
- оцінити сучасний стан і розкрити напрями удосконалення механізму інституалізації державної регіональної політики;
- обґрунтувати напрями удосконалення процесу фінансового забезпечення державної регіональної політики в контексті європейської інтеграції;
- визначити шляхи оптимізації інструментарію та функцій державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення.

Об'єктом дослідження є державне управління регіональним розвитком.

Предмет дослідження – механізми реалізації державної регіональної політики в Україні.

Методи дослідження. Методологічна основа даної роботи полягає в комплексному використанні сукупності спеціальних методів та загальнонаукових прийомів дослідження, які ґрунтуються на сучасних засадах економічної, політичної, управлінської й споріднених з ними наук.

Комплексним характером дисертаційного дослідження вимагалось застосування системного підходу. Темою дослідження також обумовлено широке використання: діалектичного, та логічного методів пізнання; порівняльного економічного аналізу; економіко-статистичного методу; методу спостереження; методу синтезу і аналізу; синергетичного підходу; розрахункового і конструктивного методів, дедукції і індукції.

Емпіричну й інформаційну основу дисертаційної роботи становлять нормативно-правові акти України з питань регіонального розвитку, матеріали монографій та наукових публікацій, аналітичні й статистичні дані, результати власних проведених досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуального наукового завдання в галузі державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та практичних пропозицій з удосконалення механізмів реалізації державної регіональної політики в Україні. Основні наукові положення, які найбільшою мірою визначають новизну дослідження й характеризують відмінність одержаних результатів від існуючих розробок, полягають у тому, що в дисертаційній роботі:

удосконалено:

– організаційно-правовий механізм реалізації державної регіональної політики в Україні у контексті децентралізації публічного управління та реформування бюджетних відносин відповідно до завдань Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», а саме: збільшення повноважень органів місцевої влади в сфері оподаткування щодо формування ренти підприємця; зміцнення фінансово-економічної основи розвитку регіонів шляхом закріплення за органами місцевої влади права виходу на національний та міжнародний фінансові ринки з метою залучення інвестиційних ресурсів; формування дієвого громадського контролю рішень органів місцевої влади, суб'єктів господарювання на засадах корпоративного управління;

– механізм інституалізації державної регіональної політики шляхом: закріплення Агентства регіонального розвитку як інституту регіонального розвитку, що формує підґрунтя узгодження інтересів органів влади, територіальної громади та бізнесу у структурі загального інструментарію реалізації державної регіональної політики (Закон України «Про засади державної регіональної політики») та визначення його статусу у спеціальному законі;

– підхід до реалізації стратегічного управління регіональним розвитком шляхом: планування напрямів відтворення регіональних господарських комплексів з врахуванням специфіки територій (галузевої, екологічної, соціальної); обов'язкове укладання угод регіонального розвитку як механізму забезпечення та гарантування реалізації стратегічних завдань між органами

державної влади, місцевого самоврядування та бізнесу; формування публічного контролю у сфері міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції;

дістали подальшого розвитку:

– сутність поняття «механізми реалізації державної регіональної політики», що являють собою сукупність підходів, методів, засобів, прийомів, інструментів, принципів, за допомогою яких держава систематично й послідовно впливає на регіони з метою створення оптимальних соціальних, кадрових, правових, організаційних, матеріально-фінансових та інших умов для їх функціонування, збалансованого і стабільного розвитку на основі стійкого відтворення, раціонального використання та розподілу ресурсів регіону;

– підходи до формування та реалізації механізмів реалізації державної регіональної політики на засадах міжрегіональної справедливості, що передбачає збалансованість зусиль та ресурсів з отриманими результатами та можливостями регіонів, а саме: державна підтримка рівності умов розвитку територій в економічному, екологічному та соціальному розрізі; створення паритетних умов для розвитку інфраструктури територій за рахунок внутрішнього регіонального фінансового потенціалу.

Практичне значення одержаних результатів. В дисертаційній роботі сформульовані теоретичні положення та обґрунтовані практичні рекомендації, які спрямовані на подальший розвиток державної регіональної політики. Основні висновки та ідеї дослідження відповідають рівню конкретних пропозицій, які придатні для впровадження в практику управління для органів державної влади.

Практичні розробки щодо фінансування регіонального розвитку в Україні, ролі банківського сектора в регіональному розвитку, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій використані Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України при підготовці проектів відповідних законів (довідка №505-8/06-13 від 17 червня 2015 року).

Пропозиції щодо вдосконалення інструментарію реалізації державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення, які стосуються програм регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку, угод

регіонального розвитку використанні у роботі Київської обласної ради (довідка № 03.02-1/14 від 23 квітня 2015 року).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використані у навчальному процесі Академії муніципального управління при розробленні програм навчальних курсів з розміщення продуктивних сил та регіоналістики, державного регулювання економіки, регіональної економіки (довідка № 23-09 від 24 вересня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій сформульовано й науково обґрунтовано авторський підхід щодо напрямів удосконалення механізмів реалізації державної регіональної політики України в контексті європейської інтеграції. Наукові положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно й знайшли відображення в одноосібних працях.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту» (м. Харків, 2015 р.), «Сучасні проблеми державного та муніципального управління» (м. Київ, 2015 р.), «Державна економічна політика регіонального розвитку» (м. Харків, 2015 р.).

Публікації. Основні результати та ідеї дослідження висвітлено у 9 наукових роботах, загальним обсягом 3,7 обл. вид. арк., з них 5 статей розміщено у фахових наукових виданнях з державного управління, 1 стаття – у закордонному виданні за напрямом дослідження, 3 тези конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 стор., обсяг основного тексту – 186 стор. Робота містить чотири додатки на 4 стор. Список використаних джерел включає 293 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Теоретичні засади формування механізмів реалізації державної регіональної політики

Будь-яка політика регіонів, особливо її активний прояв, передбачає процес розвитку найбільш сприятливих передумов, що підвищують конкурентоспроможність регіонів. На даний час саме такий аспект визнано першорядною стратегічною перевагою політики регіонів в Україні. Для подальшого розгляду окресленої проблематики для уникнення неоднозначності тлумачення поданих термінів не завадить задіяти відповідний інструментарій термінів.

Безперечно, застосування наукових підходів при формуванні та реалізації державної політики регіонів потребує чіткої мотивації її методичних, теоретичних і методологічних засад.

Прояв регіонального управління, політики регіонів та державної політики регіонів передбачає, насамперед, формулювання поняття «регіон». Слід зазначити, що вітчизняною та й закордонною науковою літературою надаються різноманітні напрямки та методологічні концепції в сучасних дослідженнях регіонів, що, безперечно, вказує на відсутність певного однозначного та чіткого тлумачення самого поняття «регіон».

Регіон, в основному, сприймається як частина території певної країни, значна цілісна територія, на якій проживає певна чисельність населення, працюють різногалузеві підприємства всіх форм власності, для забезпечення нормальних умов життя громадян, праці, культури та освіти діють певні установи [13]. Між собою регіони відрізняється сукупністю історично сформованих, природничих, порівняно стійких національних, економічних та соціальних особливостей. На основі вищевикладеного можна розкрити визначення регіону як цілісної соціальної системи з загальною структурою, яка

об'єднує економічну, фізико-географічну, політико-адміністративну, соціокультурну, етнічну, політичну, правову підструктури та відповідні до них соціальні інститути, з урахуванням визначальної ролі управлінських інститутів в організації життєвого процесу в самому регіоні.

Таким чином, в межах регіону створюється й функціонує певна система життєзабезпечення людей, якою здійснюється задоволення їх життєвих інтересів та прагнень. Така система ґрунтується на території громади – соціальній спільноті в ролі суб'єкта-об'єкта управління органами влади державної (в вигляді місцевих агентів центральної влади) та самоврядної (в вигляді органів самоврядування на рівні області (регіону) [68].

Окрім цього, у комплексному та складному регіоні здійснюються певні внутрішньо-системні функціональні зв'язки, відповідних до відносин власності, та компетенційні відносини, що відносяться до розподілу повноважень та предметів відання. Таке явище обумовлено об'єктивними чинниками внутрішнього (певна політична, економічна, управлінська, соціальна та етнічна інфраструктура) та зовнішнього (взаємозв'язок між регіонами та взаємодія з центральними органами) характеру. Регіони володіють самоврядним механізмом, в якому взаємопов'язані елементи, що знаходяться у взаємній залежності та доповнюються зовнішнім регулюванням.

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що під регіоном слід розуміти територію, окреслену державними адміністративними межами, для якої характерні комплексність, цілісність, спеціалізація, керованість, що говорить про наявні політико-адміністративні органи управління.

Сучасні джерела поняття «регіон» подають як певні системи в просторі з надзвичайно різними масштабами – від декількох держав до площинно малих адміністративно-територіальних утворень і, можливо, й їх частин [3].

Наступна суттєва риса регіону, вказана дослідниками, є динамізм, який вказує на змінність структури, території та інших суттєвих ознак регіону.

Отже, регіони слід розглядати як відокремлені адміністративно території у вигляді адміністративних областей, з певними особливостями економіко-географічного та природно-географічного стану, де утворено певну економічну

структуру і систему розселення, та існує система факторів, що обмежує виробничий потенціал регіону. Кількісними та якісними параметрами земельних, водних, кліматичних і рекреаційних регіональних ресурсів визначається розміщення в просторі об'єктів господарювання та формується функціональна структура інфраструктури, господарства та відповідні параметри розселення мешканців.

Під регіонами слід розуміти законодавчо визначені територіальні утворення, де сформовано систему виконавчих органів влади та органи місцевого самоврядування. З метою планування та здійснення регіонального розвитку визначаються макрорегіони, до яких належать декілька регіонів або їх частин, з певною специфічністю, спільністю та цілісністю розвитку, що визначені законодавчо для досягнення певних цілей територіального розвитку.

Виходячи з вищесказаного, пропонуємо різні способи здійснення класифікації регіонів, чим, у свою чергу, визначатиметься регіональна політика та доволі складна структура й доповнюваність між інститутами регіонального управління. Насамперед, відповідно існуючим адміністративно-територіальним одиницям, можливо регіони визначити наступним чином. По-перше, під регіоном слід розуміти адміністративну одиницю субнаціонального рівня, з чітко визначеними кордонами, підпорядковані ієрархічній державній системі управління, з поширеним впливом нормативно-правових актів (у такому вигляді слід розглядати області України) [10].

По-друге, регіон представляє собою неадміністративну територіальну одиницю субнаціонального рівня (наприклад, більшість регіоналістів розглядає Івано-Франківську, Львівську, Закарпатську та Чернівецьку області як Карпатський регіон.

По-третє, під регіоном слід розуміти територію, на якій здійснюється реалізація певної програми. У такого регіону досить невиразні характеристики, територіально, в основному, вказується тільки його центр, а межі – розмиті. Подібний регіон представлено в певних адміністративно-правових системах, управління ж ним здійснюється в неадміністративній формі.

По-четверте, регіон з окремою частиною за межами його території, а звідси – й юрисдикції України (це – так звані «єврорегіони»). Ним надано значні права й фінансові ресурси, вони об'єднані з регіонами окремих країн і утворюють підпростори в економічному просторі ЄС [76].

Необхідно визначити типологію регіонів відповідно державного регулювання їх розвитку. Передусім, слід вказати на те, що виокремлення певних типів регіонів найбільш доцільно проводити за умови виконання будь-яких прогнозних та аналітичних робіт з економіки регіонів. За такого підходу стає можливим врахування специфіки регіонів з чітко вираженими якісними особливостями. Відповідно до типології регіонів можливо виділити регіони, де наявний низький рівень розвитку; регіони, які знаходяться в стані розвитку; регіони з середнім рівнем розвитку та найбільш розвинуті регіони. Слід зазначити, що стало доцільним визначення наступних типів регіонів: райони (регіони), що знаходяться в перехідного етапі, та гостропроблемні, вони ж - гостро-депресивні, однак, варто відрізнити їх від регіонів слабкорозвинених.

Визначення характеру та змісту соціальних і економічних відносин в окремо взятому регіоні, обґрунтування та впровадження оптимальних напрямків розвитку всіх соціально-економічних процесів повинно відбуватись лише після дослідження такого явища як дефініція «регіонального розвитку». Однак, регіональний розвиток представляє собою динамічний процес, який супроводжується зміною внутрішньої соціальної та економічної структури певного регіону в площині її раціоналізації та вдосконалення. Зазвичай, йому характерний поступальний зміст, що проявляється прогресивними змінами, які в результаті приводять до формування певного регіону у вигляді стійкої системи в просторі, який раціонально застосовує свій наявний внутрішній потенціал та гармонійно розвивається в оточуючому середовищі [47]. Як правило, визначення розвитку, його планування та здійснення на національному рівні супроводжується використанням інвестиційних ресурсів держави, які, як правило, знаходяться в розпорядженні центральних міністерств та відомств.

Регіональний розвиток відтворює позитивну динаміку процесу економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних та етнонаціональних змін

у окремо взятих регіонах у вигляді складової процесу реалізації загальнодержавної стратегії прогресу країни згідно зі сформульованими цілями.

Як базовий термін, покладений в основу розгляду розвитку регіональної політики в державі з точки зору її європейської інтеграції, стало поняття «регіональної політики». Проведений аналіз наукової літератури засвідчує наявність суттєвих розбіжностей у тлумаченні поняття регіональної політики, визначенні її завдань та мети. Окрім того, варто розрізняти між собою державну політику регіонів, яка здійснюється центральними органами в державі відносно окремих регіонів, та власне саму регіональну політику, яку проводять органи управління регіонів стосовно територій, що знаходяться під їх юрисдикцією. Отже, регіональна політика - це внутрішня політика в регіонах, яку самостійно здійснюють органи управління регіоном при урахуванні загальнодержавних інтересів. Таку частину політики можна назвати місцевою політикою регіонів. Цільові дії регіональних органів влади направлені на найефективніше використання наявних в регіоні ресурсів з метою покращення добробуту місцевого населення, удосконалення матеріального виробництва, всебічного розвитку соціальної та економічної інфраструктур і покращення стану навколишньої природи [19].

Окрім того, регіональна політика представляє сферу діяльності суспільства, що представляє інтереси держави відповідно до регіонів та внутрішні інтереси регіонів при урахуванні природи регіональних процесів сучасності та завдань і цілей розвитку самого суспільства.

Регіональною політикою представлена не менш значуща сфера державної діяльності в сфері управління політичним, економічним, екологічним та соціальним розвитком всієї країни в аспекті регіонів згідно з заздалегідь розробленою програмою.

Для цієї політики характерна певна сукупність завдань, цілей і механізмів, що в кінцевому результаті визначають її тактику і стратегію; нею передбачене врахування чималого спектру політичних, національних і соціальних факторів, якими здійснюється вплив на тенденції розвитку регіонів.

Крім того, такою політикою охоплюється вся система відносин держави, регіонів та між самими регіонами.

Встановлено, що вищезгадана політика планомірно вдосконалює суспільну діяльність в регіонах при врахуванні загальнонаціональних пріоритетів, інтересів та можливостей регіонів. Сутність регіональної політики полягає в ефективному управлінні регіональним розвитком всієї країни при урахуванні об'єктивних процесів, які відбуваються в самих регіонах, і реалізації державних інтересів відповідно до регіонів [98].

Регіональну політику ми визначаємо як складову державної політики, поєднання економічних та організаційно-правових заходів, що здійснюються державою у сфері розвитку регіонів. Нею повинно підтримуватись раціональне використання виробничого, інвестиційно-інноваційного, людського, природно-ресурсного та інших потенціалів, створюватись умови для всебічного врахування особливостей окремо взятої території (історичних, природно-географічних, виробничих, ресурсних, демографічних, соціальних та ін.) з точки зору загальнодержавних інтересів.

Регіональною політикою визначається глибина та інтенсивність впливу центральної влади щодо ведення справ в регіонах. За умови унітарного устрою в державі втручання центральних владних органів в політику, що здійснюється на місцях, визнано більшим в порівнянні з державами з федеральним або унітарним устроєм зі значною децентралізацією соціально-економічної сфери.

Цілими державами відповідно до розвитку регіонів здійснюється вплив на фактичний зміст та стратегію регіональної політики. Таким чином, цікавим визнано трактування регіональної політики у вигляді мистецтва вживання урядом різноманітних підходів до окремих частин країни, де заздалегідь сплановані дії державних органів, спрямовані на подолання нерівності серед окремих регіонів при застосуванні спеціально для цього винайдених інструментів [6].

На наше переконання, регіональна політика, що здійснюється на сучасному етапі розвитку суспільства, сприймається не як конгломерат складових державної економічної, монетарної, соціальної, промислової,

екологічної та науково-технічної політики, а як самостійна галузь державної політики. Її спрямовано на розвиток та досягнення нового позитивного результату від раціонального застосування наявних чинників та умов при поєднанні ефекту синергії та галузевих важелів. Більшості сфер політики держави притаманні ті чи інші просторові ефекти, які підсилюють досягнення самої регіональної політики чи, навпаки, зменшують її позитивний вплив та зменшують ефективність зусилля держави.

Слід зауважити, що у найбільш поширеному вигляді поняття регіональної політики над багатьма компонентами життя в регіонах домінує економічний аспект. Звідси поняття «регіональна економічна політика» і «регіональна політика» можуть вживатися як синоніми без застосування будь-яких застережень. Для прикладу, О. Секарев та М. Кноглер під регіональною політикою розглядають сукупність заходів, які спрямовані на подолання відмінностей в життєвому рівні та економічній дієздатності, що наявні між окремими територіальними частинами країни. А С. Романюк під регіональною політикою держави розглядає систематизований вплив центрального уряду на регіони та територіальні підрозділи. Така позиція аргументується вченим наступним чином: у випадках, коли розглядаються неекономічні сфери, все одно механізмом забезпечення здійснюється опір на фінансові та економічні важелі. Таким підходом звужується поняття самої регіональної політики, вона зводиться лише до економічних призначень. Безперечно, незаперечною залишається значимість економічних аспектів самої регіональної політики, проте регіональні процеси визнано значно багатограннішими. За нашими переконаннями, у методологічному аспекті некоректно ототожнювати поняття «регіональна економічна політика» і «регіональна політика». Оскільки економіка виступає лише однією сферою діяльності людського суспільства, регіональною економічною політикою не охоплюється весь спектр державної управлінської діяльності [79].

Зокрема, М. Долішній переконаний, що регіональна політика уявляє собою систему дій і цілей, спрямованих на реалізацію державних інтересів щодо регіонів і внутрішніх інтересів регіонів, що реалізується з залученням

методів, якими враховуються історична, етнічна, соціальна, економічна та екологічна специфіка територій. Ученим наголошується, що на даний час регіональною політикою представлено вагомий інструмент просторового регулювання соціального та економічного розвитку, понад усе в сферах з обмеженою дією ринкових важелів (науково-технічній, екологічній, соціальній). Тільки залучення механізмів регіональної політики у вигляді значущої складової загальнонаціональної стратегії дозволяє активізувати існуючі в регіонах внутрішні потенціали з метою соціально-економічного зростання окремих територій та й держави взагалі. Саме регіональну політику розглядають як універсальний засіб ефективного використання існуючих в регіонах внутрішніх резервів, що важко досягається залученням галузевих управлінських методів.

Відомим українським ученим-регіоналістом В. Симоненко висловлене переконання, що регіональна політика представляє, з одного боку - законодавчо визначену практичну діяльність держави в регіонах країни, а з іншого – соціально-економічну політику, яка здійснюється самими регіонами на основі загальнодержавного законодавства для досягнення певних місцевих і регіональних завдань і цілей. Ним регіональна соціально-економічна політика визначена як сукупність адміністративно-організаційних, економічних та правових методів і засобів, якими враховуються і органічно пов'язуються увесь комплекс як місцевих, так і загальнодержавних інтересів, що спрямовані на рівномірний і повноцінний розвиток регіонів. Стратегічна мета такої політики, на думку вченого, полягає в підвищенні життєвого рівня громадян, що проживають в регіонах країни при якісному покращанні використання потенціалу ресурсів в регіонах, принципово нових підходах до розвитку продуктивних сил регіонів та докорінної зміни ситуації в їх екології [2].

Б. Данилишин та В. Семиноженко в своїх працях наголошують на необхідності розгляду регіональної політики у контексті глобалізації. Ними регіональна політика визначена як діяльність держави, спрямована на адміністративну та економічну оптимізацію структури регіонів та відносин між окремими територіями та центром для підтримки збалансованого розвитку при

максимальному ефективному використанні внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів за умов глобалізації міжнародної економіки, що визнано дуже важливим, оскільки жодною країною у світі неможливе здійснення сьогодні серйозної регіональної політики без врахування дієвого чинника глобалізації в світовій економіці, адже її об'єктами й суб'єктами все частіше стають окремо взяті частини держави, вони ж – регіони.

Регіональна політика означає діяльність органів влади, яка спрямована на розвиток всіх регіонів, таку, що передбачає оптимальне використання регіональних ресурсів з метою тривалого зростання економіки і підвищення їх конкурентноздатності [88].

Під державною регіональною політикою слід розуміти сферу діяльності щодо управління соціально-політичним, економічним і національно-етнічним розвитком всієї країни у регіональному, або ж просторовому аспекті, відтак вона повинна бути залежною від взаємовідносин між регіонами та державою, а також між самими регіонами. Вагомими складовими такої політики (при будь-яких модифікаціях її визначення) визнано чітко сформульовані суб'єкти, об'єкти, цілі та засоби її реалізації.

Отже, поняттям «регіональна політика» охоплюється 3 аспекти. Перший з них – зовнішній відносно регіонів. У даному випадку центральними органами публічної влади приділяється значна увага пропорціональному розвитку між регіонами. Другим аспектом визнано внутрішньо-регіональний. При його умові політику здійснюють регіональні органи влади переважно за власний рахунок, а відповідальність залишають за собою. Третім аспектом регіональної політики обумовлюється зміцнення ролі регіонів у організації території держави [43].

Слід підкреслити, що стратегія державного розвитку залежить від регіональної політики, покликаної керувати політичним, економічним та соціальним життям регіону, встановлювати взаємовідносини між центром та регіонами, сприяти найбільш ефективному розвитку відносин між регіонами.

Об'єктивні передумови регіональної політики полягають в структурній неоднорідності території країни в політичному, економічному, природно-географічному, соціальному, ресурсному та етнічному аспектах.

Ефективну регіональну політику слід здійснювати, дотримуючись наступних принципів: послідовного здійснення державними органами влади регіональної політики; здійснення обліку рішень центральних органів влади, враховуючи особливості регіонів, стосовно яких приймалися ці рішення; підвищення рівня самостійності самих регіонів при вирішенні їх проблем, говорячи іншими словами – формування найбільш ефективного самоврядування [41].

Мета регіональної політики полягає в згладжуванні соціальних та економічних диспропорцій, що виникають при розвитку окремо взятих територій порівняно із загальним підвищенням рівня розвитку економіки, добробуту населення та стандартів життя в країні, підвищення конкурентоспроможності й продуктивності як національної, так і регіональних економік. Все вищеперераховане можливе лише при раціональному використанні ресурсів та людського капіталу в регіонах, їх економічних баз, інноваційних та інвестиційних важелів, що впливають на розвиток економічних систем в регіонах тощо [90]. Таким чином, мета регіональної політики полягає в створенні умов для збалансованого, динамічного соціально-економічного регіонального розвитку та поглиблення процесу ринкової трансформації.

Під об'єктом регіональної політики слід розуміти весь спектр соціальних та економічних процесів, які відбуваються на певній території. Говорячи іншими словами, до сфери впливу політики регіонів відносяться громадяни, природа та всі суспільні інститути. Зокрема, основними об'єктами регіональної політики об'єднані виробничі (передусім підприємство у вигляді первинної ланки поділу праці в суспільстві), соціальні (передусім – людина, яка є представником соціуму, етносу, родини), грошові та фінансові відношення тощо.

Серед суб'єктів регіональної політики слід розглядати: певні посадові особи (Президент України), Верховна Рада України - найвищий законодавчий орган у державі, органи виконавчої влади держави всіх рівнів, певні юридичні особи (організації, установи й підприємства), місцеві органи самоврядування, різні громадські організації.

Серед питань політики регіонів слід виділити: співвідношення та взаємодію рушійних сил розвитку регіонів, різні сектори в національній економіці, зовнішні та внутрішні засоби і чинники); співвідношення регіонального та загальнодержавного (національного) аспектів розвитку, регіонального й центрального рівнів управління економічною галуззю (ступінь централізації управління й планування, рівень регіональної автономії); відношення до завдання підняття економік відсталих районів, дослідження нових ресурсів і районів; відношення до національних та етнічних питань (в багатонаціональній державі); аспекти демографії в регіонах, аграрної політики, політики урбанізації та інших заходів, які здійснюються державною владою [167].

Необхідно враховувати, що напрями і суть регіональної політики напряду залежать від стану економічного розвитку та соціально-економічних проблем держави.

Регіональній політиці притаманні ендогенний (внутрішній) і екзогенний (зовнішній) і характер. Екзогенна регіональна політика відображається в безпосередньому впливі держави на її регіони та їх співіснування шляхом надання субвенцій, субсидій, пільгових кредитів для окремих підприємств і установ. Таку політику визнано доцільною в випадках необхідної активізації розвитку регіонів, де наявні особливо несприятливі умови соціального та економічного розвитку, незначні конкурентні переваги й обмежені можливості розвитку підприємництва та створення найбільш сприятливих умов для проживання населення. Подібні регіони не можуть ефективно використовувати свої переваги при територіальному поділі праці, наявному соціально-економічному потенціалі, можливостях спеціалізації виробництва чи надання послуг [70]. При цьому, зазвичай, виникають проблеми щодо залучення науково-виробничого та демографічного потенціалу. Подібне виникає в умовах старопромислових регіонів, монофункціональних міст чи сільських територій на периферії.

Ендогенну регіональну політику значною мірою відносять до внутрішнього розвитку регіонів, процесу мобілізації власних ресурсів. За

допомогою такої політики для створення більш сприятливого середовища в самому регіоні передбачається застосування різних регулюючих важелів – надання певних податкових пільг, всебічна розбудова інфраструктури, створення спеціальних зон для стимуляції «полісів росту», вдосконалення освітньої системи та профпідготовки кадрів. Подібне можливе без здійснення прямого фінансування окремо взятих підприємств чи галузей. Досягнення значних результатів в такій політиці можливе при детальному дослідженні науково-інтелектуального, демографічного, природно-ресурсного, сільськогосподарського, промислового, транспортного потенціалу для визначення конкурентних пріоритетів та переваг розвитку певного регіону чи окремих його секторів, галузей, або видів діяльності. При впровадженні ендогенної регіональної політики держава таким чином надає регіону, а не окремим галузям або суб'єктам господарювання певні привілеї або можливості розвитку [243]. Таке понад усе стало важливим з точки зору принципів вільної конкуренції та вимог регуляторної політики. Водночас регіони повинні приймати рішення щодо найкращого варіанту використання наданих державою пільг, враховуючи власні пріоритети, наявні можливості та конкурентні переваги.

Реалізацією регіональної політики передбачається розробка відповідних документів, які б визначали основні напрямки соціального та економічного розвитку окремих територій. Серед них - довгостроковий, середньостроковий та короткостроковий прогнози, цільові програми з найактуальніших проблем. На ці документи не розповсюджується директивне втручання, в них лише відображається систематизоване подання про реальний стан економіки даного регіону в майбутньому. Завдяки такому погляду у перспективу можливо проаналізувати певний характер і уявити масштаби майбутніх проблем і завчасно підготуватися до їх подолання.

Ми переконані, що основними пріоритетами стратегії регіональної політики в Україні на даний час є: здобуття суспільного порозуміння та загальнонаціональної єдності в суспільно-політичному та соціогуманітарному середовищі українських регіонів; вироблення оптимального плану розподілу

повноважень і функцій на різних владних рівнях; зміцнення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування й посилення параметрів бюджетної політики на рівні регіонів; вироблення інноваційно-інвестиційної моделі регіонального розвитку у вигляді основи регіональної конкурентоспроможності; модернізація соціальної та виробничої інфраструктури всіх регіонів; застосування нових, найбільш ефективних форм міжрегіональної зовнішньої та внутрішньої взаємодії.

Регіональну політику держави слід будувати на відповідних принципах. Такими принципами повинні відтворюватись як стратегічні, так і тактичні орієнтири політики регіонів. Деякі з них бувають стабільними впродовж доволі тривалого періоду, інші потребують коригування чи змін відповідно ситуації в країні.

Методи проведення політики в регіонах досить різноманітні. Прямим методом передбачається ініціативне втручання держави через цілеспрямоване фінансування господарської територіальної структури (організація центрів росту). Непрямим методом передбачається створення сприятливих умов в області економіки при задіянні фінансових систем [138].

Досить різноманітне, а часом й суперечливе існує визначення «державної регіональної політики». Концепцією державної політики регіонів вона визначається як об'єднання стратегічних засобів, заходів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій серед місцевого самоврядування та органів державної влади, за допомогою яких забезпечується розвиток держави та сталий збалансований розвиток її регіонів, згідно з поставленими цілями: створення належного середовища для життя громадян в Україні; забезпечення єдності держави в просторі; сталий збалансований розвиток її регіонів.

Регіональною політикою держави передбачаються цільові дії з боку держави, які спрямовані на повне збалансування умов регіональної діяльності та досягнутих ними результатів, ефективне використання загальних регіональних можливостей і ресурсів [187]. Її розглядають як важливий елемент політики держави, яка спрямована на підняття конкурентоспроможності

державної економіки та її окремо взятих регіонів, підвищення добробуту населення та досягнення інтегрованості її в просторі.

Під державною регіональною політикою слід розуміти сферу діяльності держави, в якій, використовуючи законодавчі, економічні, соціальні і технологічні важелі, чиниться управління розвитком країни в просторі для забезпечення її спільності.

Державна політика регіонів - це складне, функціонально навантажене соціальне, у тому числі політико-правове (внутрішньо-політичне і зовнішньо-політичне), економіко-правове (внутрішньо-економічне і зовнішньо-економічне) явище. Такою багатоаспектністю зумовлюється застосування дієвого механізму здійснення регіональної політики в державі з наявною системою і розгалуженою структурою. До механізму виконання державної регіональної політики входить правова та організаційна (організаційно-політична, організаційно-економічна, організаційно-соціальна та інші) складові такого механізму [92].

Реалізація державної регіональної політики здійснюється органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади цілої системи заходів, якими забезпечується ефективне комплексне управління соціальним та економічним розвитком України та її регіонів.

В період формування ринкових відносин на вироблення політики соціального та економічного розвитку українських регіонів здійснюється вплив чотирьох груп чинників: державної регіональної політики; чинників, за допомогою яких реалізуються економічні відносини в самому регіоні (це – так звана ринкова трансформація); природно-ресурсного та виробничого потенціалу регіону; організаційно-управлінських.

Першою групою чинників формується база, за допомогою яких досягаються соціально-економічні цілі. Для чинників інших груп характерне подвійне призначення: по-перше, вони становлять базу для досягнення економічних та соціальних цілей, а по-друге – в певний час вони виконують роль цілей соціально-економічного регіонального розвитку. Важливість методологічного моменту у даному процесі полягає в тому, що політика

соціального та економічного розвитку регіону не входить до державної регіональної політики, а розробляється на її основі, враховуючи принципи й базові засади останньої [5].

Головна мета державної регіональної політики в Україні на даний час полягає в створенні умов, які б дозволили регіонам в повному обсязі реалізувати існуючий потенціал, максимально доповнити національну економіку, досягти на зовнішньому ринку конкурентні переваги.

Науковий підхід до процесу формування та реалізації державної регіональної політики потребує чіткого встановлення її суб'єкта і об'єкта, та визначення її завдань і цілей з визначенням засобів їх виконання.

Під об'єктами державної регіональної політики слід розглядати територію держави, законодавчо визначені її регіони, окремі макрорегіони, до складу яких входять декілька регіонів або їх частин, та інші утворення з територій, з характерною цілісністю, специфічністю та спільним розвитком, де законодавчо визначені особливі цілі розвитку окремих територій.

В ролі суб'єктів регіональної політики держави виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування та представницькі органи, які здатні компетентно розв'язувати проблеми соціального та економічного розвитку самих регіонів. Як засіб здійснення державної регіональної політики виступає управління, серед галузей якого є управління економікою регіонів.

До процесу реалізації регіональної політики держави можуть залучатися різні об'єднання та асоціації органів місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, громадські організації [57].

Здійснення державної регіональної політики відбувається на основі наступних принципів: законності та конституційності; єдності; верховенства прав людей; комплексності; децентралізації; скоординованості; субсидіарності; поетапності та пріоритетності; доступності; програмності; відкритості; партнерства; відповідальності; підтримки державою місцевого самоврядування.

Один з проявів регіональної політики держави полягає в плануванні території, що на будь-якому рівні управління відіграє роль ефективного

способу регулювання державою та регламентування використаних територій та сприяє досягненню збалансованого розвитку в просторі.

Державну регіональну політику слід спрямовувати передусім на розв'язання наступних проблем: низьку інвестиційну привабливість окремих регіонів та інноваційну в них активність; нерозвинуту виробничу та соціальну інфраструктуру; зростання диспропорцій між регіонами у сфері соціального та економічного розвитку; слабкі зв'язки між регіонами; нераціональне застосування людського потенціалу [39].

В контексті вищезазначеного необхідно зазначити наступне: механізм реалізації регіональної політики держави представлений системою конкретних важелів, наданих державою, та організаційних і економічних засобів, які застосовуються для здійснення державного впливу на організацію суспільства в просторі, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, вдосконалення структури всього господарського комплексу. В ролі основних складових цілісного механізму регіональної політики в Україні, відповідно визначенню діючих нормативних документів, виступають: існуюча законодавчо-нормативна база, бюджетне та фінансове регулювання розвитку регіонів, програмування і прогнозування, розвиток різноманітних форм організації продуктивних сил на окремих територіях (організація спеціальних економічних зон, прикордонне та міжрегіональне співробітництво тощо).

Відповідно наведеним вище визначенням державної регіональної політики та регіональної політики, такі два поняття часто ототожнюються у науковій літературі, хоча, на думку автора, це – не зовсім правильно. Беручи до уваги, що деякий час тому розвиток регіонів здійснювався тільки за чітко визначеними та встановленими державою напрямками, то на даний час регіонам не тільки надано право, а й зобов'язано їх самостійно розробляти та реалізовувати свої стратегії розвитку регіону. У цьому контексті роль держави зведено до затвердження прийнятих в регіонах науково-технічних програм. У даному напрямі основне місце відведено регіонам. На підставі цього, за нашим переконанням, слід чітко відмежовувати регіональну політику держави, або політику держави, якою забезпечується соціально-економічний та суспільно-

політичний регіональний розвиток, і регіональну політику – або політику, здійснювану регіональною владою, говорячи іншими словами, самими регіонами для забезпечення всебічного розвитку власних територій. У такому разі роль держави полягає в підтримці відповідних ініціатив, прийнятих в регіонах, у вигляді матеріально-фінансового та нормативно-правового забезпечення, визначенні загальних пріоритетів розвитку регіонів в країні [35]. У вищеперерахованому і має полягати державна регіональна політика України в цілому.

До таких висновків ми приходимо в результаті проведення аналізу теоретико-методологічної бази проблеми формування державної регіональної політики в Україні, її основних завдань та цілей, визначення основних понять з цієї проблематики.

За станом соціально-економічного розвитку регіонів слід виділити наступні їх основні типи: гостропроблемні, вони ж - гостродепресивні регіони; регіони, де наявний низький рівень розвитку, або ж - депресивні; регіони, які знаходяться в стані розвитку; регіони з середнім рівнем розвитку та розвинуті регіони.

Попри значну кількість праць, в яких досліджувався регіональний розвиток, вітчизняні науковці не визначили та не відокремили такі поняття, як «державна регіональна політика» та «регіональна політика». В основному ці два поняття ототожені. За нашим переконанням, слід чітко розмежовувати державну регіональну політику, яка означає державну політику, направлену на забезпечення соціального, економічного, суспільного та політичного розвитку регіонів, і регіональну політику – таку політику, яка здійснюється владою регіонів, або самими регіонами для забезпечення сталого всебічного розвитку власних територій [257]. Таким чином, роль держави зводиться до підтримки ініціатив, прийнятих в регіоні (у вигляді матеріально-фінансового та нормативно-правового забезпечення, визначення пріоритетів розвитку регіонів у країні).

Відповідно думці вітчизняних науковців на сучасному етапі розвитку головні стратегічні пріоритети державної регіональної політики в Україні

полягають у досягненні загальнонаціональної єдності та порозуміння суспільства в суспільно-політичному та соціогуманітарному об'єднанні регіонів України; пошуку найбільш оптимальної схеми розподілу повноважень і функцій різними рівнями влади; зміцненні матеріальних та фінансових можливостей місцевого самоврядування і посилення бюджетної політики на місцях; становленні інноваційно-інвестиційної складової розвитку у вигляді основи в конкурентоспроможності між регіонами; модернізації соціальної та виробничої інфраструктур регіонів; використанні нових, ефективніших форм міжрегіональної зовнішньої та внутрішньої взаємодії.

1.2. Передумови та історичні етапи розвитку механізмів здійснення державної регіональної політики

На залишках колишнього радянського союзу, з огляду на певні причини як суб'єктивного так і об'єктивного характеру, наша країна, здобувши незалежність виявилася далеко позаду на певному шляху реформування своєї економічної системи, у порівнянні з західними сусідами. Таким чином, заслуговує на увагу історичний контекст виникнення та розвитку сучасної державної регіональної політики, дослідження досвіду, набутого зарубіжними країнами стосовно трансформації суспільних та економічних систем, які віднесено до планово-централізованого типу, в нинішні орієнтовані на регіони господарські системи з суттєвою диверсифікацією функцій адміністрування.

Сучасну історію державної регіональної політики започатковано в першій половині минулого сторіччя, а практична її реалізація спостерігається з прадавніх часів. В управлінських колах античної Греції, Римської імперії та країн Стародавнього Сходу були намагання впровадити державну регіональну політику (звичайно, у тогочасному розумінні) [239]. Регіональна політика ще в ті давні часи впливала на стабільність та тривалість управління на підпорядкованих територіях, в тому числі насильно завойованих і поневолених. Важливу роль в управлінні на великій території в такий етап розвитку країн

було відведено реалізації політики, якою б за рахунок зібраної данини здійснювалось наповнення казни та з її допомогою підвладні території тримались у покорі. Зокрема, необхідно зазначити, що в ХХ ст. землі України знаходились під владою декількох держав, відтак кожною владою встановлювались свої адміністративно-територіальні межі, які й передбачали регіональний поділ.

Безперечно, специфіка сучасної регіональної політики України та інших держав склалась в результаті тривалих у цьому напрямі еволюційних процесів державної політики. Прийнято вважати, що становлення політики регіонів у вигляді напрямку державної національної політики припав на тридцять років ХХ ст., на час прийняття перших програм допомоги окремим слаборозвиненим та старо-промисловим територіям, що було зумовлено кризою 1929-1933 рр. В той час лише у двох країнах – США та Великобританії широко були розгорнуті регіональні заходи, що відбулось внаслідок занепаду виробництва, що, відповідно, позначилось на сферах розміщення традиційних галузей й на слаборозвинених аграрних районах [23].

Слід підкреслити, що впродовж 1922-1923 рр. в Україні було здійснено реформу, внаслідок чого Україна зі старої, звичної системи адміністративного та територіального устрою перейшла до радянської. Головна новація реформи полягала в легалізації введення сільських рад, однак, для попередження надмірного поділу первинних одиниць здійснено запровадження обмеження чисельності населення в таких одиницях. Волості, які за часів імперії виконували роль низової адміністративної територіальної одиниці, було перейменовано в райони й їм надано функції проміжного рівня управління, замість чималих губерній було створено округи. Задіявши таку систему, з одного боку, держава більш жорстко контролювала всі процеси, що відбувались на територіях, з іншого ж - призупиняла процес безконтрольного подрібнення адміністративних та територіальних одиниць, оскільки такий процес не тільки заважав розвитку бізнесу, а й ускладнював діяльність органів влади в надмірно дрібних адміністративних й територіальних одиницях [38].

Проте, радянська влада, попри її безмежну владу й гіперцентралізацію держави, відчувала неефективність управління. Зруйнована, усталена за попереднього режиму система адміністративно-територіального устрою, при якій влада розділялась на місцеву (самоврядну) та державну так і не знайшла відповідної ефективної заміни. З відмовою від губерній та при створенні чисельних округів передбачалось суттєве посилення контролю держави над її територіями, однак занадто багато суб'єктів, що напрямую працювали з центром, не сприяли посиленню центрального уряду, а навпаки - послаблювали, адже йому необхідно було постійно займатися справами, які раніше вирішували на рівні ліквідованих губерній.

Однак, й сільради, зазнавши певне впорядкування, були кадрово і фінансово надто слабкими для вирішення поставленої перед ними задачі. Саме тому радянською владою, продовжуючи експериментувати та підшукуючи відповідну новим обставинам систему влади на підлеглих територіях й ураховуючи досягнення ефективності діяльності місцевої влади, здійснювались спроби економити ресурси внаслідок скорочення бюрократичного апарату [237].

Відповідно контексту цієї історичної ситуації ми з великою вірогідністю робимо припущення, що тотальна колективізація, подібно часам «воєнного комунізму», викликала перегляд системи українських адміністративних та територіальних утворень та побудову дволанкової системи при жорсткій державній централізації, що відповідно підтверджувалось гаслом «наближення радянської влади до трудових мас, укріплення району як основної ланки соціалістичної перебудови села». Саме такий підхід офіційно визнаний причиною ліквідації існуючих округів та переходу до 2-ступеневої системи управління.

Прийнята після ліквідації трьохланкової системи адміністративного та територіального устрою дволанкова зовсім не покращила керування територіями, а регіональні зв'язки, створені протягом попередніх десятиліть, суперечили новому територіальному устрою [67]. Визнавши недоречність та недоцільність зміцнення районів в Україні у 1932 році було прийнято рішення

про започаткування обласного поділу. З цього часу в республіці було створено нову систему управління за схемою: район - область - центр.

Міські ради, що знаходились на території заново створених областей і раніше були підпорядковані безпосередньо центрові почали підпорядковуватися своїм обласним виконкомам.

Заснований в 30-х роках минулого століття адміністративно-територіальний устрій в післявоєнні роки зазнав деяких змін, проте системних змін в той період не відбувалося. У Західній Україні з метою подолання національного підпілля ОУН-УПА зростала кількість сільрад та районів, адже новостворені адміністративно-територіальні утворення виконували роль бази, яка встановлювала тотальний контроль за місцевим населенням [10].

В довоєнний та післявоєнний час розвиток регіональної політики характеризується як період, коли була розповсюдженою практика регіональних заходів стосовно інших країн, адже новою економічною кризою був викликаний спад виробництва серед традиційних галузей промисловості та відбувалося загострення соціально-економічних відносин в окремих регіонах світу - Бельгії, Франції, Великобританії, США, ФРН. У цей час регіонам приділяється значна увага, по-перше, з точки зору структурної політики держави як відродження та стабілізація національної економіки через концентрацію та спрямування ресурсів економіки на оновлення чи формування окремих господарських галузей; по-друге – з точки зору соціальної політики у вигляді чинника, направлено на дотримання політичної стабільності в суспільстві, громадянської злагоди, національної єдності, через поліпшення та вирівнювання умов життя громадян в усіх територіально-адміністративних утвореннях.

В той же час в США та країнах Європи стало нагальним вирішення питання диспропорційного розвитку території, чим в суспільстві викликано серйозні проблеми та відчутно посилилась напруга. Уряди держав прийняли рішення виділення певної частки бюджетних асигнувань для допомоги регіонам з найнижчим рівнем розвитку [142].

Для багатьох держав проблема збалансованого розвитку території постала досить гостро. Європейську, подібно й до американської чи австралійської, регіональну політику сприймали як інструмент для згладжування суттєвих диспропорцій в соціальному та економічному регіональному розвитку, переважно завдяки грантам перерозподілу і субсидій певним територіям, регіонам чи місцевим компаніям, у яких виникли проблеми розвитку. Такі заходи здійснювались завдяки центрально-керованій системі управління та планування при визначенні чітких цілей і завдань кожному рівню влади. Зазвичай, діяв єдиний «центр» нагляду та контролю за прогресом здійснювальної політики [56].

Проте, через деякий час зазнали змін цілі політики регіонів, вони стали більш багатогранними. Ними відзеркалювались зміни, що відбувались в глобальній економіці, орієнтація європейських і світових розвинених країн на нову суспільно-економічну формацію – постіндустріальну і відображались процеси локалізації та децентралізації в сфері економіки. Такі явища викликали появу нової парадигми регіональної політики та нові принципи, зорієнтовані на децентралізацію влади й партнерство серед різних її рівнів і гілок, та партнерства з неурядовим і приватним секторами.

Безумовно, виділення органів управління та планування в межах територіального утворення було продиктовано необхідністю пропорційністю територіального розвитку, більш раціонального розподілу ресурсного, економічного та демографічного потенціалів, змін у розташуванні продуктивних сил й інвестиційних ресурсів.

Під час Великої Вітчизняної війни стала цілком виправданою ідея організаційного та управлінського зміцнення економік регіонів через створення там інституту уповноважених. Позитивність такої структури полягала у налагодженні мобілізації та дотриманні цільового використання ресурсів. Однак, у 1948 р. відбулась ліквідація апаратів уповноважених та їх заміна плановими комісіями на великих економічних районах [4]. На такі планові комісії була покладена задача розробки разових завдань з опрацювання найбільш масштабних програм регіону, проведення аналізу виконання плану

господарствами району, організація передпланових досліджень тощо. Цими комісіями вивчались можливості підняття ефективності процесу використання потенціалу в областях, які входили до складу економічних районів, і посилення взаємодії. Наприкінці шістдесятих років минулого століття відбулось скасування планових комісій, адже їх діяльність здебільшого була пасивно-аналітичною.

Розпустивши планові комісії, функції планування та дослідження розвитку економічних районів, розташованих на великій площі, було безпосередньо передано держпланам союзних республік та Держплану СРСР, а в масштабі областей планування розвитку територій було практично призупинено.

Отже, в окремих країнах світу бачення змісту регіональної політики постійно змінювалось та розвивалося. Для переважної більшості розвинутих країн їх регіональна політика пройшла етап формування протягом 50-60 рр. ХХ століття. Її головними цілями були забезпечення збалансованого розвитку та рівності. Теоретичне обґрунтування цих цілей полягало в економічних моделях, відповідно до яких державні інвестиції здатні змінити умови попиту серед менш розвинутих регіонів. В якості основних інструментів політики виступив перерозподіл доходів з застосуванням національними урядами фінансових трансфертів, що супроводжувалося вагомими інтервенціям інвестицій держави передусім у відсталі регіони [38].

Регіональна політика традиційно розвивалась з тенденцією «прив'язки» до відповідних галузевих політик, що означало тісну координацію інструментів стимулювання розвитку окремих територій з окремими секторальними політиками, які були більш масштабними та суттєво впливали на загальний розвиток територій.

Згідно з еволюцією рівня розвитку певної країни, структури її економіки та виду суспільно-економічного об'єднання змінюється й координація політики регіонів і галузевих політик. У 1970-90-х рр. європейська та американська регіональна політика переважно координувалася відповідно до промислової політики, агрополітики та соціальної політики.

Для періоду 1960 - початку 1970 рр. характерне становлення регіональної політики, тобто в цей час активно формувалась цілісна система регіональної політики західних країн. Було значно розширено проблематику державного регулювання на рівні регіонів, що окрім перебудови всього господарського комплексу й зниження показника безробіття охоплювала й оптимальне використання інноваційних показників зростання, екологічних, демографічних і рекреаційних аспектів, всього соціального та економічного розвитку, відтворення ресурсів природи тощо. Здійснено затвердження регіонального програмування, удосконалено інструментарій регіональної політики. Окрім історично первісного напрямку регіональної політики, що пов'язаний з розвитком регіонів з певними проблемами, застосовуються заходи, направлені на розвантаження найбільших агломерацій в містах. Збільшено асигнування на реалізацію та розробку регіональних програм внаслідок стійких темпів зростання економік [39].

До початку здійснення практичних ринкових трансформацій частково визнавалась закономірність господарської самостійності існуючих територіальних органів, її передбачали у розв'язанні територіального, або ж регіонального господарського розрахунку. Найбільш активно цю ідею пропагували в другій половині 80-х років.

В період 1970-х та початку 1980-х рр. відповідно до змін у світовій економіці, які відбулись внаслідок економічної кризи, цілі політики регіонів значно розширено зі зниження диспропорцій в інфраструктурі і отриманих доходах до зниження самих диспропорцій у існуючому безробітті. Подібне спрямування політики регіонів засновано на теоретичних поглядах, які б визначали перспективи регулювання державою умов попиту з наданням субсидій та стимулюванні бізнесу, що, безперечно, впливало на розміщення на певній території інвестицій та виробництв для розширення зайнятості на вже існуючих чи створення робочих місць на територіях з певними проблемами [38].

Отже, з 1975 р. починає свій відлік новий етап з розвитку політики регіонів. У цей період першочергове завдання державної політики на рівні

регіонів полягало не просто в вирішенні проблем окремо взятих регіонів, а й в забезпеченні скоординованого зближення ступенів їх розвитку, оптимальному й ефективному використанні внутрішнього потенціалу економіки в усіх випадках. Говорячи іншими словами, в ролі об'єктів регіональної політики стали не відокремлені регіони, а певна їх сукупність у вигляді структурних елементів всього господарства, враховуючи стан і можливості їх розвитку.

Слід зауважити, що до 90-х років державну регіональну політику переважно вбачали в інвестиційній допомозі для спеціально визначених регіонів, підтримці певних інфраструктур та політиці інтервенцій на конкретні території.

У цей час політику економічного розвитку в переважній більшості країн можна назвати схожою, з певними незначними доповненнями відповідно до регіональних специфік, вона зосереджувалася на інвестиціях, наданих державою у значущі інфраструктурні проекти будівництва доріг, водоочисних споруд, залізниць, утилізації побутових та промислових відходів [205].

Однак рядом досліджень переконливо доведено, що, не дивлячись на позитивний агрегований вплив тогочасної інфраструктурної політики, вона нерідко спричинювала зростання поляризації між регіонами і подальшу маргіналізацію периферійних регіонів. Відтак, значні довготермінові фінансові інтервенції не стали достатньою неодмінною умовою зменшення диспропорцій між регіонами.

Зазвичай, рішення про надання фінансової допомоги надходило відповідно принципу «зверху-донизу». Інтегрований змішаний підхід, яким би передбачалась специфіка територій (принцип «знизу-догори»), на той час ігнорувався. Розвиток регіонів фактично залежав від підтримки держави, державні субсидії виконували роль ключового елемента стратегічного розвитку регіонів. Державну допомогу засновано на стратегії, відповідній внутрішньому інвестуванню, яким передбачалась підтримка та залучення великих компаній на окремі території [26].

Привабливість подібних підходів до територіального розвитку полягала в їх наочності, популярності й простоті. Політика, заснована на переконанні в

тому, що залучення приватного капіталу до економічно відсталих регіонів відбудеться після лише покращення управління, виділення достатніх ресурсів на розбудову інфраструктури та створення пільгових умов для інвестицій, видалась не виправданою.

Не відбулось і розповсюдження по територіях економічного розвитку, нерідко як наслідок виникало подальше збільшення диспропорцій між периферійними та економічно розвинутими регіонами.

З підписанням в 1993 році Маастрихтської Угоди активізувалось проведення нової наднаціональної політики, метою якої стало регулювання розвитку регіонів в рамках ЄС. В той же час посилилась діяльність місцевих органів влади в напрямку реалізації специфічних завдань розвитку співтовариств на окремих територіях. Як приклад цього можна навести прийняття Євросоюзом у 1990 році Європейської Хартії стосовно місцевого самоврядування. Такий етап розвитку політики регіонів відбувався в період нової економічної кризи. В результаті зменшення обсягів інвестиційної діяльності сталось скорочення складу інструментарію політики регіонів, чим, однак, не було зупинено процес регіонального програмування і, як результат, відбулось підписання вищезазначеної Угоди та залучення наддержавних органів, регулюючих регіональний розвиток [7].

Отже, піднесення державної регіональної політики, утворення її різноманітних моделей та концепцій останніми роками здійснювалось дуже динамічно. Така динаміка, попавши під вплив глобальних процесів, які були тісно пов'язані зі зміною суспільного виробництва, зростанням технічного прогресу, розвитком коопераційних відносин серед різних економічних агентів у всьому світі, мобільністю інформаційних потоків та людських ресурсів значно збільшилась протягом двох минулих десятиліть.

В даний час, попри існуючі проблеми й необхідність застосування комерційних, або ринкових принципів управління регіональною економікою (в порівнянні з народним господарством в цілому або відносно окремих підприємств чи галузей), при управлінні регіональними процесами як і раніше застосовуються універсальні показники і критерії, якими не відбивається їх

специфіка. Фактично самі регіони беруться до уваги у вигляді зменшених копій всього народного господарства. Саме тому функції органів управління територіями, подібно минулому, зводяться до бездіяльного узагальнення показників і тенденцій рівня розвитку відомств і підприємств, які розташовані на цих територіях. Відслідковується безпорадність в діях регіональних органів при розв'язанні поставлених ними конкретних завдань щодо соціально-економічного розвитку певних територій, їх можливості практично повністю залежать від надходжень, виділених центральними чи галузевими органами [158].

Слід зазначити наступне, централізованим управлінням постійно вимагалось не тільки аналізу дослідження проблем, що існували в великих економічних районах, а й посилення активного управління їх розвитком. Звідси, ставали відчутнішими втрати економіки через брак координації між розвитком областей та недорозвинутість господарських зв'язків. Відповідно до цього, у 1981 році було вирішено відновити експеримент апарату уповноважених на території чотирьох найбільш великих російських економічних районах – Західному, Нечорноземному, Далекому Сході та Східному Сибіру, чим зумовлено поширення у СРСР концепції, направленої на комплексний економічний розвиток регіонів, внаслідок чого передбачалось: збалансувати виробничі потужності з забезпеченням регіонів ресурсами; домогтися пропорційного економічного зростання основних структурних елементів в регіонах; забезпечити ефективний виробничий регіональний комплекс, зокрема, через оптимізацію, або ж мінімізацію, сукупних витрат; організувати переробку регіональних ресурсів в комплексі; здійснювати поглиблення на цих територіях економічних зв'язків серед суб'єктів господарювання [103].

Однак, з часом апарати уповноважених вкотре набули рис своєрідних науково-дослідних центрів, які переважно займалися вирішенням своїх дослідницьких проблем, внаслідок чого їх теж було ліквідовано.

Взагалі, необхідно зазначити, що при Радянському Союзі перевагу надавали не регіональному управлінню, а галузевому. Подібне управління здійснювалося з центру, а під його керівництвом знаходились всі господарські

структури, побудовані відповідно вертикальної схеми. Завдання галузевого управління полягало в використанні основних фондів та виробничих потужностей, зміні номенклатури продукції і т.п. Відповідальність за наявні запаси місцевої сировини, природні ресурси, якість та склад робочої сили, надані працівникам соціальні умови було покладено на певні структури управління територіями. Таким чином, поєднання територіального та галузевого аспектів управління повинні були здійснювати позитивний вплив на вдосконалення регіональних господарських структур й комплексне використання ресурсів природи [83].

Але реальне життя показало, що на розвиток господарських комплексів в регіонах переважно здійснювався вплив галузевого управління, регіональне ж було пасивним відповідно до наступних причин.

По-перше, галузевою структурою матеріально-технічного постачання та пільгами для підприємств при отриманні фінансових і матеріальних ресурсів для оборонних галузей приваблювало регіональне керівництво. Мілітаризацію регіональної економіки розглядали з позиції регіонального управління, оскільки це була реальна можливість здійснювати розвиток інфраструктури та підвищувати рівень життя населення на відповідній території. Насправді продукцією воєнного призначення відігралась особливо негативна роль у самому процесі розвитку регіону, адже її не можна віднести ні до фонду споживання, ані до фонду накопичення у вигляді джерела відтворення.

По-друге, свавіллям галузевих відомств і міністерств при розміщенні та реалізації масштабних проектів, що потребували значних матеріальних і фінансових ресурсів, було фактично спотворено структуру внутрішнього відновлення регіональних економік, надано їм небажаного і недовершеного вигляду [74].

Як негативний наслідок такої політики стало знищення внутрішнього регіонального відтворювання, яким об'єктивно пригнічувався розвиток регіонів. Практично управління на рівні регіону зводилося до здійснення розробки комплексного плану соціально-економічних перетворень, говорячи точніше – до механічного прийняття розрізнених рішень, які між собою зовсім

не погоджувались. Подібні рішення ухвалювали переважно галузеві структури управління, а так зване ефективне «наукове регіональне управління» виявилось звичайним міфом, вигідним правлячій бюрократії, що знаходилась серед адміністративно-командної системи, що представляла централізовану владу. У даному випадку регіональне управління існувало як підсистема загальної системи так званого соціалістичного способу виробництва, отже, й принципи організації, методи, цілі й методика реалізації функцій управління фігурували як ідентичні засоби державного управління, що підтверджується відсутністю комплексності у процесі регіонального розвитку в Україні, значними диспропорціями між окремими елементами соціальної, господарської та природної систем, існуючих досі з попередніх часів [62].

Необхідно зазначити, що створений у 1992 році Фонд сприяння становленню й розвитку регіонального та місцевого самоврядування України було першим кроком нової незалежної держави в напрямку до інституційного забезпечення регіонального та місцевого розвитку. Статутними завданнями Фонду на початку його діяльності передбачалось вирішення проблем при переході з традиційно радянської форми організації влади на загальноприйнятій демократичні форми місцевого самоврядування. В процесі політичного, економічного та державно-правового реформування настала необхідність уточнення функцій, статусу і повноважень Фонду. Згідно з Указом Президента України (1995 р.) Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України надано статус центральної координуючої, консультативної та науково-методичної установи, що опікує питання місцевого самоврядування при Главі держави.

Однак, як свідчить практика, реформування самого механізму управління регіональним розвитком, підняття ролі місцевого самоврядування яке виступало головним елементом процесу децентралізації, не сприяло утворенню позитивних результатів. В недостатній мірі вирішувались питання стосовно надійного фінансового, матеріального, кадрового та інших ресурсних забезпечень функцій та завдань публічної влади на місцевому та регіональному рівнях [109].

Відтак, необхідно зазначити, що донедавна традиційною регіональною політикою дотримувались принципи жорсткої централізації, стандартизації, стимуляції та державної керованості. Основні засади цієї регіональної політики полягали в перерозподілу та соціальній спрямованості для стимулювання попиту в менш розвинених регіонах та державному сприянні індивідуальним компаніям для розміщення свого виробництва у таких регіонах.

Ринкову неоліберальну концепцію почали практично застосовувати лише в останні роки. Її засновано на принципах вільних ринкових відношень у напрямку дерегулювання ринку, понад усе - вартості капіталу і робочої сили, підтримки виробництва у слабо розвинених регіонах через стимулювання та інвестиції у галузі транспорту, освіти, технології та комунікаційної інфраструктури. Спільна риса таких двох підходів, попри їх фундаментальні розбіжності (щодо рівноваги сил на ринку та необхідності державного втручання), полягає в тому, що регіональну політику слід здійснювати згідно принципу «зверху вниз» у всіх регіонах. Вочевидь, що в основу економічного успіху в обох випадках було закладено спільні фактори [5].

З застосуванням традиційної моделі політики регіонів в той час значно піднявся рівень доходів та зайнятості у менш розвинених регіонах, проте, порівняно з більш розвиненими регіонами, не сталося збільшення рівня продуктивності. Серед відсталих регіонів не відбулося прискорення власного внутрішнього розвитку, оснований на мобілізації наявних місцевих ресурсів та їх використанні в комплексі. Більшістю заходів заохочувались немісцеві виробництва та компанії. Процес запровадження «ринкової терапії» викликав несприятливу ситуацію внаслідок зі зменшенням фінансових трансфертів, що були значущим джерелом добробуту та доходу найменш розвинених регіонів. Внаслідок розширення зон вільного ринку й посилення корпоративної конкуренції відбулось значне послаблення економічної бази таких регіонів. Отже, в результаті вибору між моделлю вільного ринку та традиційною моделлю країна постала перед обранням залежного розвитку чи його відсутності.

Альтернативний до двох попередніх моделей підхід оснований на використанні досвіду, набутого процвітаючими регіонами, де склалися міцні місцеві економічні зв'язки (італійські центральні та північні промислові райони, німецький регіон Баден-Вюртемберг). В основу цього підходу покладено концепцію мобілізації ендегенного потенціалу слаборозвинених регіонів, суть якої полягає у застосуванні переваг колективізму всупереч індивідуалізму, пріоритетів соціальної економічної поведінки. Цей напрям розвитку регіонів можна визначити як інституціональний [182].

Новою концепцією інституціоналізму дотримується сприймання економіки як системи кооперативних зв'язків серед окремих організацій, компаній, органів влади, неурядових організацій та інших груп, які діють згідно принципу раціональних переваг та орієнтуються на сталі соціально-культурні традиції, існуючі в такому регіоні. Основні аксіоми нової інституціональної концепції стосуються корпоративної політики та політики співробітництва; об'єднання організацій та підприємств в певні асоціації; врахування громадської думки та широке застосування механізму проведення переговорів; підтримка дієздатних органів місцевої влади щодо підтримки громадських об'єднань, організацій та підприємництва; орієнтації процесу прийняття рішень стосовно місцевих потреб.

Протягом останніх років великим метрополіям та окремим регіонам було надано особливого статусу серед глобальної економічної системи. По-перше, це пов'язано з вдалим розвитком ринків регіонів, особливо в тих країнах, де динамічно розвивається економіка (Індія, Китай, Бразилія, Індонезія, ПАР тощо), де активно використані їх місцеві переваги з метою підвищення конкурентоспроможності. По-друге, позиції міст і регіонів посилюються завдяки інтенсифікації трендів партнерства та кооперування між субнаціональними акторами для вирішення найбільш глобальних проблем [1].

Отже, розпад комуністичної економічної та політичної системи був передумовою переходу демократичних країн на ринкові принципи соціально-економічного розвитку, в основу якого покладено ліквідацію командно-адміністративного управління та зміну суспільної філософії, передбачаючи

підвищення рівня активності громадськості. На підставі цього нова влада натрапила на невідкладну потребу демонтувати застарілу систему адміністративного управління та заміни її на нову, більш сприятливу до забезпечення суспільних і ринкових перетворень.

Насамперед однією із першочергових завдань стала необхідність докорінної реорганізації адміністративних структур у владі та перерозподілу владної компетенції серед центральних органів та регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування. Значно зросла потреба зміцнення можливостей та фінансових функцій органів самоврядування на місцях як основи формування демократичного устрою і наближення органів управління до життєвих потреб громадян.

1.3. Зарубіжні підходи до формування та реалізації механізмів державної політики регіонального розвитку

Безсумнівно, проведення дослідження складових компонентів основи регіональної політики в зарубіжних країнах, та Європейському Союзі, зокрема, актуальне, оскільки концептуальну розробку регіональної політики в Україні, як імплікацію структури і позитивні елементи регіональної політики в країнах з багатим досвідом у вказаній галузі, сприймають як цілком реальну об'єктивну необхідність сучасності, якою передбачається подальша активізація України в процесі європейського регіонального співробітництва і в просуванні її в напрямку загальноєвропейської інтеграції. Отже, дослідженням сучасних високоефективних моделей загального механізму відносно державного регулювання розвитку регіонів, використаних у зарубіжних країнах, передбачається їх можлива адаптація в умовах сучасної України, що заслуговує певної уваги.

Європейським вибором України зумовлюється новий сучасний підхід до питання формування пріоритетів, цілей, механізмів реалізації та інструментів державної політики в регіонах. Тому визначення головних засад в реалізації та

формуванні регіональної політики в країнах ЄС та розвинених країнах, які спрямовані на подолання певних проблем державного рівня і стосовно регіонального розвитку, проведення оцінювання та аналізу політики відносно розвитку регіонів, визнано доцільним [13].

Більшістю зарубіжних країн використовується три-ланкова система управління соціальним і економічним розвитком окремих територій. Відтак, системою центральної влади застосовуються діючі інституції, які безпосередньо контролюють регіональний розвиток. Центральними органами управління територіями здійснюється макрорегулювання процесами соціального та економічного розвитку. Ними ж формується законодавство, яке регламентує діяльність всієї сфери управління територіями. Нарівні з центральними владними органами таке управління здійснюється й великими регіональними та локальними територіальними структурами.

Пропонуємо детальніше розглянути процес регіонального управління на прикладі різних країн. Механізмом єдиної регіональної політики Євросоюзу передбачаються спільні для всіх країн принципи та підходи відносно регіонального розвитку. А, враховуючи певні особливості розвитку регіонів у окремо взятій країні-члені ЄС, практична реалізація таких принципів здійснюється національними урядами.

Так, Угорщина використовує Національну Раду регіонального розвитку, Міністерство регіональної політики і довкілля та Національну раду регіонального розвитку. Основне завдання Національної Ради регіонального розвитку полягає в підготовці відповідних урядових рішень, проектів законів, гармонізації діяльності міністерств різних галузей, державних установ, адміністративний контроль за діяльністю організацій, діяльність яких заключна в просторовому розвитку, участі у розробці програм розвитку регіонів. Румунія застосовує роботу Національної ради регіонального розвитку, координаційного органу при Кабінеті Міністрів [73]. Основні функції Ради полягають у розробці Національної програми розвитку регіонів, моніторингу витрат коштів Національним фондом регіонального розвитку, стимулюванні співробітництва між субрегіонами та макрорегіонами, участі у складанні регіональних програм.

У Польщі застосовують роботу Державної ради територіального розвитку, яка складається з представників законодавчої і виконавчої влади. Компетенція Ради включає підготовку пропозицій стосовно формування державної політики в регіонах та оцінювання роботи в сфері територіального планування.

Агентства з регіонального розвитку, які працюють в Польщі на національному рівні – це координуючі дослідження регіонального розвитку і сприяючі втіленню програм на місцях Агентство промислового розвитку та Польське агентство регіонального розвитку і Національна асоціація агентств регіонального розвитку, яка виконує освітні функції, зокрема – проведення семінарів і круглих столів, організацію навчальних програм для урядовців місцевого та регіонального рівнів, консультації та обмін інформацією [72].

В Греції, Португалії та Ірландії також централізовано вирішують питання регіональної політики. У Греції майже всю роботу по регіональній політиці виконує Міністерство національної економіки.

Індустріальну політику в Ірландії здійснюють з залученням державних відомств, підзвітних Міністру підприємництва та зайнятості. У Португалії за здійснення регіональної політики відповідає Генеральний директорат регіонального розвитку при Міністерстві планування і розвитку регіонів. Такий підхід до вирішення португальської проблеми характеризує країну як унітарну централізовану державу.

У Фінляндії здійснення регіональної політики контролює Міністерство внутрішніх справ. Відповідальність за її проведення покладено на центральні міністерства. Регіонами Фінляндії в межах незначних проектів приймаються певні рішення, а основні значущі рішення приймають централізовано.

Країнами Північної Європи набутий великий досвід у галузі здійснення регіональної політики: у Люксембурзі та Франції централізовано підходять до вирішення такої проблеми; у Сполученому Королівстві та Нідерландах дане питання вирішується децентралізовано; а в Бельгії та Австрії діє федеративна система [70].

Конституцією Австрії не розмежовуються компетенції відносно реалізації регіональної політики. В цій країні між адміністраціями земель, федеральним рівнем та місцевими органами влади неформально поділені сфери впливу. Допомога регіонам надається відповідно до прийнятих спільно проектів, фінансованих і реалізованих федеральним урядом разом з адміністрацією конкретної територіальної одиниці. Координує проекти в усіх сферах політики Адміністрація Федерального Канцлера зі спеціальним департаментом регіональної політики, який входить до її складу.

У Бельгії регіональною політикою займаються на рівні регіонів. Рішення про необхідність надання допомоги для здійснення значних проектів приймають регіональною адміністрацією, а інші рішення приймає Регіональне Міністерство економіки [4].

Регіональною політикою в деяких країнах опікуються державні спеціалізовані дорадчі або директивні органи. У Канаді створено комітет Кабінету Міністрів, який розглядає питання економічного і регіонального розвитку. Президентська комісія з розгляду проблем федералізму працює в США. До її компетенції належить підготовка аналізу і певних рекомендацій президенту та Конгресу, удосконалення та покращення федеративних відносин, координація діяльності федеральної адміністрації щодо удосконалення відносин між регіонами.

Практично накопичений досвід США відносно створення і функціонування окремих агентств з регіонального розвитку. Найбільш поширена з них – агентство регіонального розвитку, яке існує в вигляді державної інвестиційної корпорації. Дольове фінансування всіх регіональних проектів, яке діє в цій країні, здійснюється федеральним центром, регіоном і місцевою громадою. Такий підхід з ефектом співучасті сприяє об'єднанню різних груп з певними інтересами відносно цілі регіонального розвитку [63].

В Японії разом з Кабінетом Міністрів проблеми регіонального розвитку вирішують Економічна консультативна рада і Консультативна рада комплексного планування та розвитку території під керівництвом прем'єр-міністра. Основний робочий орган у управлінському апараті Японії, який

займається розробкою державної регіональної політики, програмами і планами регіонального соціального та економічного розвитку, це - Управління економічного планування.

У Швеції сформовано систему, в якій регіональною адміністрацією здійснюються загальнонаціональні директиви. Створені при Міністерстві торгівлі і промисловості підрозділи розробляють регіональну політику щодо окремих слаборозвинених районів, контролюють проведення політичних заходів та здійснюють зв'язок з Європейською Комісією. Адміністративні ради графств займаються розробкою стратегії розвитку регіонів [83].

Слід відзначити, що у Швеції створені регіональні державні компанії, які залучені до дольової участі у реконверсії діючих підприємств і виробництва промислових товарів, їх робота спрямована на підтримку малих і середніх підприємств.

У Нідерландах існує 5 державних компаній з регіонального розвитку. Їх головною метою визнано удосконалення економіки регіонів і вирішення проблеми безробіття. Ними стимулюється розвиток власних потенціалів провінцій і посилюється зв'язок між національною та регіональною промисловістю, надається допомога середнім та малим підприємствам, приймається дольова участь у роботі окремих підприємств. Особливість набутого Нідерландами досвіду є в тому, що початок реконструкції регіону співпав зі створенням спеціальної адміністрації, до складу якої ввійшли представники центрального уряду, муніципалітетів і провінції, її розпущено тільки-но поставлені цілі було досягнуто [169].

Створені у Бельгії інвестиційні регіональні компанії займаються стимуляцією створення, реконструкцією та розширенням приватних фірм, сприянням створення нових компаній, які належать державі. В країні для управління банками даних в регіонах, підтримки секторальних інтересів і участі в управлінні фірмами, що потрапили у важкі умови, задіяні регіональні корпорації з розвитку.

До того ж, відповідно здобутого західними країнами досвіду, стала доступною відпрацьована форма інституційної підтримки розвитку регіонів –

агенція регіонального розвитку з її мережею. Виступаючи у ролі центру стратегічного планування та супроводжуючи проекти розвитку територій, вона ефективно співпрацює з органами центральної та місцевою владами, забезпечує високоефективну міжсекторну співпрацю між владою, бізнесом та громадськістю, що створюють нову економічну ситуацію. Вважаємо, що на даний час в Україні вже склалися необхідні умови для створення нової Національної мережі агентств з регіонального розвитку [271].

В контексті розгляду вище питання слід зазначити, що характерною ознакою еволюції інституційного забезпечення політики регіонів в країнах ЄС визнано децентралізацію, основу на принципах субсидіарності. Багаторівнева регіональна політика здійснюється центральними органами влади, регіональними органами та місцевим самоврядуванням. В минулому розробкою та реалізацією регіональної політики займалися центральні виконавчі органи, на нинішньому етапі органи регіонального та місцевого самоврядування і наднаціональні управлінські органи в ролі Структурних фондів Європейського Союзу все активніше долучаються до процесу регіонального розвитку. Центральний уряд, який до цього часу є головним сегментом в інституційній інфраструктурі політики регіонів, розробляє лише концептуальні засади і необхідну нормативно-правову базу. В той же час реалізація регіональної політики потребує співучасті місцевого та регіонального самоврядування, громадських організацій, приватних структур, які б відстоювали інтереси регіонів і громад, а також спеціальних структур, в тому числі й агентств з регіонального розвитку, які б сприяли регіональним ініціативам і були поза впливом політичних інтересів та інтересів окремо взятих органів влади.

При цьому загальна особливість всіх країн Європи, що найбільш важлива для України, полягає в законодавчо визначених функціях, повноваженнях і відповідальності всіх інституцій, які задіяні у розробці та реалізації державної політики регіонів та узгодженості й координації їх діяльності [71].

Слід враховувати, що країни ЄС виробили спільні конкретні політичні принципи, визнані необхідними для досягнення цілей в сфері регіональної політики, серед них: наявна узгоджена нормативно-правова база, обов'язкове

здійснення структурних реформ, економічний розвиток регіону за принципами ринкової економіки, використання механізмів при здійсненні регіональної політики абсолютно на всій території регіону, а не в окремо взятих галузях чи деякій частині місцевості.

Значення адаптації регіональної політики європейських країн для України полягає у застосуванні основних принципів регіональної політики, яка діє в країнах Євросоюзу. Необхідність реалізації таких принципів особливо важлива при здійсненні розробки науково визначеної Концепції регіональної політики для України [264].

Стосовно управління певною територією слід відзначити використання різними державами світу своїх моделей забезпечення соціального та економічного зростання окремо взятих регіонів і подолання головних диспропорцій між територіями. Регіональними політиками багатьох країн для вирішення певних проблем за активної участі місцевої влади та громад включається індивідуальний підхід до окремо взятого регіону.

Однак, слід зазначити, що існують 4 типи регіональної політики. Відповідно до обраного типу застосовуються певні механізми фінансування і реалізації та інструменти, такі як: стимулююча (політика ЄС та Уряду Італії відносно півдня Італії, від каси півдня до сучасних заходів, направлених на укріплення соціального капіталу); компенсуюча (політика Великобританії, при якій виділялися значні грошові кошти для компенсації закриття потужних промислових заводів у північних та центральних регіонах країни, в минулому локомотивів економічного зростання, а в даний час нових центрів з послуг); протидіюча – на прикладі політики Франції, спрямованої на деконцентрацію економічної сфери з розвинутого регіону Іль-де-Франс, що в Парижі до метрополії менш розвинутого регіону – Нант, Ліон чи Марсель.

Найбільш розвинені країни, такі як США, Австралія, Канада подають приклад у вирішенні регіональних проблем, які наразі актуальні для України. Це виявляється в зміні розподілу праці між територіями і в міжрегіональній кооперації, реструктуризації старих промислових і аграрних регіонів, освоєнні регіонів з великими природними ресурсами, регулюванні розвитку між містами

і агломераціями, модернізації інфраструктурних систем, оздоровленні екологічної ситуації та в іншому. Таке вирішення проблем регіонів в вищезгаданих країнах не завжди варте наслідування, але в них все-таки є деякі корисні напрацювання, які можливо примінити в своїй діяльності [37].

Багатьма великими розвинутими країнами набутий цінний досвід з вирішення проблем регіонів. Слід зазначити, що головне в цьому полягає не в масштабі країни, а в її регіональному різноманітті і ступені активності державної регіональної політики. Наприклад, Німеччина має особливий досвід в реструктуризації східних земель, Італія повчає політикою подолання соціальних і економічних диспропорцій між Півднем та Північчю, Японія володіє досвідом в деконцентрації промислового виробництва і збереженні рекреаційних територій, Іспанія – у вирішенні конфліктів між автономіями та «центром», Нідерланди володіють практикою осушення і освоєння морських ділянок. Крім вищевказаних, багато країн володіють цінним досвідом територіального облаштування на рівні сільських місцевостей, міст, агломерацій.

Аналіз досліджень розвинутих країн стосовно проблем у територіальному розвитку підтверджує різноманітність способів усунення чи скорочення нерівності між регіонами. Безперечно, найбільше зацікавлення викликає досвід з розміщення високотехнологічних підприємств в соціально та економічно відсталі райони, де є надлишок трудових ресурсів, природні обмеження цілорічної зайнятості в сільській місцевості, де можливо створювати технопарки, центри нововведень, «технополіси». Найбільш поширене в практиці державної регіональної політики визнано визначення «полюсів зростання». При цьому обираються найбільш сприятливі для розвитку пункти з необхідними ресурсами або в близькому географічному розташуванні. Надалі такі пункти, забезпечені виробничими підприємствами та інфраструктурними спорудами, перетворюються в «центр розвитку» [38]. Це перетворення свідчить про вдалий регіональний економічний розвиток, який доводить розробки до логічного завершення, де виготовляються нові види промислової продукції,

придатної для реалізації. Такими «полюсами зростання» в проблемних регіонах передбачається поступове виведення їх економіки з депресивного стану.

Важливим етапом в системі державного управління територіями визнані цільові програми місцевого, регіонального, чи навіть загальнонаціонального рівнів, які застосовуються у країнах ЄС.

Стабільність системи «центр-регіони», притаманної розвинутим країнам, визначається в основному налагодженістю системи бюджетного федералізму, якою зменшується регіональна соціально-економічна нерівність та підтримується державна єдність.

Для Західної Європи характерне широке розповсюдження механізмів планування і програмного підходу. До них віднесено і програмне вирішення даної проблеми Структурним Фондом, що, безперечно, сприяє розвитку соціальної та економічної інтеграції в Європейському Союзі. Системою програмного підходу передбачається активне просування до економічної та соціальної інтеграції в ЄС при зниженні відмінностей між розвитком регіонів всередині як самих країн-членів, так і між ними [245].

При проведенні аналізу сучасних моделей регіонального розвитку, необхідно зазначити, що сам по собі регіональний розвиток не пов'язується з автоматичним реформуванням держави або її адміністративних чи політичних інституцій. Багатьма країнами запроваджено форми «розвитку регіонів», якими фундаментально не вимагається суттєвої модифікації державних чи суспільних органів, або перегляду їх повноважень. Подібна ситуація настала в таких країнах, як Фінляндія, Швеція, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, де наявні форми втручання держави або місцевих інституцій на регіони, але жодною з них не вимагалось проведення глобальних реформ.

В той же час траплялись випадки здійснення процесів регіоналізації чи децентралізації держави, які виникали в результаті політичних або різних неекономічних міркувань, відбувалися одночасно з організацією нових структур з регіонального розвитку або в межах таких структур. При цьому здійснювався перегляд державних інвестицій паралельно з податковими повноваженнями, внаслідок чого відбувалось формування певної регіональної

політики або й – регіоналізація. Подібне відбулося в Італії, Іспанії, Західній Німеччині, Бельгії, Польщі, Великій Британії, Франції, Чехії. Деякими з вищезгаданих країн раніше проводилась політика функціонального розвитку регіонів в різних формах, на основі певної логіки, але подібне реформування держави приводило до регіоналізації та децентралізації [72].

Таким чином, регіоналізацією та децентралізацією визначається принцип світової та європейської політики, що, безперечно, впливає на зростання важливості управління на багатьох рівнях і суттєві зміни в організації регіонального управління. Процес децентралізації, який спостерігається у більшості країн Європи, супроводжуються реалізацією та втіленням принципів досконалого управління, що відбувається залежно від регіональної політики країн Європи.

Наближення системи управління і влади до сталих в Європі принципів врядування неодмінно призведе до здійснення кількісних і якісних змін в організації самого регіонального управління. На основі аналізу проведених досліджень відносно цієї проблематики, можна виділити наступні моделі: планових контрактів, регіональної корпорації, спільного вирішення задач.

1. Планові контракти започатковані у Франції. Ця модель названа відповідно документу, який формалізує угоду між регіоном і урядом щодо координації дій відповідно проблемам їх розвитку. У межах цього документа визначаються стан регіону в певних сферах (соціальной, економічній і екологічній), перспектива економічного розвитку, проблеми та їх вплив на ситуацію, що склалась, оцінка наявних можливостей та форми узгодження регіональних і національних інтересів, вказуються заходи, зобов'язання та терміни реалізації, доля фінансової участі суб'єктів угоди відповідно до вирішення проблем [25].

Реалізація укладених угод потребує спеціального організаційно-фінансового механізму. Функціонування такої моделі затверджено законодавством.

2. Регіональні корпорації набули широкого застосування в Італії, Нідерландах, Бельгії, США і Канаді та існують у вигляді цільових регіональних фондів та інвестиційних компаній.

Засновники інвестиційних компаній - органи регіонального та загальнодержавного управління. Їх статутний капітал формується в основному з коштів, наданих урядом і органами територіального та регіонального управління. Залучаються і внутрішні, і зовнішні приватні інвестиції [77].

При застосуванні фінансово-кредитних методів інвестиційні компанії сприяють реконструкції, розширенню та утворенню нових муніципальних і приватних організацій та підприємств. Разом з наданням фінансової підтримки, участю на пайових засадах у технічному та технологічному переобладнанні підприємств, які опинилися у важкому фінансовому та економічному становищі, такі компанії оновлюють та здійснюють розвиток соціально-виробничої інфраструктури в регіоні.

Для таких проблемних регіонів, в яких наявні підприємства добувної галузі, застосовуються регіональні корпорації у ролі цільових регіональних фондів. З інвестиційними компаніями вони різняться акумуляцією фінансових надходжень, використовуючи відрахування від рентних платежів.

Вищезгадані фонди існують у вигляді трасту з участю інвестиційної компанії. Зростання фонду відбувається завдяки вкладів в нерухомість, цінні папери тощо. Інвестиційними компаніями для інвестування нових проектів, які направлені на економічний та соціальний розвиток регіону, використовується трастовий капітал [64].

Вищенаведена модель практикують як у розвинутих промислових країнах, так і у тих, які розвиваються, з суттєвою різницею ставок і бази відрахувань.

3. Модель, яка названа «спільна участь у вирішенні проблем», орієнтована на міждержавні та федеративні державні утворення, розроблена і протягом декількох років практикується у ФРН.

Організаційною складовою загального механізму управління розвитку регіонів в вищезазначеній моделі передбачається утворення певного

державного управлінського органу, який займатиметься реалізацією регіональної політики в межах держави та координацією дій загальнодержавних і виконавчих органів влади в регіонах. Водночас передбачається утворення структури, в межах якої органами регіонального і загальнодержавного управління визначатимуться пріоритети, цілі та підходи щодо форми та порядку правового і фінансового забезпечення проведення та формування узгодженої та скоординованої державної політики в регіонах.

В цьому контексті слід згадати і про існуючі моделі політики регіонального розвитку в європейських країнах, які можна назвати «італійською», «іберійською» та «ірландською» [74].

«Ірландську» модель успіху основано на принципі зростання економічної концентрації, координації зусиль з забезпечення внутрішньої інтеграції регіонів через сучасну територіальну політику щодо забезпечення соціальних заходів таких як інвестування освіти, фахова підготовка робітників, інфраструктурні селективні інвестиції у транспортну сферу для зв'язку розвинутих і відсталих регіонів.

Елементи «іберійської» та «італійської» моделі спостерігаються, наприклад, в регіональній політиці Великої Британії, де надаються гранти регіонального розвитку та селективна регіональна допомога, підтримується в Німеччині відповідно регіональної політики GA. Ефективність цієї політики навіть для цих розвинутих країн недостатньо переконлива.

Таким чином, провівши аналіз досвіду зарубіжних країн відносно реалізації державної політики регіонів, слід зазначити необхідність створення в умовах України стійкої та гнучкої системи, яка б регулювала локальні та загальні інтереси через проведення реформи адміністративно-територіальної реформи, визначення статусу регіонів, ієрархії відповідно норм європейського міжнародного права; формувала органи самоврядування в регіонах, при якому б ураховувалась регіональна специфіка на підставі принципів Європейської Хартії Місцевого Самоврядування та Хартії Конгресу місцевих і регіональних влад Європи; виробила б власний механізм дії інститутів на регіональному та місцевому рівнях, виробила б механізми їх контролю.

Значна увага, приділена проблемам регіонального розвитку в зарубіжних країнах свідчить про те, що державна регіональна політика повинна розглядатися як найважливіша складова частина механізму забезпечення стійкого економічного розвитку та злагоди в українському суспільстві. Реалізація і формування державної регіональної політики відповідно до стандартів та досвіду регіональної політики, реалізованих в європейських країнах, стане одним з важливих етапів при включенні економіки України до європейського економічного простору та інтеграції України до Європейського Співтовариства.

Висновки до розділу 1

1. Узагальнюючи та аналізуючи концептуальні та теоретико-методологічні засади дослідження залучених механізмів реалізації державної регіональної політики нами розкрито суттєві характеристики термінів «регіональний розвиток», «регіон», «державна регіональна політика», «механізми державного регулювання регіонального розвитку» та «розвиток державної регіональної політики». З'ясовано, що термін «регіон», зазвичай, сприймається як цілісна частина території країни, для якої характерний комплекс з притаманними тільки їй ознаками: наявними місцевими органами територіального управління, окремою виробничою структурою, концентрацією населення, розвиненими серед неї внутрішніми зв'язками, соціальною інфраструктурою, природно-ресурсною спеціалізацією та географічними умовами.

Охарактеризовано природу категорії «державна регіональна політика», якою представлено інструмент управління державою. З'ясовано, що нею визначена сфера діяльності держави, своєрідна її стратегія, зорієнтована на оптимізацію структури в просторі й налагодження взаємовідносин центра і окремих територій для забезпечення збалансованого регіонального розвитку,

підвищення їх конкурентоздатності та усунення диспропорцій, що виникають між ними.

Поняттям «регіональний розвиток» конкретизується в такий спосіб функціонування системи регіонів, при якому забезпечується позитивна динаміка характеристик рівня та якості життя населення при сталому і збалансованому багатofакторному відтворенні економічного, соціального, екологічного й ресурсного потенціалів окремо взятих територій.

На підставі систематизації категоріально-термінологічної основи наукової сфери державного управління відповідно тематиці дослідження відзначено, що розвиток державної регіональної політики означає цілеспрямовану систематичну державну діяльність в особі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, які, застосовуючи системи різноманітних методів та підходів, досягають поставлену мету й вирішують намічені економічні та соціальні завдання. Отже, цим представлено спеціально організовані комплексні заходи системи державного управління для забезпечення збалансованої та стійкої діяльності регіональних систем. В межах представленої дисертаційної роботи аргументовано доцільним прийняття за основу розуміння механізмів регулювання державою регіонального розвитку у вигляді здійснення процесу завдяки відповідним законодавчим, виконавчим і контролюючим державним органам системи інституціонально-організаційних і нормативно-правових стратегічних заходів, які регламентовано законами й Конституцією України, з метою забезпечення найбільш ефективного та збалансованого управління соціальним та економічним регіональним розвитком та підтримки ринкової трансформації.

У процесі теоретичного аналізу уточнено поняття «механізми реалізації державної регіональної політики», що являють собою сукупність підходів, методів, засобів, прийомів, інструментів, принципів, за допомогою яких держава систематично й послідовно впливає на регіони з метою створення оптимальних соціальних, кадрових, правових, організаційних, матеріально-фінансових та інших умов для їх функціонування, збалансованого і стабільного

розвитку на основі стійкого відтворення, раціонального використання чи розподілу основних видів ресурсів регіону.

Доведено, що таким змістовно-наповненим, цілісним визначенням надається більш точне уявлення про можливі механізми реалізації регіональної політики державою, якою б забезпечувались оптимальні умови для більш широкого застосування регіонального потенціалу для отримання високих показників результатів при найменших витратах матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

2. Акцентовано увагу на наступному – дослідження історичних етапів становлення і еволюції механізмів виконання державою регіональної політики відбувалось у взаємозв'язку та контексті до відповідних трансформаційних перетворень суспільних та економічних систем планово-централізованого виду в сучасні орієнтовані на регіони господарські системи при істотній диверсифікації адміністративних функцій і аналізі адміністративно-територіального поділу, яким і передбачається регіональний рівень.

Завдяки здійсненому ґрунтовно-науковому аналізу генези регіональної політики державою доведено, що час становлення державної регіональної політики припав на тридцять років ХХ ст., на період прийняття перших програм допомоги окремо взятим слаборозвиненим та старо-промисловим територіям, необхідність здійснення яких визначилася внаслідок кризи 1929-1933 років.

Підкреслено, що в середині ХХ ст. регіони стають об'єктом уваги, з одного боку, в контексті структурної державної політики як способу відродження та стабілізації національної економіки шляхом концентрації та спрямування економічних ресурсів на формування чи оновлення певних господарських галузей, а з другого – соціальної політики як чинника збереження політичної стабільності суспільства, національної єдності, громадянської злагоди, шляхом вирівнювання та поліпшення умов життя населення в різних територіально-адміністративних утвореннях.

Встановлено, що виділення органів планування та управління в межах територіального утворення історично диктувалося необхідністю територіальних пропорцій розвитку, раціонального розподілу економічного, демографічного і

ресурсного потенціалів, зрушень у розміщенні продуктивних сил, інвестиційних ресурсів. Відтак, виникла нова парадигма регіональної політики і нові принципи, які почали орієнтуватися на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також партнерство з приватним і неурядовим секторами.

Зазначено, що головна ціль механізмів реалізації державної регіональної політики протягом 50-60 років ХХ ст. полягала в забезпеченні збалансованого розвитку і рівності регіонів. Отже, як основний інструмент політики проявився урядовий перерозподіл доходів з залученням фінансових трансфертів в супроводі значних інтервенцій державних інвестицій, передусім – у регіони з відсталою економікою.

Виявлено, в період 60-70-х років почалось поширення проблематики державного регулювання на рівні регіонів, якою окрім питань перебудови всього господарського комплексу та зниження існуючого рівня безробіття охоплювались й проблеми забезпечення найбільш оптимального застосування інноваційних чинників зростання, соціального та економічного розвитку, екологічних, рекреаційних та демографічних аспектів і відтворення ресурсів природи. Здійснено затвердження регіонального програмування та удосконалено інструментарій регіональної політики. Поставлено акцент на тому, що в ролі об'єкта державної регіональної політики почали виступати не окремі розрізнені регіони, а певна їх сукупність у вигляді структурних елементів національного господарювання.

Доведено, що домінуюча тенденція механізмів здійснення регіональної політики в часи 70-80-х років полягала в нехтуванні партійним керівництвом вирішення проблемних питань розвитку республік при поєднанні з суб'єктивізмом і бюрократизмом чиновників Держплану щодо підходів до розподілу капіталовкладень, внаслідок чого виникло поглиблення диспропорцій між регіонами у соціально-економічному розвитку і невдоволення громадян. Спроба реформування регіонального управління через делегування повноважень раднаргоспам розміщувати капіталовкладення і визначати кон'юнктуру місцевих економік та започаткування відцентрових

тенденцій у регіональному управлінні через демонополізацію державної влади носила епізодичний характер та була короткочасною.

Узагальнено, що протягом останніх років значення регіональної політики, як складової системи державної політики, не тільки зростає, а й поширюється залучення регіональних та місцевих суб'єктів до реалізації і вироблення такої політики. Однак, підкреслено, що реалізація державної регіональної політики здійснюється паралельно політичній нестабільності та кризі державності. Вищезазначеним провокується її не контрольованість, відсутність досконалої стратегії регулювання державою регіонів, не цілковитої сформованості єдиної загальнодержавної концепції практики управління, невідповідності сучасним і застарілості існуючих організаційно-регуляторних алгоритмів, моделей і схем контролю, неадекватності і неефективності функціонування правових раніше напрацьованих державних механізмів регулювання.

3. Доведено, що загальними тенденціями у процесі реалізації державної регіональної політики багатьох зарубіжних країн є: розробка дієвого інституційного механізму регіональної політики; децентралізація управління зі зміщенням акцентів до функцій координації та контролю, формування інституту Агентств регіонального розвитку; формування договірних відносин учасників процесу регіонального розвитку; реформування бюджетних відносин; розвиток партнерства між державними й недержавними учасниками соціально-економічних процесів; розроблення транскордонних стратегій і міжрегіональної кооперації; пріоритетність міжрегіональної справедливості; врахування внеску регіонів у загальнонаціональне економічне зростання; орієнтація на збереження, відтворення, накопичення і розвиток соціального капіталу; розвиток партнерства між державними й недержавними учасниками соціально-економічних процесів; розроблення транскордонних стратегій і міжрегіональної кооперації з метою розв'язання спільних завдань регіонів, що не межують між собою; активізацію інноваційних процесів, створення привабливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу.

Відзначено, що в умовах України неможливо здійснити реалізацію Європейської концепції розвитку регіонів без цілеспрямованого і послідовного

впровадження її принципів. Саме тому, акцентовано увагу на першочергових завданнях регіонального та державного рівнів, що полягають в: оцінці стану територій України на підставі точно визначеного потенціалу пріоритетів та розвитку найменших адміністративних та територіальних одиниць (селищ, сіл); створенні умов державою для визначення місцевих бюджетів у вигляді підґрунтя виконання покладених на ланки нижчого рівня владних повноважень (передусім у вигляді правового забезпечення місцевих зборів і податків, «боргового» ринку); введенні навчальних програм для держслужбовців, керівників громад і неформальних лідерів, що виконують роль безпосередніх виконавців і головних провідників політики держави на місцевому рівні.

Виконуючи системний аналіз зарубіжного досвіду стосовно державної політики регіонального розвитку, виявлено, що найбільш цінним досвідом в площині його імплементації до національного законодавства України став механізм бюджетування, яким зменшуються соціально-економічні нерівності в регіоні та підтримується державна єдність.

Зазначено, що створення агенцій з регіонального розвитку, на які покладено функцію «посередника» між регіональними «громадами» підприємців й стратегічними планами влади такого рівня стосовно соціально-економічного розвитку окремих територій, доцільно запровадити і в Україні при урахуванні набутих досягнень, національних особливостей і традицій. З'ясовано, що головними принципами сучасної регіональної політики ЄС є субсидіарність, децентралізація, партнерство, програмування, концентрація, зближення та конвергенція. Підкреслено, що з їх дотриманням передбачається реалізація пріоритетних напрямів, серед яких: сприяння перебудові структури та розвитку найбільш депресивних регіонів (відповідно європейської термінології – «проблемних територій»); виділення депресивним регіонам фінансової допомоги; здолання тривалого безробіття та підтримка програм зайнятості; адаптація робітників, підприємців та виробничої сфери до змін, що загрожують безробіттям в майбутньому; фінансування діяльності сільськогосподарських територій та здійснення їх структурної перебудови; допомога регіонам, де наявна низька щільність населення.

Передбачено, що вищезазначене допомогло б створенню найбільш оптимальної системи регулювання державою регіонального розвитку при умові пріоритетної активізації діяльності органів самоврядування на місцях на основі чіткої правової бази і потужної фінансової підтримки.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка реалізації організаційно-правового механізму державної регіональної політики України

Демократична держава не може розвиватись окремо від розвитку її регіонів. З моменту проголошення незалежності в нашій країні ведеться наполеглива робота, спрямована на перехід з радянської концептуальної теорії системи самоврядування на місцях на загальноєвропейську, яка базується на децентралізації існуючого державного управління, співпраці органів виконавчої влади з органами самоврядування на місцях та деконцентрації повноважень владних структур.

Безперечно, необхідна передумова розвитку територій полягає в правовому забезпеченні державної регіональної політики України. Необхідно констатувати наступне – реформування існуючих в Україні економічних відносин за роки незалежності було несистемним, мало значні законодавчі прогалини, в результаті чого відбувся розвал територіальних зв'язків, стали відчутними диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів й в певній мірі їх диференціація відповідно рівням соціального розвитку та потужності економічного потенціалу. Отже, ефективне управління регіональним розвитком, яке віднесено до першочергових задач державного управління, вимагає належного організаційного та правового забезпечення [82].

За час існування України як незалежної держави не здійснено остаточного формування законодавства у площині публічного управління, передусім, регіонального розвитку, тому до цього часу воно знаходиться на етапі становлення. Для кращого розуміння можливостей реалізації й формування державної регіональної політики в напрямку європейської інтеграції, а понад усе з точки зору останніх ініціатив, виявлених вищим

політичним керівництвом держави стосовно реформ у даній сфері, слід в повному об'ємі розглянути систему діючого законодавства в контексті історичного розвитку та взаємозв'язку між законодавчими актами.

Державною регіональною політикою в Україні, подібно будь-яким державам світу, здійснюється формування та реалізація регіональної політики на базі комплексного національного законодавства, яким відображаються об'єктивні суспільні потреби у політиці та сприймання політики, яка формується за участю відповідних державних інституцій на засадах цілісної концепції, якій підпорядковано роботу державних органів [91].

До законодавства, регулюючого питання державної регіональної політики, відносяться: Конституція України, Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про місцеві державні адміністрації», «Про державні цільові програми», «Про транскордонне співробітництво», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про Генеральну схему планування території України», акти Президента України і Кабінету Міністрів України та міжнародні договори України, яким згоду на обов'язковість надала Верховна Рада України.

Отже, необхідно підкреслити, що не дивлячись на не постійне впровадження в практику задекларованих засад, протягом останніх років здійснено напрацювання значної законодавчої бази, яка має забезпечувати регіональний розвиток. Перший крок, що свідчить про наміри здійснити перехід з радянської до європейської системи самоуправління, полягає в Конституційному договорі між Президентом України та Верховною Радою щодо розподілу повноважень влади між ними [115].

В цілому, законодавчу систему, яка стосується реалізації й формування державної регіональної політики, можливо систематизувати у чіткі групи з законодавчих актів. До першої групи слід віднести загальне законодавство, де у загальному виді визначені принципи державної політики регіонів –

конституційні норми і Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.).

Отже, основу законодавчого управління розвитком регіонів закладено в Конституцію України, де вказано, що територіальний устрій в Україні базується на засадах цілісності та єдності території держави, поєднанні децентралізації і централізації у виконанні державної влади, дотриманням збалансованості соціального та економічного регіонального розвитку при урахуванні їх економічних, історичних, географічних, екологічних та демографічних особливостей, культурних і етнічних традицій [85].

До другої групи відносимо спеціальне законодавство з розвитку регіонів. Важливим кроком подальшого регіонального розвитку було прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», де визначено правові, організаційні, наукові, фінансові та інші заходи, спрямовані на досягнення сталого регіонального розвитку на засадах поєднання соціальних, економічних та екологічних інтересів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, найбільш ефективного застосування потенціалу регіонів для задоволення інтересів їх громадян та держави.

Третьою групою об'єднане бюджетне законодавство. Серед найважливіших факторів повноцінного розвитку регіонів слід вказати на забезпеченість регіонів фінансами. Бюджетним Кодексом України, що є одним з найважливіших законодавчих актів, яким регулюється питання і формування, і виконання місцевих та державного бюджетів, та фінансується регіональний розвиток, для якого окрім власних можливостей регіонів при фінансуванні діючих програм розвитку є не менш важливе й фінансування цих програм з Державного бюджету України.

Четвертою групою об'єднане планувальне законодавство, до якого входять закони, якими визначається ієрархія планувальних документів в загальній системі планування розвитку економіки та планування території в просторі: «Про Генеральну схему планування території України» (2002 р.). В цьому Законі визначаються певні особливості використання окремих регіональних територій та окремих міст, що слід враховувати при здійсненні

розробки державної стратегії розвитку регіонів, регіональних стратегій та галузевих програм; Законом «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.) визначається система та ієрархія планувальних документів з містобудування, порядок їх розробки і затвердження, та ведення й прийняття будівництва в експлуатацію [34]. При плануванні регіонального розвитку враховується вимога стосовно розроблення схем територіального планування областей та районів; Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» (2000 р.) став єдиним законом, який за весь час існування не зазнав жодної зміни, однак ним не враховано нові документи з планування, які почали діяти в Україні протягом останнього часу, у сфері розвитку регіонів, зокрема. У вищенаведеному законі не відображено ув'язку регіональних програмних та прогнозних документів із стратегіями розвитку регіонів, схем планування територій регіонів.

До п'ятої групи віднесено статусне законодавство, яким визначається повноваження та статус органів в загальній системі реалізації та формування державної політики регіонів і регіонального розвитку. До цих законів про органи місцевого самоврядування та виконавчої влади слід віднести: «Про місцеві державні адміністрації» (1999 р.); «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.); «Про центральні органи виконавчої влади» (2011 р.) [109].

Шостою групою представлені закони з інвестиційного законодавства. Цією групою законів регулюються питання зовнішнього та внутрішнього інвестування. Серед цієї достатньо великої групи законів слід виділити підгрупу спеціальних законів, що стосуються окремо взятих територій.

До законів з інвестиційної діяльності відносяться: «Про інвестиційну діяльність» (2014 р.); «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» (2010 р.); «Про захист іноземних інвестицій на Україні» (1991 р.); «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (2012 р.) [73]. Останнім законом встановлюється можливість надання державою підтримки інвестиційним проектам за наступних умов: пріоритетна відносно держави сфера, відповідність проекту умовам, які викладені у законі і зацікавленість в

цьому регіону. Згідно цього закону регіонам надано додатковий механізм із залучення інвестицій до регіонального розвитку, водночас законом не визначаються вимоги відносно відповідності конкретного інвестиційного проекту до стратегії регіонального розвитку, проте, це можливо враховувати регіональними органами виконавчої влади.

До того ж, для прискорення економічного розвитку певних територій України здійснювалась ухвала законів, в яких встановлювались особливості правового регулювання надходжень інвестицій на певних територіях.

Сьомою групою представлене законодавство самостійних інструментів розвитку у вигляді законів, що визначають специфічні інструменти регіонального розвитку через різноманітні технопарки, партнерства тощо.

Для прикладу, Законом України «Про державні цільові програми» (2004 р.) визначаються загальні вимоги відносно розробки державних цільових програм галузевого чи секторального характеру. Проте для процесу розробки і взаємоузгодження програми з регіональними та державними стратегічними документами характерні свої особливості, на відміну від галузевих програм, вони не знайшли свого відображення у такому законі. При розробці програм розвитку регіонів у законі також не відображено функції координації центрального органу влади [34].

Окремою групою законів регулюються окремі інструменти, що можуть використовуватись для стимулювання розвитку регіонів, враховуючи розвиток економіки регіонів на засадах партнерства, концесій, технологічних, наукових та індустріальних парків: «Про концесії», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; «Про індустріальні парки»; «Про наукові парки»; «Про державно-приватне партнерство».

Беручи до уваги, що транскордонне співробітництво визнано важливою складовою політики регіонів (до регіонального розвитку як його складова відносяться й проекти транскордонного співробітництва), варто згадати такі нормативно-правові акти, що підтримують розвиток єврорегіонального і регіонального співробітництва [74]. Передусім – це Закон України «Про

транскордонне співробітництво» та Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на період 2011-2015 рр.

Законодавством для окремо взятих територій об'єднані закони якими регулюються особливості діяльності на певних територіях (курортних, гірських тощо). Так, до українського законодавства, що регулює розвиток регіонів або окремих їх територій, входить окрема група законів, зорієнтованих на конкретно законодавчо визначені території в рамках яких є певні особливості регулювання правом певних сфер діяльності економіки, статусу земель і т.д. Цією групою представлені закони: «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (1995 р.); «Про оголошення природних територій міста Хмельника Вінницької області курортом державного значення» (2011 р.); «Про оголошення природних територій міста Миргорода Полтавської області курортом державного значення» (2011 р) [152].

Важлива роль у координації співпраці між регіонами належить підзаконним актам регіонального рівня. Діяльність єврорегіонів та областей в напрямку співробітництва між окремими регіонами оснований на роботі згідно укладених міждержавних договорів і угод та угод і рішень про співпрацю органів місцевого самоврядування й місцевих органів виконавчої влади з адміністративними і територіальними одиницями деяких країн, які входять до єврорегіонів. Реалізація угод здійснюється на території певних областей чи на території окремих єврорегіонів.

В ході розгляду досліджуваного питання слід згадати інші нормативно-правові акти, яким регулюється розвиток регіонів.

Розвитку базових законів в Україні присвячено ряд урядових нормативно-правих актів та актів, виданих центральними органами виконавчої влади, які стосуються реалізації деяких законів та регулюють розподіл державних коштів, направлених на проведення заходів щодо реалізації їх у регіонах стосовно розвитку регіонів.

Окрім того, державну регіональну політику України підтримують нормативно-правові документи, видані Європейськими інституціями, зокрема: Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту;

Європейська конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська хартію місцевого самоврядування, а також додаткові протоколи до неї; спільне рішення Європейського Парламенту та Європейської Ради «Про Європейські групування з метою територіальної кооперації» та інші документи Ради Європи та Європейської Комісії [63].

Запровадження нових підходів щодо реалізації державної політики регіонів має сприяти виконанню Україною взятих на себе зобов'язань у Раді Європи стосовно розвитку місцевої та регіональної демократії, виконання Рекомендації та Резолюції Конгресу регіональних та місцевих влад Ради Європи стосовно України.

Таким чином, новою державною регіональною політикою України передбачається розвиток транскордонного, прикордонного й міжрегіонального співробітництва, активна участь України у реалізації міжнародних програм та проектів, як найбільш важливих інноваційних засобів міжнародного співробітництва, яке сприятиме ефективному вирішенню питань, що стосуються соціального та економічного регіонального розвитку, допустить значне розширення представництва регіонів України до Європейського економічного та політичного просторів.

У 2006 році відбулось затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року. З прийняттям цього документа настав надзвичайно важливий етап поліпшення інституційного забезпечення політики держави щодо регулювання розвитку регіонів. Створення нормативно-правових та інституційних передумов реформування всієї системи самоврядування на місцях та адміністративно-територіального устрою вимагало прийняття деяких законодавчих документів щодо реформування адміністративного та територіального устрою й діяльність різнорівневого місцевого самоврядування і бюджетної децентралізації. Реалізацією Державної стратегії розвитку регіонів передбачалось запровадження сучасних форм взаємодії місцевих виконавчих органів, органів місцевого самоврядування з центральними органами виконавчої влади, проведення з 2009 по 2015 рік бюджетної, адміністративно-

територіальної й податкової реформ для зміцнення фінансової та економічної бази територіальних громад [243].

Програма реформ в економічній сфері на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, ефективна держава, конкурентоспроможна економіка» стала невід'ємною часткою загальнодержавної стратегії розвитку регіонів. В ній визначено завдання, цілі та етапи реформи відносин в бюджетній сфері, напрямки поліпшення клімату в бізнесі й шляхи залучення інвестицій, формування наукової, технічної й інноваційної сфер, реформування житлово-комунального господарства.

Беручи до уваги важливість концепції розвитку державної регіональної політики, впровадженої в 2008 році, що була підґрунтям подальших проектів у сфері державної регіональної політики та сприяла ухваленню й підготовці нових нормативних та правових актів України і внесенню змін до діючих актів, слід коротко дослідити її основні новели. Отже, проект Концепції розкривав стратегічне сприйняття ролі держави у процесі досягнення мети державною владою – вищого рівня життя громадян України незалежно від місця їх проживання при забезпеченні збалансованого та територіально цілісного розвитку країни, найбільш повного застосування регіонального потенціалу при урахуванні історичних, економічних, природних, соціальних та культурних особливостей, інтеграції регіонів в загальному інформаційному, правовому, політичному та культурному просторі, підвищення конкурентоздатності самих регіонів і територіальних громад [72].

Особливість проекту концепції щодо державної регіональної політики полягає в новому алгоритмі розробки політики: аналізі викликів – ідентифікації проблем – визначенні пріоритетів – виробленні інструментів політики – розробленні програм, стратегій, заходів, проектів – їх втіленні на рівні регіонів та держави – моніторинзі виконаних заходів, отриманні результатів й досягненні впливу – на цій основі розробка державного реагування – впровадження заходів реагування держави.

Фактично зі зміною підходів до реалізації та формування державної регіональної політики, що передбачалась концепцією державної регіональної

політики 2008 року не відбулося й активного застосування законодавчих актів. Ухвалений у 2010 році Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» у загальному вигляді визначав основні засади державної політики регіонів [26].

Попри практичне призупинення Урядом в 2010-11 роках процесу реформування управління розвитком регіонів, в цей час політична позиція стосовно необхідності подібних реформ зазнавала неодноразової артикуляції. Суттєво важливий документ, що найбільш концентровано містив оцінку ситуації, визначення напрямів процесу вирішення проблем реалізації та формування державної регіональної політики - щорічне послання Президента до Верховної Ради у 2012 році, де були визначені політичні завдання Уряду: модернізація стратегічних підвалин державної регіональної політики; закінчення формування інституційного та правового середовища здійснення державної регіональної політики; подальший розвиток системи інституцій з підтримки розвитку регіонів, в тому числі й агентств з регіонального розвитку.

В контексті розглянутого питання, необхідно уділити увагу й Закону «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.), де були визначені основні економічні, правові, екологічні, соціальні, організаційні та гуманітарні засади державної регіональної політики, що сприймалися як складова частина внутрішньої політики в Україні.

Провівши аналіз вищезазначеної нормативно-правової бази необхідно констатувати, що на вищому державному рівні було прийнято низку необхідних політичних рішень щодо курсу здійснення реформ державної регіональної політики та її переорієнтації на людину завдяки формування більш сприятливого для проживання середовища в будь-якому місці її проживання і підготовлено необхідну нормативно-правову базу цієї реформи. Отже, конституційні норми, деталізовані у законах, розвиваються та деталізуються у законах з визначенням форм, методів та механізмів державного впливу на розвиток самих регіонів [6]. Однак, законодавством стосовно регіонального розвитку, сформованим в 1991-2015 рр., повинна бути створена цілісна й взаємоузгоджена система, визначаюча перелік планувальних і стратегічних

документів щодо сфери регіонального розвитку, визначено інституції, які б сформували і реалізували державну регіональну політику й проекти з регіонального розвитку, та визначили і закріпили джерела фінансування розвитку регіонів.

Однак, діючі сьогодні нормативно-правові акти та закони, видані урядом і Президентом України, не стали між собою гармонізованими. Створені на основі різних концепцій, вони містять характерні тільки їм пріоритети і способи регулювання [73].

Здійснений аналіз організаційного та правового забезпечення проведення державної регіональної політики свідчить про наявні проблеми в побудові механізму взаємовідносин регіонів з центром та між самими регіонами. Законодавством України виявлено значні суперечності в процесі регулювання адміністративно-територіального устрою, у взаємовідносинах органів самоврядування на місцях та органів виконавчої влади, на декотрих рівнях управління дублювання функцій. На даний час не створено необхідних умов для здолання негативних тенденцій у соціальному та економічному розвитку на місцевому та регіональному рівнях. Нагальною залишається проблема зміцнення та удосконалення потенціалу ресурсів регіонів, здолання бідності. Залишаються диспропорції в соціально-економічному регіональному розвитку, регіональному дезінтеграційному, зокрема, економічному процесі, що здійснюється в Україні. Існують і певні політичні та соціогуманітарні проблеми розвитку територій, якими здійснюється негативний вплив на розвиток окремих регіонів і які несуть реальні і потенційні загрози. Такою тенденцією потенційно здійснюється загроза поступового розшарування регіонів відповідно рівня життя населення, виникнення депресивних територій, що, безумовно, уповільнюватиме економічне зростання всієї країни [7].

Однак, нормативно-правове забезпечення розвитку регіонів України є ще недосконалим і недостатнім. Невиконанням переважної більшості завдань, які передбачались Державною стратегією регіонального розвитку, передусім, здійснення реформ системи управління розвитком регіонів, реформи територіального устрою та місцевого самоврядування не сприяли створенню

повноцінної правової системи реалізації та формування державної регіональної політики, якою б поступово й невідворотно забезпечувалась реалізація конституційних норм стосовно збалансованого розвитку регіонів України згідно притаманних їм особливостей.

На даний час здається найважливішим переосмислення самої суті державної політики регіонів скоординованих у певному просторі її секторів для забезпечення єдності загальної території держави, вирівнювання існуючих диспропорцій в самому регіональному розвитку з метою забезпечення високоякісного життя людини в будь-якому місці її проживання. Отже, необхідно здійснити перегляд діючого законодавства, яке в певній мірі стосується реалізації вищезгаданої політики [82].

На наше переконання, сфера нормативно-правового забезпечення здійснення державної регіональної політики й реформування існуючої системи державного управління розвитком регіонів та підвищення дієвості місцевого самоврядування слід здійснити унормування: основ державної регіональної політики, внівши зміни до Закону «Про стимулювання розвитку регіонів» у частині, визначаючій державне стимулювання депресивних територій; правового режиму поняття «кластер» та його режим функціонування; інституційних механізмів та залучення приватних, державних, міжнародних коштів на потреби розвитку регіонів, досягнення довгострокових державних цілей у сфері політики регіонів; концептуального реформування існуючого місцевого самоврядування через оновлення Законів «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні»; розширення повноважень місцевих органів влади щодо вирішення завдань місцевого та/або регіонального розвитку, розв'язання спільних із сусідніми регіонами проблем, та регіонів прикордонних держав (у межах євро регіонального, міжрегіонального та прикордонного співробітництва).

Правовим забезпеченням повинно передбачатись:

– формування відповідного правового середовища при урахуванні міжнародного а національного досвіду, взятих Україною міжнародних зобов'язань, керівних документів Європейської Комісії та Ради Європи та

координуючої ролі регіональної політики держави у забезпеченні стійкого розвитку України і її регіонів, прояву секторальних політик через прийняття законів, що були б спрямовані на забезпечення здійснення державної регіональної політики, доповнення законодавства відповідними змінами, насамперед бюджетної, земельної, податковою сфер, щодо роботи місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, реформи адміністративного та територіального устрою;

– здійснення інвентаризації та проведення аналізу прийнятих раніше державних програм щодо регіонального розвитку, з урахуванням інституційних, фінансових й інших можливостей розробка пропозицій стосовно перегляду, узгодження і об'єднання програм для здійснення ефективної і комплексної реалізації Концепції з удосконаленням механізмів реалізації та формування цих програм [93];

– узгодження та аналіз нормативно-методичного забезпечення планування та прогнозування соціального та економічного розвитку, планування територій в просторі, лісо- й земле-устрою та інших інструментів для здійснення державної регіональної політики та їх інтегрованого й системного використання;

– повне розмежування наданих центральним органам виконавчої влади повноважень у сфері реалізації та формування державної регіональної політики при визначенні правових ефективних механізмів здійснення повноважень провідним (головним) органом серед системи центральних органів виконавчої влади щодо питань забезпечення здійснення державної регіональної політики [8].

Передусім, варто на законодавчому рівні закріпити концептуальні підходи політики держави щодо сфери регіонального розвитку, насамперед – підтримати Концепцію реформи місцевого самоврядування, Концепцію вдосконалення системи підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, Концепцію реформи адміністративно-територіального устрою. Окрім того, на базі вищезгаданих концепцій прийняти належні закони та закінчити утворення інституційних

механізмів для реформування системи з державного управління регіональним розвитком завдяки застосуванню наступних заходів: законодавчого встановлення територіальних меж юрисдикції органів місцевого самоврядування та органів державної влади; регламентації процедури делегування повноважень обласних рад обласним адміністраціям; прискорення впровадження інструментів для стимулювання соціального та економічного регіонального розвитку, що передбачено Законом «Про стимулювання розвитку регіонів», внаслідок чого подолати депресивність окремих територій; здійснення активізації в практичному запровадженні Угод регіонального розвитку між обласними радами та Кабінетом Міністрів України.

За умов сучасності акцент у процесі виконання соціально-економічної політики повинен зміщуватися в бік регіонів, де здійснюється вирішення проблеми життєзабезпечення населення, на регіональні ж органи управління покладено основну відповідальність перед центральними органами влади і населенням за становище в конкретному регіоні. Досягнення такої мети можливе з внесенням змін до чинного українського законодавства стосовно розширення повноважень місцевих владних органів щодо формування регіонального конкурентноспроможного господарства, його самодостатності в фінансовому питанні та здійснити розмежування відповідальності і прав регіонів та центру [13].

Отже, за час української незалежності було переважно сформовано організаційні, правові та інші основи здійснення державної політики. Однак, протягом останніх років - часу ринкових перетворень національної економіки процес формування політики регіонів та механізми реалізації відбувалися в двох напрямках – теоретичному і практичному. Практичний напрям, насамперед, представлено у відповідних розділах програм дій урядів, прогнозно-планових документах, посланнях Президента до Верховної Ради України та Стратегії й Концепції державної регіональної політики. У вищенаведених матеріалах основну увагу приділено конкретним завданням регіональної політики, методам і механізмам їх здійснення. Однак, в силу численних суб'єктивних та об'єктивних факторів існуючі можливості забезпечення всебічного розвитку

України і її регіонів, покращення якості людського життя реалізуються в недостатній мірі.

Систему законодавства України щодо державної регіональної політики сформовано в певні конституційні норми і до неї входять закони України, Укази Президента, урядові нормативно-правові акти, що регулюють питання реалізації та формування державної регіональної політики та розвитку регіонів. Система основних нормативних документів відповідно до вимог законодавства ЄС постійно вдосконалюється і доповнюється, що говорить про послідовну роботу державних органів для дотримання євроінтеграційного курсу. Спираючись на досвід Європейського Союзу, враховуючи особливості взаємовідносин та національні інтереси держави, Україна послідовно адаптується у правовий простір Європи.

Проаналізувавши нормативно-правову базу забезпечення розвитку регіонів стає можливим твердження, що в Україні для ефективного регіонального розвитку та місцевого самоврядування створено належне правове поле.

Однак, незважаючи на значний перелік нормативно-правових актів, в нашій державі не сформовано законодавчого поля для системного розвитку регіонів, прояву гармонії в інтересах держави і регіонів у сфері створення умов розвитку та формування спільного загальноукраїнського простору на усій території України.

Правовому полю необхідна систематизація та упорядкованість, адже деякі питання до сих пір залишаються не повністю врегульованими. Основне завдання нормативно-правового забезпечення розвитку регіонів полягає в створенні сприятливих умов регіонального розвитку, встановлення між регіонами балансу та зміцнення демократичних основ державного розвитку. Для успішного виконання зазначених завдань необхідний виважений підхід законодавців.

Слід зазначити, що до сьогодні існують певні проблеми щодо адаптації законодавчих документів з проблем розвитку регіонів до вимог законів, прийнятих в Європейському Союзі. Зокрема це відслідковується в недоліках

діючого інституційного забезпечення здійснення державної регіональної політики, неформованості ефективного механізму взаємовідносин між центром та регіонами та між самими регіонами. За таких обставин держава зобов'язана посилити увагу до регіональної політики, створити таку систему інституцій, яка могла б забезпечувати сталий розвиток окремих територій.

2.2. Сучасний стан розвитку механізму інституалізації державної регіональної політики

Вирішення проблем розвитку регіонів, становлення самоврядування на місцях та вдосконалення відносин між центром та регіонами насамперед залежить від інституційного поля для здійснення реалізації та розробки державної регіональної політики, координації роботи державних органів управління на різних рівнях та чіткого розподілу їх функцій у сфері розвитку територій.

В контексті розглянутого нами питання важливо окреслити всі інституції, якими здійснюється безпосередній чи опосередкований вплив на розвиток регіонів та провести аудит сфер їх впливу та повноважень з метою виконання адекватних заходів та дій, спрямованих на досягнення ефективного впливу на вищезгадані інституції при проведенні реформ у сфері політики регіонів.

Такий аналіз повинен виконувати роль основи при формулюванні конкретних завдань та доручень, а також різних заходів, впливаючи на органи влади і партнерства із неурядовими асоціаціями та організаціями, які в свою чергу напряду чи опосередковано впливають на виконання заходів стратегії держави щодо регіонального розвитку. Залежно від сили повноважень, сфери впливу та сприйняття неминучих змін у державній політиці регіонів головних інституційних партнерів, необхідно здійснювати належні практичні заходи в межах операційного плану з державної стратегії розвитку регіонів, якими б враховувались ці фактори й пропонувались оптимальні інструменти досягнення поставленої мети [8].

За час незалежності України відбулись кардинальні зміни у системі організації влади відповідно територій. Здійснивши відхід від централізованої структури органів управління державою, існуючої ще за радянських часів, було конституційно закріплено нову модель організації влади, основу на принципах верховенства права, демократії, розподілу влади на виконавчу, законодавчу та судову, визначення ролі місцевого самоврядування.

На даний час здійснення інституціонального забезпечення реалізації регіональної політики державою відбувається на 3-х основних рівнях – місцевому, регіональному та національному. Для кожного рівня характерна діяльність певних суб'єктів, які наділені компетенцією влади [53].

Протягом останніх років в Україні здійснюється цілеспрямована адміністративна реформа, метою якої є оптимізація державного апарату, підняття рівня наданих публічних послуг та доступу до них, подолання бюрократії, спрощення умов для здійснення бізнесу та протидія корупції. В процесі досягнення вищезгаданого інституційна система, до якої прив'язана державна регіональна політика, виявилась досить нестійкою, у ній безперервно відбуваються зміни. Подібне особливо проявлене на національному рівні. Відносини між міськими, районними і обласними органами влади та центральним урядом здебільшого не зазнали істотних змін.

Слід підкреслити наступне: після конституційної реформи, здійсненої в 2010 році, роль Президента України щодо регулювання державної регіональної політики та його адміністрації значно зросла. Президентом визначаються основні напрямки державного розвитку, зокрема соціально-економічного регіонального розвитку територій, а також розвитку регіонального і місцевого самоврядування. При Секретаріаті Президента України організовано Головну службу регіональної політики [90].

Верховною Радою України, як єдиним законотворчим органом, здійснюється суттєвий вплив на реалізацію і процес вироблення державної регіональної політики. Конституцією України визначаються такі повноваження, надані Верховній Раді стосовно регіонального розвитку: ліквідація і утворення нових районів, зміна і встановлення меж міст і районів, надання населеним

пунктам статусу міст, перейменування і найменування районів і населених пунктів; призначення позачергових та чергових виборів до органів самоврядування на місцях тощо.

Серед основних напрямів діяльності українського уряду є й питання розвитку регіональної політики. Основне завдання Кабінету Міністрів України визначено в організаційному забезпеченні його взаємодії з Київською міською державною адміністрацією, обласними адміністраціями, робочих поїздках до регіонів та робочих зустрічах Прем'єр-міністра України з чільниками вищезазначених виконавчих владних органів; координації роботи щодо удосконалення нормативної та правової бази стосовно засад державної регіональної політики, діяльності органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади, удосконаленні організації влади на певних територіях та розробці комплексних державних програм з регіонального розвитку та здійснення моніторингу їх виконання; проведенні аналізу діяльності органів виконавчої влади на місцях щодо кадрової політики та здійснення державної регіональної політики; організації його взаємодії з органами самоврядування на місцях та їх об'єднаннями, координації роботи з реформування адміністративного та територіального устрою країни; організаційному забезпеченні взаємодії з місцевими органами влади, Центральною виборчою комісією стосовно забезпечення прав виборців [3].

До структури Секретаріату Кабінету Міністрів України входить Управління регіональної політики, на яке покладено завдання здійснення аналізу соціального та економічного регіонального розвитку, створення найбільш сприятливих умов для регіонального розвитку та ефективної діяльності органів влади на місцях, підвищення рівня відповідальності керівників таких органів за ефективне управління суспільними, соціальними та економічними процесами в регіонах.

Для подальшого покращення скоординованості дій регіональної виконавчої влади та уряду при розв'язанні нагальних проблем соціального та економічного регіонального розвитку, чим забезпечується поєднання місцевих

та загальнодержавних інтересів в процесі вирішення Урядом важливих питань життя суспільства створено Раду регіонального розвитку [45].

Ключові органи на національному рівні, що впливають на здійснення державної регіональної політики – це Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства (Мінрегіонбуд) та Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) [74].

В контексті розглянутого нами питання слід вказати на функції Мінрегіонбуду та МЕРТ як головних інституційних партнерів щодо державної регіональної політики.

Отже, Міністерство економічного розвитку і торгівлі фігурує як головний орган серед системи центральних органів виконавчої влади, що опікує питання удосконалення адміністративного та територіального устрою України та забезпечує здійснення державної регіональної політики. На даний час згідно з Положенням про Міністерство на МЕРТ покладено наступні завдання: формування та забезпечення реалізації державної регіональної політики, розробка в межах його повноважень проектів нормативно-правових актів щодо питань політики регіонів і місцевого самоврядування, пропозицій стосовно розв'язання найбільш актуальних проблем у даній сфері; розробка і здійснення в межах його повноважень заходів, спрямованих на розбудову регіональної інфраструктури, розвиток економічного співробітництва між регіонами; сприяння комплексному соціальному та економічному регіональному розвитку; розробка державної стратегії регіонального розвитку, щорічне планування заходів, направлених на її реалізацію, здійснення методологічного керівництва та координації діяльності щодо підготовки стратегій розвитку регіонів; здійснення координації розробки угод стосовно регіонального розвитку, наукового і методичного забезпечення діяльності в вищезазначеній сфері органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, після схвалення угод державної їх реєстрації; проведення в установленому порядку моніторингу показників з розвитку міст обласного значення, районів і регіонів та формування переліку показників, згідно яких здійснюється моніторинг розвитку окремих територій і прийняття рішення щодо їх депресивності; розробляти програми подолання

територіальної депресивності і моніторингу їх виконання; забезпечення загальної координації транскордонного співробітництва та здійснення контролю за дотриманням законодавства в транскордонному співробітництві [62].

Як важливий крок до покращення інституційної підтримки процесу реалізації державної політики регіонів слід сприймати рішення Уряду утворити Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. Йому надано функції провідного органу центральної влади, який відповідає за реалізацію та розробку державної регіональної політики. До складу його структури введено департамент з розвитку регіонів та проектне управління, основну увагу якого спрямовано на проведення аналізу, здійснення планування та прогнозування регіонального соціально-економічного розвитку, діяльність вільних економічних зон, запровадження нових стимулюючих розвиток регіонів та транскордонного співробітництва інструментів.

Окрім центральних органів виконавчої влади питаннями реалізації державної регіональної програми опікуються Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Національне агентство України з питань державної служби, Міністерство юстиції, Міністерство фінансів тощо. Однак, необхідно констатувати, що на рівні держави в Україні немає єдиного центрального органу виконавчої влади, наділеного достатніми повноваженнями, необхідними для здійснення регіональної політики. Діючим законодавством не визначається окремий орган, який комплексно вирішував би проблеми розвитку регіонів в Україні [72].

Так як окремі функції відносно регулювання розвитку регіонів розосереджено по окремих міністерствах, для яких визнані окремі регіональні підрозділи, які входять до органів виконавчої влади на місцях, виникає необхідність координації функціонування неспеціалізованих владних органів і консолідації їх дій у площині загальнодержавної політики. Отже, потребує окремої уваги питання попередження дублювання, здійснення розмежування повноважень різних центральних органів виконавчої влади, координування реалізації державної політики регіонів.

Необхідно зазначити, відповідно до цілей і пріоритетів Державної стратегії розвитку регіонів на період до 2020 р. (ДСРР) слід провести коригування кола головних інституційних партнерів з числа міністерств. Для прикладу, у випадку, якщо серед основних цілей ДСРР стане підвищення конкурентоспроможності окремих регіонів завдяки збільшенню інноваційної частини економіки, покращення людського капіталу, налагодження партнерств бізнесу і науково-дослідних інститутів, тоді основним партнером МЕРТ має стати Міністерство освіти і науки України. Коли пріоритетним буде покращення регіональної інтегрованості й здійснення доступними публічних послуг, то ключовим стане Міністерство інфраструктури. Говорячи іншими словами, в рамках здійснення ДСРР «ієрархією» інституційних партнерів мають підтримуватись цілі й пріоритети стратегії. Відповідно інструменти та заходи реалізації повинні відповідати специфіці таких міністерств [78].

Особливо важлива роль в здійсненні державної регіональної політики належить Державній службі статистики, адже підготовлені нею статистичні дані беруться за основу при формулюванні базових та прогнозних показників розвитку регіонів та розробці системи критеріїв і показників, які визначають оцінку ефективності самої державної регіональної політики та її окремих інструментів й заходів.

Так як процес реформування політики держави взагалі і зокрема – державної регіональної політики потребує значних змін у знаннях, навичках та кваліфікації службовців державних органів влади, важлива роль належить інституціям, що забезпечують стандарти державної служби, здійснюють підготовку кадрів та науково-дослідний супровід політичних реформ. Насамперед, до них відносяться Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України та Національна академія державного управління при Президентові України [72].

Окрема роль належить зовнішнім акторам, зокрема донорським організаціям (ООН, ЕК, Урядам США, Швейцарії, Канади, Німеччини, Швеції тощо) та міжнародним фінансовим інститутам (ЄБРР, ЄІБ, СБ), що надають

кредитні ресурси та технічну допомогу для розробки та здійснення державної політики регіонів на місцевому та центральному рівнях.

В даному контексті, слід зауважити, що асоціації регіональних і місцевих органів влади й Агенцій регіонального розвитку виконують роль важливих консультативних органів, думку яких враховують при підготовці стратегії, політики, інструментів та заходів державної регіональної політики.

На наше переконання, в контексті державної політики регіонів недооцінена роль приватної складової. Приватні компанії здатні бути надійними партнерами обласних, районних та міських органів влади при вирішенні нагальних проблем певної території та створенні умов для конкурентоздатного територіального розвитку. Передусім в Україні є для цього законодавчі підвалини, проте такий ресурс не задіяний, хоча його потенціал є суттєвим у майбутньому регіональному розвитку [49].

Отже, ключові інституції, що впливають на загальний процес реалізації і формуванні державної політики, насамперед – державної регіональної політики – наступні: Президент України, Адміністрація Президента (регулює загальнонаціональну політику, пріоритетний розвиток України, встановлює курс реформ та призначає голів районних і обласних адміністрацій); Верховна Рада України (здійснює законодавчу діяльність, розробляє, затверджує та вносить зміни до законів, регулюючих державну регіональну політику); Секретаріат Кабінету міністрів України, в тому числі Перший віце-прем'єр-міністр (МЕРТ розробляє акти Кабміну та при розробці консультується і узгоджує дії з належними ЦОБВ, районними і обласними радами, районними і обласними органами державної влади, місцевими органами самоврядування); Міністерство фінансів (контролює виконання і формування державного бюджету, розподіляє кошти між цільовими програмами і ЦОБВ, містами, районами та областями в межах Бюджетного Кодексу); Міністерство юстиції (наглядає за законністю регуляторних та законодавчих актів, здійснює експертизу та надає рекомендації стосовно підзаконних актів та проектів законів); обласні та міські ради – погоджують проект Державної стратегії регіонального розвитку; затверджують стратегії державного розвитку;

затверджують звіти результатів моніторингу й виконання стратегій розвитку регіонів та планів їх здійснення; враховують спільні інтереси громад регіону при розробленні стратегій розвитку регіонів; обласні та міські адміністрації (забезпечують реалізацію державної політики регіонів; здійснюють підготовку і вносять пропозицій стосовно узгодження міроприємств органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади при здійсненні державної регіональної політики в регіоні; вивчають проект Державної стратегії розвитку регіонів; розробляють проект регіональної стратегії, плану реалізації стратегії та затверджують план реалізації регіональної стратегії; оцінюють виконання стратегії розвитку регіону і плану її реалізації, звітують обласним та міським радам; звітують Мінекономрозвитку відповідно до результатів моніторингу та оцінюють виконання стратегій розвитку регіонів та їх реалізації); міські, районні, сільські, селищні ради готують та подають обласним радам пропозиції стосовно своїх інтересів при розробці проекту стратегії держави розвитку регіонів і її реалізації та розробляють інвестиційні програми (проекти), спрямовані на регіональний розвиток [173].

Слід зазначити, що протягом тривалого часу рішення стосовно регулювання розвитку регіонів знаходились в суттєвій залежності від суб'єктивних чинників, передусім, від політичних процесів, що ні в якій мірі не відповідали визначеним завданням і пріоритетам у сфері розвитку регіонів й регіональній політиці.

Вирішення проблеми, проявленої дисбалансом регіонального розвитку протягом декількох років, гальмувалось небажанням керівників держави відмовитися від здійснення ручного управління всіма регіонами. Непрозорість і суб'єктивність прийнятих рішень стосовно регіонального розвитку надавали можливість вищій керівній ланці здійснювати необмежений вплив на регіональні та місцеві органи влади. За подібних обставин формування законодавчого й інституційного забезпечення діяльності щодо регулювання розвитку регіонів не відзначалося системним підходом. Здійснювалось врегулювання переважно часткових, конкретних питань.

Головна проблема інституційного забезпечення існуючої сьогодні державної регіональної політики України полягає в несформованості системи інституцій (установ, органів), які були б спроможними взаємодіяти й координаційно здійснювати ефективне виконання завдань державної політики регіонів. Немає чіткого розподілу відповідальності і конкретних повноважень між окремими гілками влади на вищому рівні щодо розвитку регіонів. Окрім того, на даний час не проведено чіткого розмежування відповідальності, координації діяльності та повноважень між ієрархічною виконавчою владою та органами самоврядування на місцях на субрегіональному та регіональному рівнях [81]. Місцевим органам влади для вирішення проблем місцевого і регіонального розвитку не надано фінансової бази й необхідного законодавчого забезпечення. Отже, необхідно законодавчо розподілити повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування (із компетенції органів виконавчої влади держави слід вилучити та передати органам місцевого самоврядування всі повноваження, що можуть бути реалізованими на рівні громад певних територій; здійснити трансформацію функцій державних адміністрацій на місцях з вилученням у них повноважень організаційного та господарського характеру й передати ці повноваження органам місцевого самоврядування; органами самоврядування на місцях здійснювати матеріальне, фінансове забезпечення делегованих їм від державних органів виконавчої влади певних повноважень).

Однак, на теперішній час в межах державної регіональної політики наявні деякі проблеми відносин інституційних партнерів. По-перше, визнано недостатньою горизонтальну координацію між МЕРТ та секторними міністерствами як стосовно узгодження пріоритетів регіональної політики держави, так і в узгодженні цільових програм та секторальних політик, адже відсутня комплексна оцінка здійсненого ними впливу на певні території.

По-друге, відносини між районними та обласними радами, а, відповідно, й між РДА і ОДА є диспропорційними. Звідси – ради, наділені повноваженнями формулювання пріоритетів регіонів, фактично позбавлені важелів щодо їх впровадження. В той же час голови ОДА/РДА, з огляду на їх підзвітність і

призначення, більш зорієнтовані на центральні органи ніж на інтереси самих регіонів [253].

По-третє, майже відсутні або частково формалізовані в межах асоціацій регіональної і місцевої влади міжрегіональні горизонтальні відносини.

По-четверте, попри певний розподіл повноважень у галузі державної регіональної політики наявні так звані «сірі зони», в яких відповідальність Мінрегіонбуду і МЕРТ перехрещуються.

По-п'яте, рекомендації, відповідні пріоритетам проведення реформ, надані різними державними органами несуть різнонаправлений характер. Переважно відсутня послідовність заходів щодо реалізації пріоритетів.

По-шосте, рівень контролю і моніторингу виконання завдань державної регіональної політики визнано незадовільним. Його ускладнення пояснюється неадекватними даними та показниками [37].

По-сьоме, міські, районні та обласні органи влади не спроможні надавати чіткі коментарі та рекомендації стосовно державної регіональної політики відповідно змісту. Подібне у деякій мірі відноситься й до асоціацій регіональних та місцевих влад.

На наше переконання, проблему інституційного забезпечення усієї державної регіональної політики на місцевому та регіональному рівнях можливо пояснити незавершеністю формування на таких рівнях місцевого самоврядування та системи державного управління.

Провівши аналіз основних проблем та недоліків інституційного забезпечення здійснення державної регіональної політики, слід зазначити, що в Україні наявна інституційна невпорядкованість розробки та реалізації регіональної політики держави й не сформовано ефективний механізм взаємовідносин центра з регіонами та серед самих регіонів. За ситуації, що склалась, держава повинна посилити увагу щодо регіональної політики, створити таку систему інституцій, якою б забезпечувався сталий розвиток окремих територій [84].

Розбудову системи місцевого самоврядування та державного управління на субрегіональному та регіональному рівнях слід розглядати як багатоаспектне

комплексне завдання, що потребує крім уважного розгляду ще й вироблення належної системи заходів. З нею тісно пов'язана проблема реформування адміністративного та територіального устрою.

На наше глибоке переконання, розгляд проблеми розбудови існуючої інституційної бази української державної регіональної політики слід здійснювати у контексті взятої нею євроінтеграційної направленості. В плані європейського досвіду, саме інституційне забезпечення окремих аспектів політики регіонів містить джерело її ефективної й успішної реалізації у окремо взятих країнах і відповідно наддержавного рівня в межах Європейського Союзу.

Ми переконані, що на нинішньому етапі підвищення ефективності державної регіональної політики в нашій країні призведе до створення центрального органу виконавчої влади (Державного Комітету або Міністерства), що відповідатиме за розвиток самоврядування на місцях та регіональну політику взагалі. Такий орган зосереджуватиме розв'язання всієї низки наступних проблем і повинен: здійснювати розробку проектів нормативних та законодавчих документів щодо питань політики регіонів і місцевого самоврядування; обґрунтовувати та запроваджувати механізми здійснення державної регіональної політики; запроваджувати планово-прогнозний механізм управління розвитком регіонів, координувати розробки цільових і комплексних програм з розвитку регіонів; проводити комплексний моніторинг соціального та економічного регіонального розвитку; здійснювати експертизи рішень стосовно галузевого розвитку (визначати їх вплив на регіональний розвиток та міжрегіональні диспропорції); координувати розбудову системи органів самоврядування на місцях; обґрунтовувати засади та проведення адміністративної та територіальної реформ; здійснювати методичне та нормативно-правове забезпечення транскордонного та міжрегіонального співробітництва тощо [96].

До центрального органу виконавчої влади щодо питань місцевого самоврядування та регіональної політики доцільно приєднати науково-аналітичну установу, що займалася б проведенням різноаспектного ком-

плексного моніторингу проблем та тенденцій регіонального соціально-економічного розвитку, обґрунтуванням механізмів регіональної політики в державі тощо. В умовах України таку інституцію можна буде створити або визначити серед вже існуючих науково-аналітичних чи наукових закладів при відповідній зміні її фінансового забезпечення та організаційної структури.

Необхідно виробити стійку модель загальної системи управління на субрегіональному та регіональному рівнях на підставі чіткого визначеного і законодавчо закріпленого розподілу обов'язків і повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. При реформуванні слід зберегти жорстку вертикаль виконавчої влади в державі, якою забезпечується стійкість управлінської системи і стабільність у всій державі [172].

Підвищенню ефективності системи самоврядування на місцях та впорядкуванню засад його функціонування сприятиме прийняття нового Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», в проекті якого слід: визначити правовий статус первинного суб'єкта самоврядування на місцях – територіальної громади; визначити принципи розмежування повноважень місцевих, центральних органів виконавчої влади і органів самоврядування на місцях; відмовитись від дублювання наданих повноважень на різних рівнях самоврядування на місцях; затвердити порядок створення і функціонування асоціацій й інших добровільних об'єднань в органах місцевого самоврядування.

Для інтегрування України до європейських структур необхідне вироблення й реалізація відповідної до принципів регіональної політики, діючих в Європейському Союзі, моделі взаємовідносин між регіонами і управління ними, що сприяло б становленню сучасних форм співпраці відповідно формату «центр-регіони», визнаній багатьма європейськими країнами практиці міжнародної співпраці між територіями та внутрішнього співробітництва між регіонами [284].

Водночас за основу регіонального розвитку слід взяти самостійність регіонів стосовно визначення цілей їх розвитку та можливого фінансування заходів, направлених на їх реалізацію, передусім – з власних джерел та залучення інвестицій. Мова йде про взяття за основу політики економічного

зростання на рівні регіонів, раціонального застосування трудового потенціалу і виробничих ресурсів, максимального сприяння розвитку середнього та малого бізнесу, раціонального використання природного навколишнього середовища.

Зазначеним підходом передбачається підвищення відповідальності та ролі місцевих владних органів за майбутнє підвладної їм території, необхідність застосування нових інструментів для стимулювання розвитку економіки, передусім, об'єднання можливостей громадськості, місцевого бізнесу, держави та органів самоврядування. Місцеві та регіональні органи влади повинні стати ключовими в процесі організації територіального розвитку. Державою повинна їм делегуватись низка повноважень для максимального наближення суспільних та адміністративних послуг до населення, посилення дієздатності громад на певних територіях та їх представницьких органів щодо вирішення власними силами місцевих проблем. Мова йде про зміну інституційних умов для реалізації регіонами в повній мірі наявного потенціалу, максимального збільшення їх внеску до національної економіки, здобуття конкурентних переваг на світових ринках. Саме ці принципи покладено в основу регіональних політик країн ЄС [221].

Для підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях за розвиток їх територій і прозорих взаємовідносин центральних органів влади з місцевими слід впровадити комплексний моніторинг соціального та економічного розвитку всіх територій, взявши за основу уніфіковану й інформатизовану базу статистичних показників на рівні регіонів, а пізніше – адміністративних районів. Необхідно створити відкриту електронну базу даних, доступну для всіх громадян, де можна отримати вичерпну інформацію про економіку, ресурси, соціальне становище у будь-якому територіальному утворенні. З започаткуванням подібної бази даних стане можливою активізація в регіонах інвестиційної діяльності й розвитку підприємництва та прискоряться демократичні перетворення в суспільстві, залучатимуться громадяни до вирішення проблем регіонального і місцевого розвитку.

Надзвичайно актуальна проблема, що виникла у сфері здійснення регіональної політики всіх рівнів стало низьке забезпечення кадрами. Передусім треба підвищити якість підготовки кадрів для системи управління місцевого і регіонального рівнів. Важливість цієї передумови полягає в підвищенні ролі органів влади на місцях та зміцненні місцевого та регіонального потенціалів й його ефективному застосуванні. Звідси – вимагає відповідного розвитку система навчальних центрів і закладів та запровадження нових чітких вимог до кваліфікаційних характеристик спеціалістів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях [285].

Для здійснення ефективного виконання державної регіональної політики стало необхідним створення недержавних інституцій місцевого і регіонального розвитку. Передбачається сприяння такими інституціями відповідальності і підвищення ролі приватних підприємців, територіальних громад та будь-якого громадянина за діяльність відповідних територій, забезпечення їм можливості реального впливу на процес вирішення найбільш важливих проблем місцевого і регіонального розвитку.

В ролі такої інституції можна розглядати мережу агентств регіонального розвитку при репрезентуванні приватних, громадських та державних інтересів. У цієї моделі дуже великий потенціал, але головне, що вона виправдана іншими країнами, а це – краще свідчення її апробації. Наявні в Україні агентства з регіонального розвитку сприймаються як потенційна база вдосконалення інфраструктури розвитку регіонів. Агентствами регіонального розвитку вирішуються завдання поліпшення умов застосування інноваційних технологій, підняття інвестиційної привабливості окремих регіонів, залучення іноземних та вітчизняних інвестицій до регіонального розвитку, організація перепідготовки та підготовки відповідних фахівців, зайнятих проблемою регіонального розвитку, здійснення координації програм з технічної допомоги, спрямованої на підтримку розвитку регіонів тощо [11].

Зокрема, інституційним забезпеченням передбачається здійснення: діяльності консультативно-дорадчого органу при Кабінетові Міністрів України, що координує питання державної регіональної політики; організації

координаційних рад щодо регіональної політики України; доповнення структури центрального органу виконавчої влади, що займається питаннями регіонального розвитку територій, органами до складу обласних державних адміністрацій; при центральному органі виконавчої влади, зайнятого регіональним розвитком, створення наукового центру, який розроблятиме наукові основи державної регіональної політики, здійснюватиме методологічне, аналітичне, правове, інформаційне забезпечення та моніторинг реалізації Концепції.

Вітчизняна система статистики державної регіональної політики теж потребує докорінних змін. На сьогодні в Україні є надзвичайно низький статистичний супровід розвитку регіонів і практично не існує загальноохоплюючої статистичної інформації на субрегіональному рівні. Вітчизняною системою статистичної інформації не здійснюється порівняння окремих українських регіонів із регіонами, належними до країн ЄС, де статистичний моніторинг розвитку адміністративних та територіальних одиниць здійснюється за багатьма показниками. Отож, система державної статистики згідно з положеннями нормативних документів Євросоюзу відповідно статистичному обліку та застосуванням уніфікованої методології статистики країн ЄС потребує значної розбудови [1].

Специфіка перетворення управління регіонами на сучасному етапі визначається показовою тенденцією до використання багатьох різновидів нововведень в організації основної ланки регіонального управління, запровадженням сучасних структурних підрозділів, додаткових структур, безлічі способів і сфер їх впливу. Відслідковується намагання суб'єкта управління багато в чому відповідати об'єкту, що підтверджується висновком, що вдосконалення управління в кожному регіоні досить специфічне, враховує конкретні умови розвитку та функціонування. Отож, управління регіоном і його поділ здійснюється при врахуванні відповідної переорієнтації від типізації використаних методів і форм управління відповідно до їх дієвості та різноманіття.

Окрім того, вдосконалення системи місцевого самоврядування та управління регіонами передбачає виконання наступних пріоритетних заходів: створення економічних, правових і організаційних умов для діяльності територіальних громад, що володіють певними фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами в достатній кількості для ефективного здійснення завдань та виконання функцій самоврядуванням на місцях; вдосконалення процедури формування виконавчих органів самоврядування на місцях; проведення реформи системи самоврядування на місцях з запровадженням в практику самоврядування прямої демократії, безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні; підготовка спеціалістів для органів самоврядування, підняття авторитету вищих навчальних закладів, що готують фахівців для місцевих органів самоврядування; визначення статусу об'єктам комунальної власності (закріпити законодавчо за територіальними громадами об'єкти комунальної власності, не здійснювати приватизацію певних об'єктів комунальної власності, коли як наслідок цього буде скорочення обсягу або погіршення якості самих послуг, наданих населенню); виконання рішень органів самоврядування на місцях щодо питань правопорядку, законності, охорони законних інтересів громадян і їх прав; покращення бюджетної системи і міжбюджетних відносин, досягнення самостійності місцевих бюджетів; надання правових гарантій територіальним громадам, органам та посадовим особам місцевого самоврядування через вдосконалення відповідальності й роботи посадових осіб самоврядування на місцях перед територіальною громадою та державою [270].

Водночас варто розглянути питання здійснення інституційного діалогу між національними асоціаціями органів самоврядування на місцях. Як одна з форм цієї співпраці повинен бути Український Конгрес місцевих та регіональних влад, організований у 2003 році, що був підтриманий Конгресом місцевих та регіональних влад Ради Європи. Найбільш важливим стало вирішення питання правового статусу асоціацій органів самоврядування, для якого необхідне ухвалення Закону «Про асоціації органів місцевого самоврядування» Верховною Радою України.

Не менш важливим є завдання розвитку публічно-приватного партнерства й розбудови сітки партнерських організацій, що сприятиме Мінрегіонбуду й іншим владним державним органам реалізовувати політику регіонального розвитку. На підставі цього, стало доцільним запровадження субвенції, наданої державним бюджетом для місцевих бюджетів, направленої на підняття інституційної спроможності програм з регіонального розвитку, передусім: підтримки центром інституцій місцевого та регіонального розвитку (стимулювання приватного сектору та місцевих інновацій, насамперед – середнього і малого бізнесу); активізації місцевої ініціативи – через об'єднання зусиль активістів територіальної громади з метою вирішення їх проблем і забезпечення найбільш ефективного застосування ресурсів при урахуванні місцевих особливостей (економічних, історичних, геополітичних, етнопсихологічних, соціокультурних тощо); вироблення механізмів регулювання економічної сфери депресивних територій [139].

На наше переконання, запровадження субвенції, направленої з державного бюджету до місцевих бюджетів на підняття інституційної спроможності певних програм розвитку регіонів забезпечить: підтримку та формування мережі інституцій розвитку регіонів на засадах публічного та приватного партнерства, що б сприяли соціальному та економічному розвитку територій; стратегічне планування територіального розвитку; активізацію діючих інституцій з регіонального розвитку; зростання конкурентоспроможності окремих територій через формування локальних мереж виробництва (кластерів), надання широкого асортименту послуг середнього і малого бізнесу, стимулювання надання послуг та високотехнологічного інноваційного виробництва, залученню інвестицій.

Водночас, варто передбачити, що державна субвенція надаватиметься на конкурентних засадах через проведення конкурсів. Як форми використання подібних субвенції можуть стати: одностороння фінансова допомога під реалізацію конкретних проектів (так звані гранти); дотації інституціям для реалізації операційних цілей стратегічних програм розвитку регіонів [176].

Необхідно звернути увагу на наступне: пріоритетність напрямів використання субвенції визначається створенням нових та сприянням діяльності вже існуючих інституцій розвитку регіонів різних форм власності; розробкою стратегічного плану регіонального розвитку та локальних територій; підтримкою передачі та впровадженням інноваційних знань й технологій; розробкою та впровадженням міжрегіональних інноваційних та інвестиційних проектів; розробкою програм планування в просторі транскордонних територій; стимулюванні залучення інвестицій до регіонів України.

Перевагу слід надавати проектам, спрямованим на підтримку або створення нових інституцій розвитку регіонів (переважно - в сільських регіонах) при забезпеченні їх ефективного функціонування опісля закінчення державної підтримки [29].

Отже, реформування системи місцевого самоврядування та державного управління повинно здійснюватись через застосування децентралізованої моделі процесу організації влади, яка була б спроможною ефективно впливати на здійснення процесів соціального, економічного та культурного територіального розвитку при умові ринкової економіки, надавати управлінські послуги населенню згідно європейським стандартам. Виконання такого завдання необхідно здійснювати за наступними пріоритетними напрямами: реформування адміністративного та територіального устрою, яким передбачається розбудова раціональної системи організації влади при врахуванні потреб місцевого населення; розширення фінансових та економічних можливостей громад на певних територіях; узгодження діяльності місцевих і центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування стосовно розвитку регіонів.

Першочергові напрями вирішення таких завдань полягають у вдосконаленні державного регулювання сфери соціального та економічного регіонального розвитку, відповідних економічних, організаційних, правових та інших механізмів та підвищенні відповідальності й ролі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях за здійснення покладених на них завдань та повноважень.

2.3. Аналіз особливостей сучасних механізмів та інструментів реалізації державної регіональної політики в Україні

З часу набуття незалежності Україною у спадок отримано низку істотних протиріч у відносинах держави і регіонів на всіх управлінських рівнях. Необхідно зазначити, що під час командно-адміністративної економіки застосовувався в основному відомчо-галузевий підхід до державного управління, яким ігнорувалась суттєва диференціація економічних, природних та соціальних процесів регіонів, чим знижувалась ефективність соціальних та економічних перетворень. В результаті непродуманої державою регіональної політики настали нерівномірність розвитку регіональних економік та наявні серйозні міжрегіональні диспропорції у рівні та якості життя громадян. Окрім того, процеси реформи адміністративно-територіального устрою та адміністративної реформи в Україні відбуваються непослідовно, за відсутності належного аналітичного, організаційно-правового та науково-методичного забезпечення, в результаті чого відчутна недостатня ефективність трансформаційних процесів серед відносин держави і регіонів. Незавершеність організаційного та правового оформлення існуючої системи місцевого самоврядування всіх рівнів організації влади на відповідних територіях та державного управління не протегує забезпеченню належної швидкості розвитку суспільства та демократизації держави.

Перед державною політикою регіонального розвитку України виникли суттєві фундаментальні перепопи, які стали на курсі досягнення збалансованого територіального розвитку держави, розвитку можливостей для здійснення динамічного зростання всіх регіонів на основі особливої комбінації внутрішніх умов та факторів. Відтак, набуло актуальності дослідження сучасної державної регіональної політики для окреслення найбільш пріоритетних напрямів вирішення проблем регіонального розвитку [251].

Так як в Україні не було фактично сформовано державну регіональну політику у європейському розумінні, інтеграцію регіональних економічних, освітніх, інформаційних, культурних та інших просторів до єдиного

українського не розглядали у вигляді необхідного, а українські доцентрові процеси перейшли до режиму відцентрових.

Попри об'єктивні загрози спільності державного простору України, в країні не створено сприйнятливую стратегію розвитку регіонів, якою б забезпечувалась єдність всієї території, а саму регіональну політику фактично зведено до фінансової підтримки окремих регіонів за рахунок державного бюджету.

На даний час основні завдання державного управління регіональним розвитком полягають в: створенні та зміцненні спільного економічного простору та забезпеченні економічних, правових, організаційних та соціальних основ державності; відносному вирівнюванні умов соціального та економічного регіонального розвитку; ефективному використанні потенціалу самих регіонів; комплексному екологічному захисті регіонів [10].

Здійснення державної регіональної політики в Україні відбувається у напрямках: сприяння покращенню фінансового, матеріального, кадрового, інформаційного та іншого забезпечення ресурсами регіонального розвитку; вироблення ефективної системи регіональної публічної влади для забезпечення сталого розвитку територій; створення дійових механізмів представництва на загальнодержавному рівні регіональних інтересів, а на регіональному – громад, що проживають на такій території з забезпеченням врахування самобутності та конкурентних переваг регіонів при реалізації та формуванні державної регіональної політики; стимулювання процесу міжрегіональної інтеграції, викорінення міжрегіонального відчуження й інтеграції освітніх та інформаційних просторів до єдиного загальноукраїнського простору.

Головні складові елементи механізму регулювання державою проявляються в законодавчо-нормативній базі; бюджетно-фінансовому регулюванні регіонального розвитку та селективній підтримці окремих регіонів державою; реалізації державою регіональних програм, індикативних прогнозів та місцевих програм соціального та економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних утворень; створенні та розвитку вільних

економічних зон у регіонах; розвитку прикордонного та міжрегіонального співробітництва [220].

Таким чином, за умов значних ринкових перетворень сьогодення управління розвитком територій стало головною ланкою всього механізму державного управління, сформованого під впливом великої кількості факторів, певною сукупністю яких створено підвалини теоретичних засад та посилення місцевих та регіональних впливів. Однак наявні проблеми й в управлінні територіальним розвитком, зумовлені взаємопроникненням політичних, економічних, просторових, природних та соціальних суперечностей, пов'язані з неоднорідністю окремо взятих територій та значною поліструктурністю організації влади на територіях. При цьому проявляються конфлікти інтересів та протиріччя між зацікавленими учасниками місцевим розвитком та компетенцією органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, задоволенням громади в послугах та можливостями забезпечення їх якості тощо.

Серед основних викликів реалізації регіональної політики державою на всіх рівнях стали:

- нестабільне інституційне середовище, в тому числі й конституційна модель держави, при якій повноваження стосовно регіональної політики й віднесених до неї сфер (територіально-адміністративної реформи, державної служби, реформи публічного сектору тощо) переміщується між міністерствами, переважно як результат фрагментації завдань та розподілу їх між відомствами та міністерствами. Внаслідок цього стало неможливим вироблення послідовного і цілісного підходу до визначення викликів регіональної політики держави та визначення курсу для їх подолання [43].

– Високий рівень централізації та потужна вертикаль зі слабкими горизонтальними зв'язками, між регіонами в тому числі. Цим відповідно породжується поява викривленого сприйняття позиції певного регіону стосовно державної економіки, соціальної, культурної сфер, політиці та суспільстві. Зростання «ментальних» розривів між регіонами відбувається дуже швидко, порівняно з соціально-економічними диспропорціями, що може викликати

певні сепаратистські настрої, які, зазвичай, ґрунтуються на лінгвістичних, ментальних і культурних розбіжностях громад з різних регіонів країни. До сих пір в Україні відсутня національна ідея, якою б «склеїлись» різноманітні регіони та території держави і яка б виконала роль ключа нової державної політики регіонів. Із запровадженням в Україні в 2006 році політичної реформи кардинально змінились формат системи управління місцевим і регіональним розвитком, розподіл відповідальності за територіальний розвиток та повноважень. Однак, з передачею основних повноважень місцевого та регіонального розвитку органам самоврядування на місцях відбулось гальмування із-за відсутності механізмів контролю над ефективністю рішень і адекватної системи: по-перше, послаблено вертикаль виконавчої влади, по-друге – не сформовано дієвих механізмів контролю над місцевою владою громадами [47].

– Відсутнє довгострокове бачення подальшого розвитку країни й переважування короткозорості при прийнятті рішень стосовно державної регіональної політики призвели до неповного, або й взагалі не дієвого існуючого законодавства.

– Регуляторні та законодавчі неузгодження гальмують всебічне використання можливостей для зростання та розвитку країни. Ситуацію ускладнює відсутність горизонтальної координації роботи владних органів з майже абсолютною «закритістю» каналів інформації, що йде знизу до гори. До того ж до оцінки та формування політики рідко залучаються незалежні експерти та аналітичні центри. З цих причин до центрального рівня майже не надходять практичні побажання щодо ефективності існуючого законодавства та інструментів політики, тому прийняття їх до уваги центральними органами виконавчої влади відбувається досить рідко [55].

Спроможність регіонів бути рівноправним партнером уряду при реалізації політики регіонів визнано низькою. Роль органів влади регіонів, передусім, є комплексною – їм необхідно в своєму регіоні виконувати заходи, профінансовані та визначені центральним урядом, визначати свої пріоритети та здійснювати власну політику. В основному, їх спроможність буває

неадекватною навіть для виконання директив, «спущених» зверху, попри власну політику й інструменти її реалізації. Обласними радами, відповідальними за затвердження місцевого бюджету, стратегію розвитку регіонів та інших планувальних документів виконується формальна роль, оскільки підготовкою проектів таких документів займаються не власні органи обласних рад, а органи виконавчої влади, відповідальні не перед громадою, а перед Урядом. Звідси, стала необхідною реформа системи самоврядування на місцях та перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади регіонального рівня [49].

Відсутнє адекватне фінансування проектів регіонального розвитку. Як свідчить практика, переважна більшість витрат – поточні. Зазвичай, з незначним запізненням або вчасно фінансуються тільки «захищені» витратні статті. Здійснення капітальних проектів якщо й відбувається, то лише в галузі будівництва чи ремонту соціально значимих об'єктів – комунальної інфраструктури, шкіл, лікарень тощо. Мова майже не йде про перспективні проекти, або розвиткові заходи, що б впливали на зрушення у економіці, її трудоемності, продуктивності, та на структуру зайнятості чи доходи від здійснення економічної діяльності [247].

Отже, серед нагальних проблем у цій сфері – надмірність бюджетних видатків на центральну владу, відсутність реального фінансового забезпечення місцевого і регіонального розвитку.

Серед основних проблем регіональної політики, вирішити які потрібно найближчим часом, слід назвати: небезпеку загострення відчуження між регіонами як наслідок відмінних геополітичних орієнтацій населення та політичної регіоналізації; злам ефективної взаємодії відповідно напрямків «регіон - регіони» та «центр - регіони»; намагання здійснити штучну політичну та економічну автономізацію окремих регіонів; значну диференціацію регіонів відповідно рівня економічного розвитку та якості людського життя; наявну регіональну асиметрію у системі відносин в бюджеті; недосконалість системи менеджменту на місцевому та регіональному рівнях [5].

На наше переконання, проблеми в управлінні розвитком регіонів переважно пов'язані з недосконалим адміністративним та територіальним устроєм країни, який започатковано ще на початку тридцятих років минулого століття для здійснення централізованого партійного й бюрократичного управління.

На підставі цього, не узгоджено систему адміністративно-територіальних одиниць: серед адміністративних кордонів деяких населених пунктів можуть перебувати декілька населених пунктів, а їх територіальні громади виступають окремими самостійними суб'єктами місцевого самоврядування. Відповідно до цього виникає необхідність розмежування самоврядних територіальних громад, співіснуючих у межах спільної адміністративно-територіальної одиниці [3].

Значна проблема регіонального управління полягає в невідповідності реального місцевого самоврядування на рівні регіонів (районні і обласні райради) Європейській Хартії місцевого самоврядування; з-за відсутності виконавчих органів неможливе повноцінне виконання органами місцевого самоврядування свого функціонального призначення. А самостійність місцевих управлінських органів значно обмежена відсутністю фінансування [83].

Організаційне забезпечення здійснення регіональної політики залишається критично неефективним, що виявляється у наступному: до сих пір не визначено законодавчо основи регіональної політики держави як складової соціальної та економічної політики України; збережено невпорядкованість відомчої структури здійснення регіональної політики; не розроблено стратегію розвитку регіонів, в основному програмні документи регіонів України переважно декларативні; покладені в основу положення Державної стратегії регіонального розвитку не повністю відповідають сучасним викликам системи соціальної та економічної модернізації України; не враховано зростаючу відмінність між рівнями соціального та економічного регіонального розвитку, наслідки викликів, потенціал сучасних інструментів та механізмів подолання диспропорцій між регіонами; етапами реалізації вищезгаданої Стратегії не визначаються довгострокові тенденції регіонального розвитку (лише до 2020 року), необхідне узгодження самої Стратегії із сучасними інституційними

європейськими підходами щодо реалізації політики регіонів; збережені суперечності між місцевими державними адміністраціями та органами самоврядування на місцях щодо управління ресурсами на місцях.

Варто визнати державну регіональну політику не дієвою через усунення державних інститутів від подолання регіональних проблем та заповнення утвореної ніші зовнішніми гравцями та політичними партіями [271].

В контексті сказаного слід зауважити, що на сьогодні існують наступні характерні ознаки низької ефективності управління державою регіонального розвитку:

- відсутнє системне формування законодавчого та інституційного забезпечення розвитку адміністративних та територіальних одиниць. Чинний Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» є переважно декларативними. Практично пріоритетного значення надається врегулюванню поточних кон'юнктурних та місцевих питань розвитку регіонів;

- збережено практику «ручного управління» соціальним та економічним регіональним розвитком. При перевищенні деякими посадовими особами наданих ним повноважень при взаємовідносинах з керівниками місцевого та регіонального рівнів виникає непрозорість та суб'єктивізм в прийнятті рішень стосовно визначення перспектив регіонального розвитку;

- здійснення надмірної політизації управлінських рішень. З поширенням на місцях реалізації певними посадовими особами політично заангажованих інтересів, порушуються демократичні принципи функціонування місцевого самоврядування та регіональних органів влади й конституційні норми та унеможлиблюється забезпечення прав й задоволення потреб громадян;

- поглибленнями суперечностей відносно розподілу фінансових і матеріальних ресурсів між органами місцевого самоврядування та органами державної влади на місцях загострюється конфліктна ситуація та ускладнюється процедура вирішення соціальних та економічних проблем розвитку територій [139];

– внаслідок протиправних і корупційних дій певних представників влади на місцях спостерігається зневіра громадян в ефективності соціальних та економічних реформ та соціальна апатія.

Отже, як наслідки неефективного державного управління розвитком регіонів можливо назвати: посилення соціальної та економічної диференціації між регіонами і поглиблення диспропорцій в їх структурах; диференціацію економічного регіонального розвитку, що приводить до диспропорції оплати праці та створюються перешкоди в забезпеченні єдиних стандартів життя населення, подоланні бідності, становленні середнього класу та реформуванні соціальної сфери; недосконалість механізмів фінансового та бюджетного стимулювання окремих регіонів [2].

В результаті проведеного аналізу процесу стратегічного планування розвитку регіонів в Україні доходимо висновку про наявні серйозні виклики та можливості для вдосконалення. Незважаючи на існуючі сьогодні у всіх регіонах України власні стратегічні документи та розроблену Державну стратегію регіонального розвитку, помітного прогресу в здійсненні цілей політики регіонів протягом останніх років не було досягнуто. Проблема відслідковується не тільки в неадекватній базі самого стратегічного планування, а й у ледве не повній відсутності його впровадження та операціоналізації.

На даний час в Україні здійснюється впровадження лише перших кроків в бік стратегічного планування розвитку регіонів. Звичайно, вони не є абсолютно досконалими і відповідними до наявних потреб. Проте, позитивний момент цього явища проявляється в активному залученні європейського досвіду в вищезгаданій сфері при одночасному врахуванні місцевих особливостей. За нашим переконанням, варто й надалі рухатись в цьому напрямку та активніше застосовувати інструменти, відповідні стратегічному плануванню і стратегічному управлінню на національному і на місцевому рівнях. Водночас слід забезпечити абсолютну відповідність до стратегічних цілей та щоденних заходів у сфері управління соціальним та економічним територіальним розвитком [173].

При умові обмеженості фінансів, які на даний час може спрямувати центральний уряд України на розвиток територій, необхідно посилити пріоритетність ресурсного розподілу і концентрувати їх на заходах і територіях, якими може здійснитись найбільша віддача за короткий проміжок часу, проте буде відчутним комплексний і довготривалий ефект на розвиток цієї конкретної території, а й сусідніх регіонів.

Саме тому заходи, відповідні державній політиці, спрямовані на здійснення концентрації ресурсів на окремих територіях, необхідно проводити в тісному зв'язку з заходами, направленими на підняття «пов'язаності» точок росту з територіями навколо них для розширення ділянки позитивного впливу таких заходів [65].

Взагалі буде справедливою констатація факту існування на території України детально визначеної функції моніторингу і повної відсутності оцінювання ефективності політики на регіональному і на центральному рівнях. Оцінювання якщо і проводиться, то - дуже схематично, не застосовуючи чіткого плану, відповідності конкретним політичним заходам та предмета оцінювання.

При відсутній ефективній системі моніторингу та оцінювання неможливо оцінити ефективність заходів, відповідних державній регіональній політиці в Україні. Відтак, механістичним наведенням десятків або й сотень статистичних показників соціального та економічного розвитку відповідно будь-якого закону, нормативного акта або стратегії не можна забезпечити ефективні механізми виконання трансформацій у регіональний розвиток. Більш того, нинішньою системою враховується лише один «гравець» – державний сектор, а з-за своєї негнучкості вона не здатна оцінити спільні зусилля та заходи із громадським і приватним секторами, органами самоорганізації громадян та міжнародними організаціями. Всім цим потребуються подальші зміни і запровадження системної функції моніторингу й оцінювання державної політики регіонів.

Безперечно, важко переоцінити значення статистичної інформації стосовно цілей політики регіонів. Для досягнення найбільш оптимальних цілей регіональної політики держави статистична інформація повинна бути

комплексною, об'єктивною, доступною, прозорою надаватися своєчасно для прийняття виправданих управлінських рішень (відповідно технічним можливостям окремої інформації). Вона має бути доступною і відкритою для експертів та широких кіл громадян з допомогою сучасних засобів комунікацій, онлайн-ресурсів та публікацій. Впродовж останніх років було здійснено певні зусилля стосовно реформування системи збору і доступу статистичної інформації різним територіальним рівням для надання релевантної, об'єктивної та вчасної інформації стосовно розвитку районів, міст, областей [38].

Проте існує багато проблем у галузі статистики, якими гальмуються процеси реалізації та формування державної регіональної політики, моніторингу ефективного її виконання на регіональному та державному рівнях. Зокрема, це - невідповідність певних статистичних показників до потреб державної регіональної політики. Деякі складності постають у сферах моніторингу інвестиційної й інноваційної діяльності, стійкого розвитку та підприємництва, рівня кваліфікацій, зайнятості тощо; відсутності «ієрархії» показників – деталізації різних рівнів залежно від характеру цілі та завдання при потребі інформації; відсутня консолідація інформації в конкретному місці, переважно – в онлайн-ресурсі, чим суттєво збільшується термін для її отримання, аналізу, обробки та синтезу; актуалізацію інформації переважно здійснюють відповідно до нових принципів і стандартів, а ретроспективний перерахунок відповідно нових стандартів здійснюють не завжди, чим унеможлиблюється порівняння динамічних рядів; невідповідність європейським та міжнародним стандартам динамічних рядів й методології; низький рівень «читабельності» вже доступної для отримання інформації, переважно на веб-сайтах, на яких відсутня зрозуміла і проста візуалізація, доступ – обмежена хронологія статистичних даних або недостатня їх актуалізація (так звана застарілість даних); переведення доступних звітів практично на індекси в протизагаду реальним одиницям виміру, чим створюються проблеми в розрахунках прогнозів [29].

Отже, основна проблема в інформаційному забезпеченні державної регіональної політики полягає в відсутності уніфікованої інформації

відповідної до сучасних методів і стандартів, якою б характеризувався сучасний стан та зміни соціально-економічного розвитку регіонів. Переважною частиною статистичної інформації, що збирається на рівні районів і областей відображаються процеси згідно галузевого принципу. Державною службою статистики України переважно надаються узагальнені на рівні області дані, які, можливо, й є достатніми галузевим міністерствам, однак недостатніми щоб вирішувати питання регіональної політики, які входять до проблем відповідних центральних органів влади.

На наше глибоке переконання, в Україні необхідно створити інтегральну базу статистичних даних соціального та економічного регіонального розвитку у розрізі міст обласного значення і районів, до якої б входили показники, які за важливістю їх проблем і характером були б необхідними для класифікації регіонів та їх ранжування. Досвідом, отриманим внаслідок застосування складних інтегральних показників з метою проведення моніторингу здійснення переваг Державної стратегії регіонального розвитку та визначення окремих територій, яким надається державна фінансова підтримка, свідчить про їх недостатню ефективність. Саме тому на сьогочасному етапі слід запозичити досвід, набутий країнами ЄС, де статистичні показники використовується обмежено (менше 7-8 з однієї категорії) [77].

Необхідно зауважити, що проблема регіонального розвитку і регіональної політики стали не тільки важливими, а й пріоритетними для переважної більшості міжнародних організацій і національних донорських агенцій, що працюють на території України. Ними надається технічна допомога, консультації, поради та грантові кошти для реалізації окремих проектів, що відносяться до цієї сфери. Успішність реалізації проектів стосовно сфери державної регіональної політики в основному залежить від двох сторін – бенефіціара та донора.

Отже, донорам слід більш чутливо сприймати місцевий контекст, застосовувати місцеву експертизу при визначенні викликів та проблем певного регіону або сегменту здійснюваної державою регіональної політики. Їм слід між собою краще координувати та узгоджувати дії і не підпорядковуватись

виключно інтересам і пріоритетам власних урядів та керівних органів. Застосування вертикально інтегрованого підходу стало обов'язковим у централізованій українській державі [189].

Бенефіціарам необхідно більш прагматично сприймати донорів як додатковий розвитковий ресурс, причому – потенційно значно гнучкого, за допомогою якого розпочнуться певні інновації в управлінні, які майже неможливо здійснювати в жорстких рамках законодавства України та існуючої фінансової системи. Не менш необхідним стало «управління знаннями», застосування раніше напрацьованих моделей в певних регіонах, створення діючих і «живих» платформ для здійснення обміну практиками і досвідом. Стимулюванням поширення набутого досвіду і налагодженням партнерства з бізнесовими структурами, освітніми, науково-дослідними і громадськими організаціями передбачається збільшення ефекту від донорських заходів та створення додаткових каналів для укорінення й «локалізації» інновацій та змін у контексті певного регіону при перспективі залучення не бюджетних коштів для реалізації заходів щодо розвитку регіональних стратегій.

Перед цим необхідно вирішити проблему концентрації повноважень, відповідних до регіонального розвитку в межах окремого міністерства. Отже, на теперішньому етапі розвитку при урахуванні тенденцій розвитку українських регіонів нагальною є проведення змін у інституційному середовищі та системі врядування. Від найінноваційніших інструментів стимулювання регіонального розвитку неможливо добитися позитивних і довгострокових результатів без змін системи адміністрування політики. Ми звертаємо увагу на необхідність термінової ефективної координації окремих секторних політик і державної регіональної політики в розрізі їх програм, пріоритетів, заходів та бюджетів, що в значній мірі впливає на розвиток регіонів [44].

При проведенні аналізу загальної еволюції політики регіонів доходимо висновку, що протягом останнього часу регіональна політика, покинувши другорядні позиції стала серед головних, адже набули поширення процеси дерегіоналізації та регіоналізації. Світовою інтеграцією країн, за приклад якої

можна привести Європейський Союз, спричиняється дивергенція країн та регіонів, владні органи змушені застосовувати заходи та ухвалювати рішення, якими в певній мірі задовольняються потреби населення й зменшуються диспропорції територій, переважно завдяки наявним ресурсам та узгодженості між чинними гілками влади, в тому числі й місцевих ініціатив.

Розбудовою української правової незалежної держави і реформуванням системи управління зумовлено зростання значимості територій стосовно проведення економічних трансформацій та становлення сучасних форм господарювання. На сьогодні значно розширено завдання і функції регіонів стосовно раціонального використання ресурсів природи, розвитку зовнішньоекономічних відносин та забезпечення зайнятості громадян. Від ступеня оптимального поєднання інтересів окремих регіонів і держави залежить збалансованість діяльності народногосподарського комплексу [8].

Проте реалізовані на регіональному рівні та ухвалені владними структурами управлінські рішення на даний час не в повному об'ємі відповідають поставленим вимогам. У процесі прийняття управлінських рішень на рівні регіонів слід виділити наступні основні проблеми: значний обсяг прийнятих владними структурами рішень, або ж «перенасичення» призводить до неповного їх виконання; знову прийнятими рішеннями не враховуються попередні, а відбувається їх дублювання; при просуванні рішення ієрархічними рівнями відбувається трансформація його мети; відбувається ухвалення так званих «псевдорішень», якими тільки імітуються реальні впливи від керування; невідповідна технологія підготовки та прийняття рішень (насамперед типових, таких, що регулярно повторюються); незбалансований керуючий вплив на всі підсистеми предмету управління, або невідповідність «обсягу уваги» суті розвитку окремих економічних сфер; відсутнє узгодження рішень щодо їх виконавців; значна тривалість процесу підготовки та прийняття рішень, їх «запізнювання»; занижена питома вага прийнятих стратегічних, інноваційних рішень, у яких мало деталей «виконавчого задуму»; нереальні або «мобілізуєчі» терміни, які встановлені для виконання рішень; недостатня забезпеченість інформацією процесу прийняття рішень; недостатня

ефективність оцінювання виконаних рішень; на початковій стадії відсутність розробки рішення з детальною діагностикою вихідного етапу об'єкта управління та моделювання очікуваного стану [11].

Отже, необхідно підкреслити, що теоретичним визначенням функцій управління (планування, прогнозування, економічний аналіз, організація, облік, контроль, регулювання і мотивація) та поглибленим вивченням особливостей об'єктів і суб'єктів управління й його основними напрямками виражається передумова удосконалення механізмів регулювання державою регіонального розвитку.

При впровадженні заходів щодо регіонального розвитку регіонів слід враховувати особливості існуючої соціокультурної ситуації в таких регіонах, ціннісні орієнтири та настрої населення і здійснювати заходи, направлені на зменшення негативного впливу на процес формування комфортного та безпечного середовища для життя людини.

Звісно, об'єктами політики регіонів вже є локальні утворення територій – кризові та депресивні території (населені пункти в гірській місцевості, малі міста тощо), поодинокі міста, програма розвитку яких затверджується урядом, окремі факультативні утворення (території пріоритетного розвитку, спеціальні зони та технопарки). На наше переконання, серед активних об'єктів регіональної політики повинні бути великі райони з розвинутою економікою, виділення яких в ролі регіонів для реалізації комплексних програм, впливатиме на розвиток самих інтеграційних процесів між областями і між ними. По-перше, такими великими господарськими системами зумовлюється прогрес внутрішніх зв'язків, що призводить до підвищення рівня ефективності виробництва, по-друге – розвиваються зовнішні зв'язки між регіонами, які надають додатковий ефект [85].

Формування оновлених відносин між місцевими спільнотами, регіонами та центром призвело до збільшення повноважень органів самоврядування на місцях та органів влади в регіонах, в зв'язку з чим стало обов'язковим врахування інтересів вищеперерахованих суб'єктів та їх узгодження із інтересами загальнодержавного рівня й розподіл функцій щодо здійснення

регіональної політики між місцевим, регіональним та державним рівнями управління.

Будь-якою регіональною політикою, а особливо активною політикою, передбачається формування найбільш сприятливих умов для підвищення регіональної конкурентоспроможності. На даний час саме такий аспект визнано ключовим стратегічним пріоритетом політики регіонів України [30].

Окрім того, беручи до уваги сучасний стан розвитку регіонів, зовнішні чинники, що впливають на нього, стратегічні пріоритети політики регіонів України необхідно: досягти загальнонаціональну єдність та суспільне порозуміння в суспільно-політичному та соціо-гуманітарному регіональному середовищі в Україні; оптимізувати територіальні засади публічної влади при впорядкуванні меж адміністративних та територіальних одиниць, чіткому розподілу сфер повноважень між органами самоврядування на місцях та органами виконавчої влади; зміцнювати матеріально-фінансові основи місцевого самоврядування й посилити соціальний вимір бюджетної політики відповідно місцевому рівню; сприяти становленню інноваційно-інвестиційної моделі регіонального розвитку як бази регіональної конкурентоспроможності в Україні; здійснити модернізацію соціальної та виробничої інфраструктур розвитку територій; використовувати нові ефективні форми взаємодії із зовнішнім середовищем регіонів; створити та підтримати повноцінне життєве середовище, підвищити якість людського життя, зменшити територіальну диференціацію відповідно індексу людського розвитку та створення поліцентричної системи розвитку державних територій; запровадити критерії визначення регіональних «проблемних» територій та впровадити заходи державного реагування до ситуацій, що в них склалися; запровадити дієві механізми державної підтримки інтеграції між регіонами, виконувати міжрегіональні проекти та програми ефективного використання ресурсів, наявних в конкретних місцевостях [113].

Окрім того, ми стверджуємо, що політику регіонального розвитку важко назвати ефективною без забезпечення: стимулювання розвитку більш слабких регіонів та регіонів, де наявні складні природні умови через інвестиційне та

фіскальне сприяння; чіткого розмежування відповідальності і повноважень між центром і регіонами та між внутрішньорегіональними рівнями влади.

Вирішення проблем соціального та економічного розвитку регіонів має відповідати європейським цінностям, на засадах національної єдності та демократії і орієнтуватись на підвищення соціальних та економічних стандартів життя всіх громадян регіону.

При перерозподілі функцій управління між місцевими та центральними органами влади відбувається практичний перехід деяких управлінських зв'язків на внутрішні із зовнішніх. При цьому зростання чисельності внутрішніх зв'язків системи регіонального управління супроводжується одночасним підвищенням їх складності, що об'єктивно зумовлюється розширенням самостійності паралельно до підвищення відповідальності за прийняті і реалізовані керуючі впливи [119].

Необхідно відзначити необхідність зміни суті керуючого впливу при доданні йому значимої економічної зумовленості. Процес виконання управлінських рішень у майбутньому має забезпечуватися передусім не адміністративними, а економічними методами управління, через формування і взаємопогоджувану реалізацію територіальних, суспільних та індивідуальних інтересів.

Подібна тенденція зумовлена паралельним впливом зміни зовнішніх і внутрішніх умов розвитку та функціонування регіонів. По-перше, збільшенням недержавного сектору підвищується самостійність суб'єктів соціальної та економічної діяльності, внаслідок чого відбувається скорочення чисельності вертикальних зв'язків відповідно до управління об'єктами в економічній сфері, підтримується розвиток окремих форм самоврядування. Водночас окрім зменшення впливів від керування апарату суб'єктів управління регіонами спостерігається й перетворення їх якісного змісту завдяки поєднанню інтересів суб'єктів на підставі вживання переважно економічних стимулів і важелів [157].

По-друге, з прискорення науково-технічного прогресу й розвитком інформаційних технологій істотно підвищились вимоги до розробки рішень,

самого процесу управління, реалізації та прийняття оптимальних варіантів, що стало обов'язковою умовою здобуття кінцевих результатів в управлінні економікою, які здатні забезпечити стійкість фінансовому становищу і ефективний регіональний розвиток. На цій підставі керуючий вплив слід сприймати як економічно зумовлену необхідність, адже його реалізація відбувається для задоволення інтересів всієї маси учасників, зайнятих економічною діяльністю.

Вийти з подібної ситуації можливо тільки при впровадженні дієвих механізмів, регулюючих територіальний розвиток при сильній політичній волі. Як результат такого впорядкування повинна бути система механізмів регулювання державою територіального розвитку, при її спроможності реально впливати на процес розвитку регіональної економіки [240].

Проаналізувавши процеси розвитку регіонів в Україні констатуємо наступні негативні тенденції: поглиблення суперечностей між регіонами, загострення соціальних і економічних проблем регіонів та зростання диспропорцій. Головна причина подібних тенденцій полягає в тому, що в Україні не винайдено цілісної системи реалізації державою регіональної політики, не створено ефективного механізму налагодження взаємовідносин регіонів з центром та між самими регіонами. Несистемне досі й правове поле щодо сфери регулювання розвитком регіонів.

Всім цим вимагається сильна та дієва державна регіональна політика, яка повинна стати важливою складовою політики всієї країни. Окремі позитивні зрушення не завжди підкріплювалися системними процесами удосконалення «центр-регіони» та регіоналізації, відносинами між регіонами й міжбюджетними відносинами. Економічними, а особливо політичними новаціями останніх років потребуються нова концепція та модель регіональної політики [274].

Безперечно, найбільш важливий напрям інституціональних перетворень в нашій державі повинен стосуватися формування державою абсолютно нового бачення завдання, мети й реалізації регіональної політики.

Активізацією ринкових перетворень регіональної економіки, модифікацією інструментів та механізмів управління державою регіональним розвитком, зміною системи взаємодії владних органів на місцях вимагається пошук оптимальних моделей управління, за основу яких взято принцип партнерства держави й її регіонів. Оскільки якісним змінам, які стосуються системи управління розвитком регіонів, державної політики, не вистачає виваженості, системності і дієвості [254].

Отже, за тривалий час в Україні не відбулось формування державної регіональної політики, основаної на розумінні проблем, що виникають між регіонами, важливості подолання відчуженості між ними та асиметрії у розвитку економік.

Дослідивши сучасну наукову літературу та чинну нормативно-правову базу ми пересвідчилися, що економічні механізми регулювання державою територіальним розвитком ще недостатньо відпрацьовано та сформовано. А відсутністю законодавства стосовно засад політики регіонів можна пояснити часткову недієздатність вітчизняної системи регулювання територіальним розвитком.

Висновки до розділу 2

1. При виконанні комплексного аналізу еволюційного процесу правового механізму реалізації державної регіональної політики України, передусім – законодавчих документів, що регулюють відносини між державою та регіонами, виділено те, що практично до кінця ХХ ст. існуюче нормативно-правове поле щодо вищезазначених питань відзначалося концептуальною невизначеністю, фрагментарністю, інституційною незавершеністю та системною неузгодженістю.

Здійснено аналіз правового інструментарію реалізації державної регіональної політики за такими групами: загальний інструментарій (Конституція України, «Про засади державної регіональної політики», «Про

засади внутрішньої і зовнішньої політики»; «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про центральні органи виконавчої влади»); спеціальний («Про стимулювання розвитку регіонів»; «Про державні цільові програми», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; «Про наукові парки»; «Про індустріальні парки»; «Про державно-приватне партнерство»; «Про статус гірських населених пунктів в Україні», «Про оголошення природних територій міста Миргорода Полтавської області курортом державного значення»); бюджетний (Бюджетний Кодекс України); планування («Про Генеральну схему планування території України», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України»); інвестиційний («Про інвестиційну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»; «Про концесії»); міжрегіонального співробітництва («Про транскордонне співробітництво»).

З'ясовано, що в свою чергу механізми реалізації державної регіональної політики України засновано на: указах Президента України; постановах Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України; нормативно-правових документах Європейських інституцій; міжнародних договорах України, погоджених з Верховною Радою України; наказах спеціально уповноваженого органу центральної виконавчої влади і розпорядженнях органів виконавчої влади в регіонах, прийнятих у рамках їх компетенції для врегулювання суспільних відносин в просторі регіону.

Підкреслено, що систему основних нормативних документів безупинно вдосконалюють і доповнюють у відповідності до законодавчих вимог Європейського Союзу, що відповідає послідовній координації державними органами всієї практичної роботи з дотримання євроінтеграційного курсу.

На основі аналізу діючого нині законодавства відзначено, що Україною напрацьовано вагомую законодавчу базу, якою забезпечується реалізація державної регіональної політики, передусім – зміцнення відносин між центром та регіонами. Одночасно доведено, що діюче національне законодавство не в

повній мірі задовольняє вимоги Конституції України, не здійснює регулювання низки питань в розрізі регіонів, має певні прогалини та протиріччя, що перешкоджають здійсненню ефективної регіональної політики державою, в тому числі не чітко розмежовує повноваження місцевих органів виконавчої влади і органів самоврядування на місцях; ними не визначені органи державного контролю над регіональним розвитком; не існує загальних первинних правових норм щодо певних питань розвитку регіонів; відсутні кодифіковані нормативно-правові акти стосовно розвитку регіонів; не здійснено правового визначення конкретних суб'єктів, якими здійснюватиметься регулюючий вплив на розвиток регіонів та їх роль при реалізації всього стратегічного управління; не врегульовано методологію інтегральної оцінки соціального та економічного регіонального розвитку; не встановлена єдина процедура відбору проблем (ситуацій) регіонів для відповідного прийняття рішень на рівні держави.

З'ясовано, що нормативними документами з питань застосування механізмів державної регіональної політики здійснюється переважно пристосування до обставин в економіці, при яких існує держава, та, відповідно них визначається скорочення Держбюджету на потреби регіонів.

Наголошено на закономірності концептуального вирішення проблеми модернізації та інвентаризації чинного в Україні законодавства, яким регулюється процес здійснення державної регіональної політики для кодифікації відповідних йому норм. Таким чином видається доцільним узгодити законодавство відповідно до державної політики регіонального розвитку, придати йому логічності в визначенні можливостей реалізації та формування державної регіональної політики в контексті її європейської інтеграції.

Передбачено необхідність прийняття на основі принципів цілеспрямованості, комплексності та поетапності низки взаємоузгоджених законів, котрі б нормативно закріпили довгострокову концепцію розвитку державної регіональної політики, базові засади державного регулювання

розвитку регіонів, визначили його предмет, коло суб'єктів, форми, методи й механізми такого регулювання.

Рекомендовано на засадах Концепції вдосконалення системи підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, Концепції реформи місцевого самоврядування, Концепції реформи адміністративно-територіального устрою прийняти необхідні Україні закони та закінчити процес вироблення інституційних механізмів для реформування системи управління державою регіонального розвитку через застосування наступних заходів: здійснити законодавче визначення меж юрисдикції органів місцевого самоврядування та органів державної влади на певних територіях; регламентувати процедуру делегування повноважень для обласних державних адміністрацій обласними радами; прискорити запровадження в дію інструментів стимулювання соціального та економічного регіонального розвитку, внаслідок чого подолати депресивність окремо взятих територій; активізувати роботу, направлену на практичне запровадження Угоди регіонального розвитку між обласними радами та Кабінетом Міністрів України.

Наголошено, що з метою гармонізації українського законодавства щодо виконання державної регіональної політики слід унормувати: основи регіональної політики держави, внісши зміни до частини Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» щодо стимулювання державою розвитку так званих депресивних територій; інституційні механізми щодо залучення приватних, державних коштів і фінансових надходжень від міжнародних установ для потреб регіонального розвитку та досягнення довгострокових державних цілей у сфері політики регіонів; розширення повноважень, наданих органам місцевої влади щодо вирішення завдань розвитку регіонів, розв'язання нагальних спільних проблем з сусідніми регіонами, та регіонів у сусідніх державах.

Уявлено, що вищезазначеними нормативно-правовими актами створиться законодавча база для прийняття ряду підзаконних документів, завдяки яким стане можливим впорядкування процесу складання й здійснення аналізу стратегій, концепцій і прогнозів регіонального розвитку, розробка

індивідуальних програм санації регіонів, що законодавчо віднесені до депресивних. Як результат такого впорядкування очікується становлення системи дієвих механізмів регулювання державою територіального розвитку, що, безперечно, впливатиме на процеси регіонального розвитку.

2. Встановлено, безпосередню залежність процесу вироблення чітких ефективних механізмів здійснення державою регіональної політики від її інституціонального та організаційного забезпечення. Відзначено, що серед органів, що опосередковано діють на механізми реалізації політики регіонів в Україні слід виділити: Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; інші консультативні й допоміжні органи; Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; громадські організації, в статутах яких передбачено сприяння в реалізації та розробленні регіональної політики (Асоціація міст України, Фонд сприяння місцевому самоврядуванню, Конгрес місцевих та регіональних влад); місцеві (регіональні) органи місцевого самоврядування, органи державної виконавчої влади тощо.

З'ясовано, що в Україні на даному етапі розвитку не в повному обсязі функціонують інститути, які слід безпосередньо залучати до вироблення політики, направленої на регіональний розвиток, насамперед: урядові комітети, відповідальні за питання державної регіональної політики, Ради регіонального розвитку, агенції з регіонального розвитку, територіальні громади, національні агентства розвитку, інституціональні інвестори; технополіси, інноваційні та бізнесові центри, фінансові компанії регіонах, венчурні фонди, бізнес-інкубатори, комунальні фундації. Однак, зазначено наступне – для моделі інституціонального забезпечення діяльності державної регіональної політики характерні не розвиненість, фрагментарність, недостатня структурованість, недовговічність та не системність діяльності окремих інститутів, не сформованість системи інституцій (установ та органів), що спроможні у координації та взаємодії ефективно реалізувати завдання державної політики регіонів.

Передбачено необхідність уникнення дублювання та розмежування повноважень, наданих різним органам центральної виконавчої влади, здійснення ефективної координації функціонування неспеціалізованих владних органів і консолідації їх зусиль для реалізації регіональної політики державою.

Водночас, акцентовано увагу на наступному, нову парадигму регулювання державою регіонального розвитку становить поява сучасних специфічних технологій управління, в основу яких закладено принципи взаємопроникнення й співіснування різних тенденцій та поняття того, що жодним з існуючих важелів управління, в тому числі й органами виконавчої влади, не може забезпечуватись ефективний вплив на регіональний розвиток. Безсумнівно, деякі повноваження стосовно сфери регіонального розвитку держава делегує суб'єктам, не належним до вертикалі існуючої виконавчої влади та не належать до органів місцевого самоврядування. Таким чином, науково обґрунтовано перспективність та доцільність оптимізації роботи складної структури держави в сфері регіонального розвитку з горизонтальними, вертикальними та діагональними зв'язками (місцевими, регіональними й загальнодержавними з одного боку та громадськими й підприємницькими – з іншого) для забезпечення надходження необхідної інформації, ресурсів, процесів та кредитів.

Однак, наголошено на тому, що приватні компанії можуть бути надійними партнерами обласних, районних та міських органів влади при вирішенні нагальних проблем певних територій та створенні умов конкурентного територіального розвитку.

Зазначено, інтегрування України до європейських структур потребує реалізації та вироблення моделі управління регіонами та взаємовідносин між ними, що відповідала б принципам політики регіонів Європейського Союзу та сприяла б становленню нових видів співпраці центра з регіонами, загальновизнаному внутрішньому міжрегіональному співробітництві та міжнародній співпраці територій.

Аргументовано нагальну потребу функціонування інституційного діалогу між національними асоціаціями та органами місцевого самоврядування.

Передбачено дієві механізми міжсекторного співробітництва завдяки розвитку публічно-приватного партнерства і розбудови мережі організацій між партнерами, чим викликатиметься поступова радикальна зміна ролі держави й приватних структур щодо розвитку регіонів та встановленню нових організаційних, економічних та правових відносин серед них для підвищення ефективного здійснення державної політики розвитку регіонів.

Відзначено, інтегральним результатом діяльності загальної кількості складових частин, що визначають інституційний механізм державної регіональної політики, буде надано можливість для забезпечення стійкого і збалансованого розвитку країни взагалі, наближення рівня життя до стандартів, прийнятих в Європі та створення умов для посилення активності в економічній сфері усіх регіонів країни, чим здобуватиметься поступове пом'якшення диспропорцій між регіонами, зменшення ризиків формування депресивних територій та здійснюватиметься захист суспільства від значних витрат, необхідних для відновлення необхідних умов для їх життєдіяльності.

3. Аналізуючи основні тенденції, особливості сучасного стану механізмів та інструментів реалізації державної регіональної політики в Україні виділено основні напрями державного регулювання регіонального розвитку, а саме: загальнополітичне регулювання, що знаходиться в руслі державної регіональної політики; загальне економіко-правове регулювання, здійснюване через встановлення загальнодержавних правил, процедур, конкретних норм державного й регіонального розділення власності, природних ресурсів, фінансів; державну селективну підтримку регіонального розвитку.

Підкреслено, що державні органи управління впливають на регіональний розвиток через такі заходи: програмування розвитку окремих регіонів; сприяння транскордонному та прикордонному співробітництву; надання податкових пільг для розвитку наукомістких виробництв; регулювання міжбюджетних відносин; запровадження спеціального режиму інвестування; централізовані капіталовкладення та інвестиційні субвенції.

Разом з тим встановлено, що діючі механізми реалізації державної регіональної політики не є достатньо ефективними. Це обумовлено цілою низкою причин: ігноруванням принципів комплексності та збалансованості; недосконалістю, нестабільністю нормативно-правової та інституційної бази державної регіональної політики, що спричиняє не системність її реалізації та неузгодженість дій владних структур; відсутністю належних механізмів координації (з одного боку, середньо- та довгострокової політики центральних органів виконавчої влади між собою щодо конкретної території; з іншого – між ними та регіональними органами публічної влади в узгодженні цілей та пріоритетів розвитку на державному, регіональному і місцевому рівнях); невідповідністю фінансових і економічних можливостей цілям розвитку, що призводить до територіального розпорощення державних та регіональних ресурсів, їх неефективного використання; недостатністю застосування інструментів державного регулювання, спрямованих на стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій; низькою інституційною та фінансовою спроможністю органів місцевого самоврядування щодо вирішення проблем територіальних громад; не об'єктивністю системного контролю за фінансовими потоками в регіони державних коштів; не розробленістю фактичного стратегічного планування, що призводить до спонтанних дій і рішень; не розвиненістю мережі науково-дослідних, аналітичних та громадських організацій, що можуть надавати професійні послуги з наукового забезпечення, консалтингу й управлінського менеджменту у сфері державного регулювання.

Акцентовано увагу на тому, що державну підтримку регіонів слід здійснювати при застосуванні чіткого, прозорого механізму згідно з визначеними критеріями при тісному співробітництві недержавних організацій, органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання при реалізації та розробленні заходів стосовно вирішення проблем регіонального розвитку.

Проаналізовано та доведено необхідність уникнення дублювання та розмежування повноважень, наданих різним органам центральної виконавчої

влади, здійснення ефективної координації функціонування неспеціалізованих владних органів і консолідації їх зусиль для реалізації регіональної політики державою.

Визначено перспективність впровадження комплексного моніторингу соціального та економічного розвитку окремо взятих територій на підставі інформатизованої й уніфікованої основи показників статистики (спочатку – на регіональному рівні, а далі – адміністративних районів). Відтак, передбачено формування електронної відкритої бази даних, завдяки якій стане можливим отримання вичерпної інформації про економіку, ресурси, соціальне становище та інше будь-якого територіального утворення.

Обумовлено доцільну докорінну перебудову вітчизняної системи забезпечення статистичними даними державної регіональної політики, відповідно до нормативних документів, прийнятих в Європейському союзі стосовно статистичного обліку та застосування уніфікованої його методології. Зазначено, що досягти оптимальні цілі державної регіональної політики можливо лише за умови об'єктивної, комплексної, прозорої, доступної, відкритої для широкого доступу експертів і громадськості завдяки сучасним засобам комунікацій, онлайн-ресурсів та публікацій статистичної інформації, що надаватиметься вчасно для визначення управлінських рішень. Приділено увагу формування інтегральної бази показників статистики соціального та економічного регіонального розвитку у площині міст обласного значення і районів, до якої надходив обмежений об'єм статистичних показників, потрібних для класифікації й ранжування регіонів відповідно їх характеру та важливості проблем, що виникають в них.

Підкреслено, що новою виваженою державною політикою щодо розвитку регіонів, повинні передбачатись прикордонне, транскордонне та міжрегіональне співробітництво, активна участь України при здійсненні міжнародних програм та проектів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Напрями удосконалення процесу фінансового забезпечення державної регіональної політики в контексті європейської інтеграції

Внаслідок сучасної економічної кризи між окремо взятими регіонами України та інших країн в світі відбулись різкі відмінності, що спричинило збільшення кількості й масштабу заходів регіональної політики, яку здійснює держава. В той же час скороченням фінансової спроможності переважної більшості міжнародних організацій та урядів підвищились вимоги до результативності та ефективності використання коштів. Таким чином надзвичайно актуальним стало дослідження забезпечення фінансами державної політики регіонів у вигляді структурованої діяльності системи в сенсі накопичення, мобілізації, розподілу та перетворення громадських, приватних і публічних фінансових ресурсів стосовно суб'єктів та об'єктів державної регіональної політики для узгодження інтересів регіонів і держави, яке складається із підсистеми управління та функціональної підсистеми. Отже, фінансовими механізмами здійснення державної регіональної політики представлена система практичних заходів, відповідна до оптимізації в регіоні бюджетного процесу та залучення інвестиційних ресурсів з метою ефективного вирішення регіонального розвитку.

Безсумнівно, науковцями виділено дві головні функції забезпечення фінансами державної політики – дієву та забезпечувальну, де перша полягає в застосуванні фінансів для власного впливу на політичний об'єкт, застосовуючи фінансовий механізм, а друга – є не підсистемою, а функцією, якою забезпечується існування механізму реалізації та прийняття політичних рішень, вони ж – суб'єкти політики [37].

Таким чином, став можливим розгляд моделі зв'язку реалізації та формування державної політики і її фінансового забезпечення у вигляді системної

діяльності з мобілізації, приводу, накопичення, розподілу та перетворення фінансових ресурсів в напрямку кінцевого споживача для реалізації сформованих нею цілей. Практично фінансовому забезпеченню сприяє власна «внутрішня» підсистема управління, де її цілі підпорядковані цілям політики держави.

Так як фінансовим забезпеченням державної регіональної політики забезпечується відповідність цілям останньої, то діяльність належної йому цільової підсистеми ускладнено багатогранністю самого політичного об'єкта, яким можливе охоплення всіх сфер життя як окремо взятих, так і загальної кількості регіонів в країні. Відтак прийняття рішень, відповідних до фінансового забезпечення державної регіональної політики та формування її цілей характеризується доволі складною формальною процедурою їх оцінки та вироблення, яка передбачає забезпечення їх періодичного перегляду і збалансованості інтересів регіонів та держави [85].

Попри забезпеченню фінансами державної регіональної політики у вигляді забезпечувальної та дієвої функцій, наявна деяка нечіткість їх розподілу, адже в ролі кінцевих споживачів фінансових ресурсів трапляються політичні суб'єкти, якими одночасно представляються інтереси й об'єкта. Багатогранністю об'єктів політики визначається також множинність других можливих їх споживачів.

Так як в ролі інструментів державної регіональної політики буває не тільки ресурсна допомога держави, а й регулювання взаємовідносин її суб'єктів та інших учасників життя регіонів, то абсолютно природним є сприйняття змішаних власних й залучених фінансових ресурсів місцевих і державного бюджетів й інших політичних суб'єктів різних рівнів в якості об'єкта власного фінансового забезпечення.

Такою складністю об'єкта забезпечення фінансами державної регіональної політики, неоднозначністю функцій, множинністю суб'єктів і відповідною складністю цільової та керуючої підсистем викликається деконцентрація та бюрократизація функціональної підсистеми. Цією властивістю функціональної підсистеми забезпечення фінансами та

здійсненню контролю над усіма його підсистемами забезпечується не тільки результативне та ефективне управління фінансовим потоком, а й його справедливе використання [56].

Державними фінансами, завдяки їх регулюючій, структуроутворюючій, стимулюючій, контролюючій, розподільній (перерозподільній) та іншим функціям підвищується ступінь регіональної конкурентоспроможності. Проте, не здійснюється економічне оздоровлення регіонів нинішньою бюджетною системою, передусім – міжбюджетними відносинами «центр-регіони». Для органів місцевого самоврядування не створено необхідної фінансової бази, фінансування місцевих бюджетів здійснюється в основному за рахунок загальнодержавних зборів і податків за допомогою системи міжбюджетних трансфертів. Слід підкреслити, що відсутністю реальних фінансових джерел створюється головна перешкода реалізації планувальних стратегічних документів політики регіонів.

Отже, державою так і не вироблено механізмів прогнозованого, прозорого й зрозумілого фінансування розвитку регіонів. Відповідно практики останніх років, навіть після створення Державного фонду регіонального розвитку не було відмовлено від ручного непрозорого розподілу коштів серед регіонів, що підтверджує незацікавленість державних владних органів у гармонійному розвитку регіонів [48].

Взагалі необхідно було б відмітити, що на сьогодні в Україні фінансування стратегічного регіонального розвитку не здійснюється або відбувається в фрагментарній формі в окремих містах. Найбільш капітальні проекти, що мають місце в регіонах і стосуються будівництва транспортних магістралей, значних за об'ємом об'єктів інфраструктури, відкриття заново побудованих великих закладів охорони здоров'я чи освіти і закриття менших за розміром, пільг окремим підприємствам або виробникам сільгосппродукції, – нерідко здійснюються без попереднього оцінювання їх впливу на територію регіону, його соціальну сферу, економіку, розвиток підприємництва, не ведеться дослідження потреб ринку праці і його просторових параметрів. Отже, в непередбачуваних фінансових надходженнях при фінансуванні регіонального

розвитку виявляється головна перешкода стратегічного планування. Без передбачення надходження коштів неможливо спланувати строки проведення заходів та залучити кошти із інших джерел, передусім, запозичення [76].

Традиційним виявився підхід фінансування розвитку регіонів з допомогою субвенції, наданої державним бюджетом, для якого характерна не прогнозованість, і, незважаючи на задіяну методику підготовки пропозицій і розподілу грошових коштів, процес виявився досить непрозорим і ручним. Процес появи в річному державному бюджеті окремих місцевих бюджетів для надання ним прямої субвенції, є незрозумілим і необґрунтованим, що, безперечно, натякає на лобіювання при прийнятті рішення.

Здійснюючи аналіз просторового ефекту регіональних програм і цільових бюджетних програм соціально-економічного розвитку, які фінансуються державним бюджетом, через фрагментарність інформаційної бази, відсутність спільного джерела даних стосовно виконаних і запланованих заходів в певних регіонах, комплексних показників оцінювання впливу заходів соціального та економічного регіонального розвитку майже неможливо зробити висновки з отриманої інформації [125].

Проте, проведений аналіз виконання певних програм засвідчує брак коштів, невідповідність цілям розвитку й відсутню інтеграцію з іншими заходами, направленими для стимулювання соціального та економічного розвитку. Безперечно, не слід повністю ігнорувати необхідність регіональних і цільових програм, адже механізми їх реалізації та розробки вимагають фундаментальних змін. Практично існує можливість трансформувати регіональні та цільові розвиткові програми в операційні програми чи елементи плану заходів стосовно здійснення ДСРР-2020. Беручи до уваги, що на даний час відбувається розробка плану реалізації ДСРР-2020, стало можливим здійснення детального перегляду функцій і ролі регіональних і цільових програм, фінансованих за рахунок держбюджету, та перетворення їх в інструменти виконання Стратегії до настання 2020 року [102].

Взагалі місцеві бюджети розвитку визнані неадекватним завданням та пріоритетом регіонального розвитку, так як переважно орієнтуються на витрати

на «захищені» статті та поточні витрати. Штучним збільшенням місцевих бюджетів при фінансуванні делегованих повноважень створюється більше проблем, ніж можливостей. Недофінансуванням, в тому числі й захищених статей, викликається вимивання коштів, що мали б спрямовуватися на повноваження самих міст, районів чи областей та на розвиток соціальної та економічної бази зростання в майбутньому.

Можна стверджувати, що в сучасній Україні паралельно до спроб децентралізації виконавчих повноважень здійснюються спроби фіскальної децентралізації, метою якої повинно стати наділення певними фінансовими повноваженнями бюджетів нижчого рівня – бюджетів сіл, селищ, міст. На такому рівні повинні надаватися базові стандартні соціальні послуги і, відповідно принципу субсидіарності задоволення основних потреб громадян повинно задовольнятися саме на рівні самоврядних бюджетів на місцях. На рівні регіонів із їх бюджетів слід фінансувати специфічні послуги, а їх виконання неефективно і недоцільно спускати до низового рівня – надання професійно-технічної освіти, спеціалізованого лікування, державних програм соціального забезпечення та соціального захисту – тобто видатки, які можуть потенційно впливати на всіх жителів регіону [208].

Оскільки, діяльністю уряду і його підрозділів, заснованих на інституціоналізованому партнерстві регіональних/місцевих і центральних адміністрацій, потребується виконання окремих прав та компетенцій, в тому числі і реальне проведення заходів, спрямованих на розвиток, за власний рахунок. Подібного неможливо досягнути без закріплення юридично власних ефективних і стабільних джерел доходів, відповідним певним завданням, та без вільного визначення напрямків застосування державних коштів з таких джерел. Звідси виникає необхідність подальшого здійснення децентралізації фінансів держави. Фіскальною децентралізацією у цьому контексті визначається передання ширших повноважень стосовно оподаткування на місцевий та регіональний рівень. Правила здійснення перспективного (на декілька років) планування інвестицій слід закріпити юридично і практично.

Необхідно зазначити, що децентралізація бюджету повинна бути відповідною обсягу наданих децентралізованих повноважень. Внесенням змін до формули вирахування міжбюджетних трансфертів викликається підвищення ступеня обґрунтованості трансфертів, наближення якості місцевого самоврядування в нашій державі до зазначеної у Європейській хартії про самоврядування на місцях. Обсяг ресурсів фінансування місцевих органів повинен відповідати виконуваним ними функціям [138].

Реалізацію таких завдань необхідно передбачити Бюджетним та Податковим кодексами України, через підготовку та внесення змін до Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про основи містобудування» та інших законодавчих актів.

З метою підвищення фінансової самостійності органів самоврядування на місцях слід передати повноваження органам місцевої влади, віднесених до надання населенню соціальних послуг, таких як: медичне обслуговування (окрім центрів з високою спеціалізацією, спрямованих на обслуговування всіх громадян країни), освітні послуги (середня і початкова освіта), соціальна допомога – стосовно надання гарантій, послуги житлово-комунального господарства, транспортні послуги [37].

За основу нової організації бюджету на місцях необхідно взяти широко застосовувану у світі концепцію бюджетування, зорієнтованого на досягнення результатів в межах середньострокового планування фінансів.

Відтак, виникає питання визначення найбільш прийнятних співвідношень у бюджетній та фінансовій сферах між централізованими надходженнями та місцевими можливостями. Мова йде про конкретну і глибоку наукову мотивацію принципів державної фінансової політики на поточний та перспективний періоди на підставі глибокого аналізу прогнозного регіонального розвитку і об'єктивного стану та їх фінансових і економічних потреб. Такі потреби і забезпечення фінансами розроблених програм розвитку певних територій на поточний рік і перспективу при розподілу та розгляді

держбюджету повністю не враховуються, що призводить до виникнення дестабілізації на місцях та негативно впливає на всі процеси суспільного і господарського життя.

Державна політика у бюджетній сфері, втілена центральними і місцевими органами, повинна забезпечувати досягнення наступних цілей: формування необхідного обсягу фінансів для процесу виконання повноважень (так звана соціальна справедливість) та раціональний перерозподіл фінансів (економічна ефективність) [6].

В основу політики вирівнювання бюджету слід покласти принцип зацікавленості бюджетів-донорів в віддачі коштів – шляхом залишення певної частки грошей з перевиконання доходів для місцевих органів влади. Зміною акцентів вирівнювальної політики вимагається формування думки громади стосовно необхідності передання певних сум окремими регіонами до державного бюджету для подальшого їх перерозподілу між регіонами із незначними фінансовими можливостями. Фінансовим вирівнюванням слід користуватися не тільки для наближення стандартів в наданні громадських послуг громадянам на території всієї країни, а й використовувати як інструмент стимулювання розвитку економік всіх регіонів при обов'язковому врахуванні всіх слабких та сильних сторін економічних ситуацій та наявної інфраструктури.

Слід застосовувати формульний підхід щодо визначення обсягу трансфертів між бюджетами до абсолютно всіх місцевих бюджетів - обласного, районного та рівня місцевого самоврядування [201].

Попри наявні такі інституційні передумови саморегулювання пропорцій в економіці, як безперешкодний перелив робочої сили та капіталу по всіх регіонах країни, і, беручи до уваги те, що соціальна спрямованість видатків бюджетів на місцях сприймається як пріоритет, трансфертною політикою необхідно досягти збалансованість рівня видатків з місцевих бюджетів при доцільному вживанні наступних заходів: здійснення коригування формули вирахування доходної частини в місцевих бюджетах при урахуванні потреб регіонів зі слаборозвиненою економікою; розробка нормативів в соціальних

видатках при врахуванні регіональної і місцевої специфік розвитку; досягнення оптимізації мережі закладів, що відносяться до соціальної сфери і наповнювання їх штатами [109].

Такими заходами, на нашу думку, можливо підвищити ефективність наданих субвенцій, досягти вирівнювання в забезпеченості громадян видатками з місцевих бюджетів (при розрахунку на 1 особу) в окремо взятих регіонах України. Місцевими бюджетами уособлюється соціальний та економічний вимір політики владних органів і органів місцевого самоврядування. Від ступені ефективності та досконалості механізмів їх формування та використання залежить реальне становлення принципів демократичного розвитку.

Необхідно покращити механізм підтримки державою розвитку регіонів та концентрації ресурсів держави на вирішенні пріоритетних його проблем загальнодержавного значення. Для цього уповноваженим центральним органом виконавчої влади слід щорічно, при урахуванні розробок стратегічного планування регіонів проводити аналіз пропозицій головних розпорядників коштами державного бюджету – органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях у регіонах стосовно потреб та шляхів розподілу капітальних державних вкладень між регіонами й забезпечувати найефективніше використання виділених державою коштів [114].

Схемою фінансування заходів, зокрема, слід передбачити при потребі спільне фінансування, співвідносно з Державним бюджетом та з місцевими бюджетами спорудження об'єктів, контрольованих і затверджених Кабінетом Міністрів України; посилення відповідальності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади за своєчасне та повне фінансування ними узгоджених спільних заходів щодо регіонального розвитку.

Практичним втіленням інноваційних підходів щодо формування нової регіональної політики державою передбачається реалізація низки заходів стосовно модернізації інструментів для управління розвитком регіонів України, передусім у наступних напрямках: затвердження у держбюджеті сучасної

бюджетної програми, яку було б спрямовано на стимулювання розвитку регіонів; створення ряду фондів, які б здійснювали фінансування інструментів здійснення регіональної політики державою, які передбачені Концепцією; запровадження систем стратегії бюджетного планування та фінансового забезпечення соціального та економічного розвитку регіонів з застосуванням обґрунтованих наукою нормативів та норм з метою визначення найбільш оптимального рівня ресурсів фінансування для досягнення цієї мети; запровадження сучасних економічних інструментів та умов регіональному розвитку при використанні їх власних ресурсів на підставі принципів Європейської регіональної політики й інструментів, характерних ринковій економіці, таких як: регіональна диференціація податкової та кредитної політики, підтримка і субсидії для депресивних регіонів та спецзон [109].

Окрім того, з метою вдосконалення механізмів управління регіонами в системі політики держави слід оптимізувати роботу спеціального державного фонду з регіонального розвитку, подібно до Європейського фонду регіонального розвитку. Базовими пріоритетами діяльності ДФРР слід визначити: фінансування спеціальних проектів, здійснення яких сприятиме структурним та інноваційним зрушенням, піднесенню імпортозаміщення, орієнтованого на експорт виробництва товарів та послуг серед пріоритетних сфер, яку визначено Державною стратегією регіонального розвитку України; надання конкретної фінансової підтримки для інвестиційних проектів у сфері дорожнього та транспортного будівництва та створення нової транспортної інфраструктури; розвиток міжнародних, регіональних і місцевих транспортних коридорів, телекомунікаційних мереж й енергетики, відповідної їм інфраструктури; сприяння розвитку інноваційних та інвестиційних проектів у гірській та сільській місцевостях для подолання їх депресивності; надання підтримки фінансами інвестиційним проектам, основаних на використанні механізмів державного та приватного партнерства (передусім для дорожнього будівництва); надання підтримки фінансами середньому та малому бізнесу для підняття рівня зайнятості і створення нових місць роботи й підтримка самозайнятості населення у пріоритетних сферах (у сфері туризму); сприяння

формуванню на рівні регіону (місцевому рівні) об'єктів інфраструктури інвестиційного та інноваційного розвитку: бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, венчурних фондів, консалтингових й інноваційних центрів; координація їх роботи для реалізації пріоритетів, які визначені Державною стратегією регіонального розвитку; надання підтримки фінансами суб'єктам господарювання, що розміщені на певній території, для реалізації інноваційних, інфраструктурних та інвестиційних проектів зі стратегічним значенням з метою досягнення конкурентоспроможності й підвищення якості людського життя в регіоні (стосовно сфери діяльності комунальної інфраструктури: модернізація та створення каналізаційної системи, системи очисних споруд, тепло- і водокомунікацій, проектів утилізації твердих відходів тощо) [5]; надання підтримки фінансами для локальних проектів, орієнтованих на охорону навколишнього середовища природи, проектам щодо захисту довкілля й екологічнобезпечного розвитку; залучення інфраструктурних проектів, пов'язаних з екологізацією працюючого виробництва до здійснення переходу на безвідходне виробництво, зорієнтовану на екологію енергетику (безвідходні технології та енергозаощадження); надання підтримки фінансами локальним проектам щодо культурного та соціального розвитку; залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, коштів, наданих міжнародними фондами (структурні фонди ЄС) та організаціями (грантів) для потреб регіонального розвитку та виконання Державної стратегії регіонального розвитку; спрямування технічної допомоги, наданої міжнародними фондами для здійснення заходів з соціального, екологічно безпечного та економічного розвитку регіонів [35].

Передусім, необхідно здійснити удосконалення інструментів Державного фонду регіонального розвитку через спрямування в регіони всіх капітальних трансфертів тільки через такий Фонд, здійснювати фінансування проектів з розвитку при залученні Фонду фінансування проектів розвитку, включаючи проекти співробітництва й добровільно об'єднані територіальні громади, а не об'єкти інфраструктури.

Необхідно зауважити, що при нинішній обмеженості фінансування, при якій Урядом України можуть спрямуватись ресурси на територіальний

розвиток, варто підняти пріоритетність їх розподілу та направити їх на ті заходи, при здійсненні яких забезпечиться найбільша віддача у самий короткий час, проте ними здійснюватиметься не тільки довготривалий, а й комплексний ефект щодо розвитку не тільки конкретної території, але й суміжних регіонів [30].

Зменшити фінансову залежність регіонів від стану державного бюджету можливо за рахунок здійснення наступних заходів: збільшення обсягу та частки власних надходжень в місцеві бюджети при переданні до місцевих бюджетів певної частини податку на прибуток, який сплачується підприємствами некомунальної форми власності; передання частини надходжень від податку, отриманого бюджетом розвитку від доходів фізосіб для утворення фінансових можливостей довгострокового інвестування (потреби регіонального та місцевого розвитку); вживання гнучких ставок до зборів і податків, які надходять в місцеві бюджети у відповідності до стадії економічного циклу (початковий етап – як експеримент для недотаційних місцевих бюджетів); здійснення інвентаризації стану цільових програм, фінансованих місцевими бюджетами для концентрації витрачених фінансових ресурсів в пріоритетних напрямках перетворень; удосконалювання методики вирахування об'єму міжбюджетних дотацій і трансфертів при урахуванні специфіки та відмінностей територій вирівнювання вартості наданих гарантованих послуг; послідовне розширення чисельності місцевих бюджетів, яким задіяний програмно-цільовий метод надання бюджетних коштів, застосування його обласними бюджетами і бюджетами міст з обласним значенням; поширення можливостей для здійснення запозичень ззовні для місцевих бюджетів; поступове збільшення долі середньострокових облігацій серед випусків цінних муніципальних паперів [68].

Отож, реформування процесу забезпечення бюджету регіонального розвитку повинно здійснюватися шляхом зменшення частини державних ресурсів, які отримують органи місцевого самоврядування, та збільшення частини власно мобілізованих ресурсів.

При суттєвому збільшенні економічної спроможності окремих територіальних громад, зростанні реальних можливостей відносно залучення потенціалу не фіскальних джерел фінансування регіонального розвитку (муніципальних цінних паперів, цільових фондів в регіонах, інституцій фінансової інфраструктури в регіонах тощо) стануть можливими реалізація ідеї децентралізації бюджету, практичне втілення принципів субсидіарності та реальне розширення повноважень органів місцевого самоврядування в процесі вирішення термінових проблем регіонального (місцевого) розвитку [97].

Особлива роль в забезпеченні бюджетної збалансованості регіонів належить регіональній податковій політиці як системі заходів, направлених на вдосконалення оподаткування, спрямованої на реалізацію державних інтересів відносно регіонів та регіональних внутрішніх інтересів. Нею охоплюється вся діяльність владних органів на місцях, яка відноситься до сфери оподаткування: встановлюються види податків, їх платники, об'єкти, пільги, терміни і механізм перерахування коштів до місцевого та державного бюджетів. Головне її завдання полягає в забезпеченні формування місцевого та центрального бюджетів. Саме формуванням місцевих бюджетів є першочерговим принципом формування податкової політики в регіонах [87].

Системою місцевого оподаткування повинен ліквідуватись дисбаланс між податковою та доходною частиною регіональних доходів. Існуючим нині дисбалансом відображається загальний спад виробництва та критична невивплата податків, що напряду викликає скорочення доходної частини в бюджетах. Незбалансованістю бюджетів пояснюється основний бар'єр в економічному розвитку українських регіонів всіх рівнів територіальної організації суспільства. Одна із складових процедури подолання дефіциту в бюджеті регіонів стосується надання права регіональним владним структурам самостійно, відповідно особливостям територіальної та галузевої структури виробництва, здійснювати ним техногенний пресинг на навколишнє середовище та стан економічної ситуації в регіоні, визначати надбавки місцевих податків на відповідних територіях. Важлива передумова послаблення

диспропорцій між регіонами та піднесення депресивних регіонів стосується реалізації принципу так званої територіальної «справедливості» [7].

Водночас, слід внести зміни до існуючої фіскальної політики, при цьому надати міським радам право встановлювати зовсім нові місцеві податки та збори й вдосконалювати вже існуючі (при зміні ставок та системи адміністрування) при погодженні з КМУ, відмінити місцеві збори та податки, які неможливо здійснювати. Вважаємо доцільним переведення податків, сплачуваних учасниками спрощеної системи оподаткування, в місцевий бюджет, та 100-відсоткове зараховування податку, отриманого від доходів фізосіб, що проживають в містах, до міських бюджетів. Таким чином відбудеться перенесення частки податку з доходів фізосіб на доходи бюджету розвитку. Відповідно задуму напрацювання досвіду вважаємо доцільним провести попередній експеримент у масштабі великого міста, де розвинена економічна структура [76].

Для здолання деструктивних явищ регіонального розвитку слід залучати специфічні, відповідні особливостям регіону, і загальні методи реалізації політики регіонів, якими охоплюватимуться всі її складові і враховуватимуться індивідуальні регіональні характеристики. Серед цих методів необхідно назвати: застосування пільгового кредитування та оподаткування кризових територій; створення та здійснення інвестиційних програм регіонів відповідно реорганізації працюючих виробництв та створення нових при урахуванні ситуації на місцевому ринку праці в адмінрайонах; надання муніципальних позик, створення пріоритетних умов для внутрішніх фінансових ресурсів регіону через розвиток іпотечних відносин та концентрацію доходів, що отримані від здійснення приватизації, продаж незавершених об'єктів будівництва; стимулювання діяльності дрібного підприємства завдяки заохоченню приватного бізнесу для створення нових робочих місць та стимулювання додаткового залучення робочої сили та застосування нетрадиційних видів зайнятості; забезпечення додатковими пільгами закордонних інвесторів для розширення сфери застосування праці та виробництва конкурентоспроможної продукції; перетворення соціальної

політики у ціль з засобу всіх економічних перетворень, що підтримуватиме гармонізацію взаємовідносин регіонів з центром і забезпечуватиме умови підвищенню добробуту населення в регіонах; надання підтримки державою реалізації довгострокових державних соціально-економічних програм для регіонів, завдяки чому підвищиться ефективність регіонального управління і здійснюватиметься ліквідація міжрегіональних диспропорцій; подальше вдосконалення існуючої нині міжрегіональної статистики для підвищення рівня інформаційного та статистичного обґрунтування важелів і цілей регіональної політики, завдяки чому створюватимуться моніторингові системи соціального та економічного стану регіонів для обґрунтування заходів корпоративної та державної політики стосовно прийняття рішень щодо розподілу ресурсів держави (субсидій) між підприємствами і регіонами, вкладення інвестицій, забезпечення виконання політики ресурсозбереження та захисту навколишнього середовища природи в регіонах; створення «центрів (полісів) соціального та економічного росту» в певних соціально-економічних районах, що сприятимуть створенню потужного економічного каркасу території та економії частини національних коштів й оптимізації міграційних процесів [22].

Фінансові інструменти політики регіонів повинні бути узгодженими з вимогами децентралізації, гармонізації, додатковості, концентрації, орієнтованості на програми, фінансуватись кількома джерелами та опиратися на правові механізми, але в той же час - бути гнучкими.

Фінанси регіонів слід гармонізувати з національною монетарною та фіскальною політикою. Оскільки регіональною політикою здійснюється вплив на розвиток територій, він більш залежний від загальнонаціональних умов економіки та других факторів, ніж від політики регіонів. Необхідно гармонізувати фінансування регіональної політики із загальною (національною й європейською) фіскальною і монетарною (економічною) політиками, а ці політики повинні бути пріоритетними стосовно регіональної політики [2].

Децентралізацію виділення ресурсів на розвиток регіонів необхідно прив'язати до принципів децентралізації та субсидіарності. Місцевим/регіональним розвитком вишукується/бажається підтримка вищими

щаблями влади (в тому числі й європейського рівня), проте місцевими й регіональними виробниками політики (подібно до тих, що виробляють її на національному рівні відповідно до політики Європейського Союзу) необхідно ставити конкретні цілі і завдання, що стосуються розподілу ресурсів в регіонах та використовувати регіональні фінансові інструменти подібні до погашення заборгованості. Такою децентралізацією також вимагається зміцнення регіональної/місцевої фінансової спроможності їх власних ресурсів [43].

Концентрацією регіональних ресурсів підвищується дієвість політики регіонів завдяки їх зосередження в пріоритетних сферах та уникається розпорошення ресурсів. Останні слід сконцентрувати в менш розвинутих галузях, головним же пріоритетом повинно бути розростання сталих економік в регіонах та створення нових робочих місць.

Принципом додатковості передбачається, що в умовах ринкової економіки повинно здійснюватись заохочення регіональних/місцевих гравців користування власними ресурсами для регіонального/місцевого розвитку, які повинні бути підтриманими європейськими чи національними субсидіями.

Для досягнення прозорості системи необхідне законодавче врегулювання, тоді як відкритістю (та й партнерством) потребуються стимули для здійснення приватним сектором інвестування в розвиток регіонів. Для проектів, які підтримуються регіональними субсидіями, виявились необхідними власні публічно відкриті ресурси [2].

Регіональний розвиток слід підтримувати запланованими/запрограмованими фінансами, а не окремим фінансуванням певних проектів, говорячи іншими словами – фінансовими інструментами, гнучкість і структура яких є відповідною до цілей комплексної програми розвитку регіонів. Програмою регіонального розвитку може передбачатись багато територіальних і галузевих аспектів й фінансування кількома джерелами (або ж – співфінансування). Для більш комплексних регіональних програм з більш широкими завданнями повинно здійснюватись пріоритетне фінансування. Процес програмування відповідний принципу партнерства, адже підготовка нових програм розвитку вимагає горизонтальної та вертикальної

координації. Також програмування відповідне принципу концентрації, адже інтегруванням декількох джерел фінансування і цілей вимагатиметься встановлення пріоритетів, звідси – концентрації інструментів фінансування [67].

Відтак, фінансування повинно базуватися на основі правових механізмів, але й бути гнучким. Прийняття рішень про фінансові та правові основи сприяє підзвітності та прозорості, але й в певних ситуаціях потрібна також і гнучкість.

Таким чином, основні напрями модернізації фінансування розвитку регіонів визначає наступне. По-перше, модернізацією системи управління державою передбачається перегляд та внесення необхідних корективів фінансового менеджменту серед органів місцевої влади. Проведеними змінами досягається посилення вимог стосовно ефективності наданих послуг та раціоналізації організаційної структури виконавчих органів, розроблення механізмів заміщення прав власності й активів при необхідності та виробленні контрольованих і прозорих умов для здійснення менеджменту активів місцевих владних органів [109].

По-друге, забезпеченням оперативності роботи місцевої влади й передбачуваності ресурсного розподілу визначається фундаментальна вимога. Під час здійснення процесу модернізації необхідно приділити особливу увагу скороченню нерівностей серед муніципалітетів з різною спроможністю генерувати доходи на місцевому рівні.

По-третє, зростання обсягів власних коштів/фондів/доходів та легальних статей визначає ключове питання модернізації, без чого неможлива діяльність внутрішньої системи заявок й не стануть достатньо ефективними зусилля, що спрямовуються на отримання від Європейського Союзу фінансової допомоги.

По-четверте, реорганізацією завдань обумовлюється необхідність вдосконалення процесу оподаткування на місцевому та центральному рівнях, передусім посилення значимості місцевої влади при розподілі суспільного тягаря для збільшення власних доходів органів влади на місцях та зменшення централізації доходів [37].

Безперечно, привабливість та конкурентоспроможність регіонів дедалі стають важливішими в територіальному/просторовому розміщенні капіталу, просторовій економічній диференціації і економічному розвитку певних регіонів. Регіонами-бенеціантами політики розвитку регіонів ведеться боротьба при нерівних шансах, отже стала необхідною компенсація таких несприятливих умов. За подібних обставин важливою стала розробка середньострокового плану регіонального розвитку та методів стимулювання, фінансування і підтримки при відповідних гарантіях прозорості і доступності джерел допомоги, та відповідно цих рамок – система регіонально диференційованих фінансових і контрольних механізмів [46].

Загальним стимулюючим механізмом можуть стати податкові пільги, навіть поза спеціальними економічними зонами у випадку їх включення до загального контролювання. Насамперед доцільно здійснити перегляд необхідного діапазону податкових пільг та провести гармонізацію їх до цілей регіонального розвитку, адже нинішні механізми працюють переважно на користь більш розвинутих регіонів. Таким поглядом можна доповнити стрижневу систему оподаткування у вигляді тимчасового засобу при забезпеченні суворого контролю.

Допомогу у вигляді кредитування можна використовувати як тимчасовий захист від високої ціни капіталу та праці (через часткову або повну компенсацію відсотків по кредитах).

Процес надання кредитних гарантій можна розглядати як спеціальний засіб регіонального розвитку для надання адресної/індивідуальної допомоги (переважно при значних іноземних інвестиціях) [76].

Компенсацією об'ємів соціального страхування також може знизитись висока ціна праці у розмірі витрат на зарплату у сільськогосподарських регіонах, з трудоємним/трудозатратним/працеємним виробництвом та панівною роллю органів влади на місцях як працедавців. Неодмінно слід накопичувати капітал, модернізувати виробництво окрім недорозвинутих регіонів, а у регіонах, де наявний великий потенціал - досягати інноваційного розвитку в майбутньому.

Преференції стосовно податку на додану вартість повинні застосовуватись через інститути вільних та спеціальних економічних зон.

Залишається дуже важливим посилення спроможності регіонів освоювати фінансові програми для отримання додаткових джерел Європейського Союзу і до ринку капіталу і кредитів для здійснення завдань розвитку регіонів.

Більше того, для підвищення ефективності/результативності використання ресурсів і фінансів необхідно сформувати керівні комітети (здійснення відбору проектів) та моніторингові комітети (оцінювання результатів й прийняття фінансових рішень при виконанні програм) на регіональному рівні [22].

Нагальною виявилась необхідність забезпечення доступу самоврядних органів на місцях до кредитних ресурсів з допомогою розміщених на фінансових ринках облігацій стосовно місцевих позик, підтримки кредитування підприємств, що займаються комунальною діяльністю, під гарантії органів самоврядування та створення фондів зворотних ресурсів, необхідних для кредитування.

Отже, регіональній політиці необхідна фінансова підтримка, передусім - спеціальні інструменти, фінансова координація та фіскальна децентралізація. При цьому, слід підкреслити, для здолання соціальної нерівності між українськими регіонами необхідно не тільки змінити повноваження органів місцевої та центральної влади, а і адекватно трансформувати систему фінансування, насамперед - бюджетну.

Надавши більшої самостійності в фінансовій діяльності органам самоврядування на місцях, трансформували взаємовідносини з центром, перерозподіливши повноваження та відповідальність між різними рівнями влади стосовно надання населенню соціальних послуг, вдосконаливши механізм міжбюджетних трансфертів, збільшивши доступ органів місцевого самоврядування до ресурсів кредитування, змінивши фіскальну політику стане можливим повне і ефективно використання наявного потужного потенціалу великих міст з розвинутою промисловістю для забезпечення якісного життя громадян та здійснення ефективного впливу на загальнонаціональний

соціальний та економічний розвиток. Трансформацію взаємовідносин між центром та регіонами слід здійснювати через встановлення нових критеріїв особистої, фінансової та юридичної відповідальності керівників самоврядних органів на місцях, розпорядників бюджетними коштами та впровадження нових механізмів та принципів формування взаємовідносин між владою та громадськістю щодо формування механізмів і програм звітності й громадського контролю.

3.2. Оптимізація інструментарію та функцій державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення

В процесі управління соціальним та економічним регіональним розвитком планування стоїть на першому місці, оскільки становить організаційний початок всього процесу здійснення зважених політичних рішень. Отже, під плануванням слід розглядати процес вироблення мети соціальної та економічної діяльності регіону, визначення методів, засобів, пріоритетів в досягненні мети та ресурсів, потрібних для здійснення певних завдань у чітко встановлені терміни. Перш за все, стратегічним плануванням позначається процес здійснення певної кількості взаємопов'язаних і систематизованих заходів стосовно визначеної довгострокової мети та спрямування діяльності окремо взятих економічних галузей. Суть самого стратегічного планування стосується вибору головних пріоритетів економічного розвитку, визначених шляхів розвитку якоїсь галузі й термінів здобуття довгострокової мети. Здійснення стратегічного планування відбувається при розробці середньострокових та довгострокових планів [173].

Відповідно теорії управління з застосуванням обґрунтованого прогнозу й на його основі конкретних планів, спрямованих на неодмінне виконання, визначаються перспективи розвитку окремого регіону. Методичні і методологічні положення, викладені в Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку

України», позитивно впливають на всю систему планування соціального і економічного розвитку. В цьому законі визначено організаційні, економічні й правові засади формування цілої системи програмних і прогнозних документів соціального і економічного розвитку України, певних галузей економіки й окремо взятих адміністративно-територіальних одиниць. В Законі встановлено порядок розроблення, виконання та затвердження зазначених програмних і прогнозних документів та права й відповідальність учасників прогнозування і розроблення державних програм соціального і економічного розвитку [67].

Варто зауважити, що протягом останнього часу в офіційних документах використовується слово «програма», ухиляючись від слова «план». При врахуванні вказаної заміни до системи програмних і прогнозних документів соціального і економічного розвитку входять: прогнози соціального і економічного розвитку України, міст, районів, областей на короткостроковий (протягом наступного року), середньостроковий (5 років) та довгостроковий (протягом 10-15 років) періоди; Державна програма соціального і економічного розвитку України, діюча в короткостроковий період; прогнози розвитку певних галузей економіки на середньостроковий та довгостроковий періоди; програми соціального і економічного розвитку міст, районів та областей на короткостроковий період; програми розвитку окремо взятих галузей економіки на короткостроковий період.

Державним прогнозуванням та розробленням програм соціального і економічного розвитку регіону дотримуються певні принципи. По-перше, це еволюційність соціального і економічного розвитку, якою передбачається врахування тривалості виробничо-економічних та соціальних процесів. Усвідомлення нових прийомів, спрямувань, змін у відносинах суспільства та їх втілення вимагають зміни людської психології і відносин між людьми, а для здійснення цього необхідний певний час. Рішення, спрямовані на негативне впровадження абсолютно нових змін серед відносин між людьми, викликають небажані негативні результати [38].

По-друге, цілісність, забезпечена розробленням взаємоузгоджених програмних і прогнозних документів соціального і економічного розвитку

України, певних галузей економіки і певних адміністративно-територіальних одиниць на середньо- та короткостроковий періоди.

По-третє, об'єктивність, що підтверджується розробкою прогнозних та програмних документів соціального і економічного розвитку України з застосуванням показників, наданих органами державної статистики, уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що контролює питання економічної політики та інших органів місцевого самоврядування, місцевих і центральних органів виконавчої влади та звітних даних, що надають офіційні видання Національного банку України;

По-четверте, соціальна спрямованість, яка означає, що в програмних та прогнозних документах увага в основному приділяється забезпеченню соціальних потреб та необхідному врахуванню інтересів людей [32];

По-п'яте, оптимальність, науковість, оскільки планові та прогнозні документи розробляються на основі економічних законів суспільного розвитку і в планах здійснюється відображення науково обґрунтованих, оптимальних рішень на рівні держави, окремої території чи підприємства, якими забезпечується досягнення найбільшого соціально-економічного ефекту. При застосуванні наукового методу здійснюється об'єктивне оцінювання тенденцій, обґрунтування перспектив регіонального розвитку, розроблення прогнозів і техніко-економічного обґрунтування пропорцій і темпів росту, та визначення пріоритетності в реалізації певних рішень, обумовленої регіональними і державними інтересами;

По-шосте, збалансованість та пропорційність економічного розвитку при забезпеченні потреб населення виробляти продукцію, наданні послуг, що реалізується в результаті загально-регіонального та загальнодержавного планування. Реалізація вищезгаданого принципу відбувається при: еквівалентному обміні результатів діяльності виробництв у різних сферах господарювання; рівновазі пропозиції та попиту всіх виробничих галузей; раціональному співвідношенні між наявними ресурсами та мінімальними потребами; самостійності – відповідальності регіональних органів влади й органів місцевого самоврядування відповідно своїх повноважень за

розроблення, виконання та затвердження програмних і прогнозних документів соціального та економічного розвитку відповідних адміністративних та територіальних одиниць. Розробленням та прогнозуванням таких програм забезпечується координація діяльності органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади; гласності – доступності для громадськості прогнозних і програмних документів. Завдяки показникам та цілям таких документів суб'єкти підприємницької діяльності для здійснення планування власного виробництва забезпечуються необхідними орієнтирами; дотриманням загальнодержавних інтересів передбачається здійснення розроблення програмних і прогнозних програмних документів соціального і економічного розвитку органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до необхідності забезпечення здійснення державної економічної безпеки та загальнодержавної соціальної та економічної політики [2].

Програми повинні бути комплексними, розробленими на науковій основі, визначати пріоритети та цілі соціального та економічного розвитку, враховувати місцеві особливості функціонування підприємств всіх галузей, для виконання програм передбачати використання необхідних фінансових, матеріальних, трудових і природних ресурсів, передбачати обґрунтування потрібних резервів у транспорті, сільському господарстві, промисловості для уникнення виникнення соціальних, природних та кліматичних негараздів, повинні враховувати досягнення дійсних позитивних зрушень в соціальному забезпеченні населення та економічній діяльності. Подібні програми повинні бути оприлюдненими та позитивно сприйнятими населенням на конкретній території. Отже, програмами відображається самостійність регіонів щодо вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем, як елементом державної політики регіонів [37].

Першочергові програми соціального та економічного регіонального розвитку включають: програму розвитку промисловості та скорочення рівня безробіття; програму розвитку сільського господарства та скорочення рівня безробіття на селі; програму використання паливних та енергетичних ресурсів;

програму раціонального використання ресурсів природи (лісів, води, землі тощо); програму розвитку зв'язку та транспорту; програму розвитку побутового обслуговування та торгівлі; програму розвитку науки і освіти; програму «Охорона здоров'я»; програму розвитку фізкультури, спорту і культури; програму соціального захисту інвалідів, молоді та пенсіонерів [243].

Сучасними регіональними програмами виконується роль методу активного регулювання ринкової економіки, мобілізації зусиль для здійснення регіональної політики, інтеграції приватних, колективних і державних інтересів. Регіональними цільовими програмами, у випадку їх використання, представлені інструменти, завдяки яким здійснюється прямиий вплив держави на підтримку ринкових відносин певного регіону, забезпечуються принципи цілеспрямованості і саморегулювання його розвитку. Такими програмами повинні враховуватись переваги та можливості геополітичного становища в регіоні та його матеріальна база для раціонального застосування природного, ресурсного, виробничого та економічного регіонального потенціалу, взявши за основу інтенсифікацію чинників та складників зростання й переваг реформування відносин, покращення умов праці і середовища діяльності населення, понад усе – розв'язання проблем зайнятості населення, подолання негативних тенденцій щодо демографічного та екологічного стану. Відповідною матеріальною базою розвитку і розміщення продуктивних сил в регіоні при сукупному залученні усіх видів ресурсів природи, при врахуванні якості економічної та транспортно-експлуатаційної доцільності використання ресурсів природи, насамперед, мінерально-сировинних, визначається спеціалізація регіональної економіки, що відображає розвиток виробництва в регіоні.

Реалізацію державних регіональних програм слід сприймати як засіб регулювання економічного розвитку регіонів, що сприяють погодженню територіальних, галузевих та державних інтересів.

Механізмом планування й програмного методу, що нині функціонує в Україні як цільові програми регіонального розвитку, здійснюється розвиток і вдосконалення при врахуванні сучасних умов [75].

Територіальні утворення в Україні мають свої відмінності в законодавчій сфері та за підходами, застосованими для економічного розвитку. Отже, необхідно застосовувати гнучкий інструмент, відносно якого можна здійснювати розробку програм у регіонах відповідно їх специфічних особливостей, задовольняючи як регіональні, так і загальнодержавні пріоритети.

Необхідно відмітити, що в умовах України на вироблення програмних механізмів переважно здійснюється вплив проблемами соціально-економічного регіонального розвитку, яким характерна масштабність. Можливо, для їх вирішення у перспективі Україна, подібно до інших країн, буде впроваджувати одночасно і макро-, і мікро-, і координаційну політику [66].

Українську систему планування, й у сфері політики регіонів в тому числі, побудовано на специфічній основі, чим визначається фрагментарність заходів, ускладнення процесу, хронічне недофінансування, багато завдань пріоритетів, втручання уряду у процес фінансування невеликих програм, які слід розробляти, реалізовувати та фінансувати за власні кошти території.

Отож, головні виклики у плануванні регіонального розвитку полягають в: нестратегічному характері більшості документів з планування, їх ситуативності та неузгодженості із пріоритетами других стратегічних документів – у суміжних сферах чи вищого рівня; непрактичності документів, які становлять набір бажань будь-яких лобістів та політичних суб'єктів, а не чітко висловлюють потреби, які необхідно задовольнити щоб відкрити можливості регіону для реалізації свого внутрішнього потенціалу; відсутності на практиці вертикальної та горизонтальної координації; формальному підході до формулювання заходів та в формальному звітуванні без оцінювання кінцевого результату й ефекту, здійсненого стосовно розвитку конкретного регіону; відсутності чітко визначеної фінансової бази, необов'язковості виділення коштів та відсутності відповідальності за часткове недофінансування органами влади; законодавчо-регуляторному полі, що є непередбачуваним і нестабільним; пасивності позаурядових партнерів (громадських та приватних) або їх неконструктивній позиції; відсутності навичок і знань у фахівців

державних органів влади, що відповідають за цю сферу; низькому рівні виконання завдань та відсутності інструментів боротьби з подібним явищем; відсутності «живого циклу» документів, коли за необхідності чи практичних потреб вносяться зміни; «різнокаліберність» стратегій розвитку регіонів, чим унеможлиблюється процес впровадження та якісна уніфікація пріоритетів [38].

Насправді, можна стверджувати, що в Україні функціонують паралельно дві системи планування: перша – класична річного та середньострокового планування, заснована ще плановою економікою СРСР; друга система – стратегічного планування, якою передбачається довгостроковий горизонт, їй характерне співфінансування й узгодження пріоритетів на регіональному та центральному рівнях, партисипативний спосіб розробки, програмно-цільовий метод планування.

На превеликий жаль, такі системи в умовах України не працюють в повному обсязі, вони постійно перетинаються і, відповідно, тільки «заважають» собі. Програмно-цільовим методом, що нині застосовується у системі фінансування державою на регіональному та центральному рівнях могла б виконуватись роль ефективного інструмента наближення цілей до заходів та завдань, реалізованих органами влади. Проте, його ефективність – дуже обмежена через відсутність політичних рішень на управлінському рівні, визначаючого та закріплюючого нормативно і законодавчо загальнодержавні пріоритети й пріоритети окремо взятих не менш важливих сфер життя суспільства та економічного розвитку [98].

Процесом планування на рівні регіону потребується систематичне вирішення багатьох питань економічного, організаційного, техніко-технологічного, правового та соціального характеру. Оптимально вирішити ці питання можливо на підставі застосування економіко-математичних моделей, беручи до уваги складність їх планування та наявні фактори, що здійснюють вплив на кінцевий результат.

Взагалі, здійснення планування ДРП повинно відбуватися двома способами: 1 – «згори вниз», або ж планування державою заходів у регіонах для згладжування соціальних та економічних диспропорцій, наявних у розвитку

певних територій, підсилення регіональної економічної конкурентоспроможності, підняття рівня добробуту серед населення і сприяння інтегрованості державного простору; 2 – «знизу вгору» або ж планування, при якому реалізується потенціал розвитку окремого конкретного регіону [25].

Планування розвитку «згори вниз» слід здійснювати при розробці двох типів документів: середньострокових галузевих або міжгалузевих стратегій та по 1 операційній програмі окремій галузевій чи міжгалузевій стратегії; Державної стратегії регіонального розвитку і плану її реалізації, що складатиметься із декількох середньострокових взаємоузгоджених операційних програм.

Важливо відмітити, що інвестиційними заходами повинні бути наповнені і операційні програми, і сам план реалізації ДСРР, причому все це слід забезпечити необхідним фінансуванням на середньостроковий період. Всі управлінські заходи, що становлять необхідну умову реалізації заходів з інвестування, виокремлюються у плани функціонування центральних органів виконавчої влади та реалізуються в межах даних їм компетенцій і діючого щорічного фінансування.

При плануванні «знизу вгору» кожен регіон розробляє лише 1 комплексний документ – стратегію регіонального розвитку та план її виконання, з чітко визначеним фінансовим ресурсом відповідно середньостроковій перспективі.

Як важливий фактор модернізації системи управління державою під регіональним розвитком слід розглядати стратегічне планування. При застосуванні на місцевому і національному рівнях стратегічного управління і стратегічного планування, забезпеченого науковою та методичною базою й практичними інструментами виконання стратегії, стає можливим прогнозування можливих викликів і вживання необхідних превентивних заходів. Стратегію не слід зводити лише до позиції центральної влади щодо питань регіонального розвитку, нею необхідно враховувати позиції суб'єктів розвитку в регіонах, що повністю ухвалені на апаратному рівні, а, проводячи діалог з громадськістю. При чому, регіональною соціально-економічною

політикою повинні чітко визначатись та забезпечуватись ресурсами, наявними в регіоні, цілі [37].

Отже, напрями політики регіонів, механізми та інструменти соціального та економічного регіонального розвитку, законодавчо регламентовані та визначені державою, повинні становити основу довгострокової стратегії регіональної політики держави.

Управлінська стратегія представляє собою систему концептуальних положень стосовно найефективніших напрямів створення регіональних систем, розв'язання значних проблем на певних територіях і розстановку продуктивних сил в країні.

Систему концептуальних положень, відповідних управлінській стратегії, слід спрямувати: на досягнення соціальних і економічних цілей перспективного розширеного відтворення; для комплексного використання умов природи та охорону навколишнього середовища; на ефективний поділ праці на певній території та доцільну інтеграцію між районами; для розширеного відтворення відповідних регіональних систем та формування відповідних міжгалузевих і територіальних пропорцій; для здійснення диференційованої соціальної, економічної та науково-технічної регіональної політики; з метою зближення культурного і матеріального рівнів життя громадян у окремих зонах і регіонах країни [74].

Стратегією державної регіональної політики представляються комплексні взаємоузгоджені дії, здійснювані державою з метою виконання власної державної регіональної політики, спрямовані на забезпечення найбільш ефективного розвитку всіх її регіонів та держави у цілому при урахуванні регіонального ресурсного потенціалу, загальнодержавних можливостей і зовнішніх факторів.

Їй належать завдання і цілі розвитку держави у розрізі регіонів і фактично нею повинні ув'язуватись галузеві стратегії, здебільшого визначаючи пріоритети розвитку певних секторів виробництва, не враховуючи регіональні відмінності територій.

Саме для цього ще при визначенні концептуальних засад цієї стратегії до здійснення її розробки слід залучати зацікавлені галузеві міністерства. Цим, на нашу думку, забезпечуватиметься врахування на стадії її розробки особливо важливих питань щодо перспектив стратегічного розвитку [16].

Стратегію державної регіональної політики визнано ключовим інструментом виконання своєї соціально-економічної політики всіма регіонами, адже, по суті, вона становить підґрунтя розробки власних стратегій і тактичних схем їх реалізації, відповідно до коротко- та середньострокових програм перспективного соціального і економічного розвитку регіонів. При цьому особливо слід зазначити, що тільки наявні стратегії розвитку в регіонах дозволяють проводити ефективну і збалансовану державну регіональну політику.

Одне із ключових завдань, при вирішенні якого слід передбачити стратегію, полягає в необхідності зменшення диференціації між рівнями розвитку окремо взятих регіонів для поступової нейтралізації допустимого загострення напруги в соціальній сфері серед найбільш вразливих з цього погляду територіальних утворень, вирівнювання достатку громадян.

Подальшою надмірною поляризацією розвитку регіонів викликатиметься загроза темпам економічного зростання й соціальній стабільності держави, що вимагає запровадження розроблених механізмів координації: по-перше, довго- та середньотермінової політики, здійснювальної центральними органами виконавчої влади стосовно конкретної території; по-друге – між ними й органами виконавчої влади на місцях та органами самоврядування при вирішенні питання узгодження пріоритетів та цілей розвитку на місцевому, регіональному та державному рівнях [2].

Можна вважати, що, не дотримуючись довготермінової стратегії регіонального розвитку, проблему плавного зм'якшення рівнів диференціації стосовно розвитку окремо взятих регіонів узагалі неможливо буде вирішити.

Взагалі, системою стратегічного планування в умовах України набуто всіх формальних ознак для ефективного функціонування. На даний час в Україні функціонує Державна стратегія регіонального розвитку України

(ДСРР), передбачена до 2020 року. Окрім того для всіх регіонів розроблено властиві тільки їм стратегії розвитку (вони дуже відрізняються за обсягом, якістю, ступенем «життя» і результатами реалізації), що законодавчо закріплено та відповідає умовам надання конкретних ресурсів і реалізації механізмів ДПР на таких територіях.

В Україні немає Національної стратегії розвитку, відповідної баченню місця України серед системи глобальних координат протягом 10-20 років. Такою стратегією повинні визначатись ключові галузеві пріоритети і цілі, а також мета державної регіональної політики відповідно середньостроковому програмному періоду (на наш погляд - протягом 7 років). Дуже важливим визнано факт чіткої фіксації Національною стратегією розвитку країни реальних фінансових ресурсів для всіх галузей господарства та для реалізації державної регіональної політики відповідно середньостроковій перспективі замість одного року [221].

Для сучасної держави необхідна така стратегія регіонального управління, що була б здатною забезпечити сталий розвиток всіх регіонів при урахуванні демографічних, географічних й інших особливостей, що складають збалансовану регіональну економічну систему.

На жаль, всупереч існуванню офіційних заяв стосовно необхідності координації окремих галузей з окремими стратегічними документами та планами їх реалізації, процес створення ДСРР дуже рідко здійснюється при залученню ефективних інструментів горизонтальної координації. Відповідні певним галузям ЦОВВ формально здійснюють консультації та надсилають власні пропозиції документу (пізніше й узгоджують його), проте, майже ніколи ДСРР не впливає на належні галузеві стратегії або механізми реалізації їх в регіонах, для прикладу - регіональні цільові програми чи спеціальні субвенції. Тобто, навіть при наявному механізмі координації він здійснюється суто формально й не має жодних наслідків для ієрархії та структури взаємовідносин між ЦОВВ та розробником ДСРР.

Подібний процес, здійснюваний в зворотному напрямку, стосується відносин регіональних органів виконавчої влади і рад. Формально їх залучено

до консультацій, відповідно чому більшість надсилає власні пропозиції. Однак ефект від такого консультаційного механізму невисокий. Віддачу (відповідь) МЕРТ, надану відповідно до запитів регіонів можна назвати мінімальною, що не завжди несе «перспективний» характер – при неможливості здійснення якихось заходів у нинішньому запланованому періоді вони включаються до списку задач на наступний період при умові певного реформування та чіткого визначення відповідальних за проведені зміни й графік їх здійснення [275].

Більш того, процесом планування, навіть при наявному документу, що називається «стратегія регіонального розвитку», зазвичай він не відповідає підходам і принципам стратегічного планування. Він зрідка буває інтегральним та партисипативним, що залучає представників приватного, державного і недержавного секторів. Інакше кажучи, формально процес можна назвати відкритим, зазвичай здійснюється публікація проектів документів на загальнодоступних ресурсах, організуються круглі столи для експертів та громадські слухання. Але, як правило, такими консультаційними механізмами рідко надається результат як узгодження позицій представників громади та влади (регіональної чи центральної).

В основу розробки й впровадження в життя політики регіонального розвитку на всіх рівнях (наднаціональному, національному чи регіональному) необхідно закладати конкретно визначені пріоритети та цілі. Від цього напряму залежать її специфіка і напрямок. Цілями та пріоритетами не тільки відбиваються сучасні процеси, а й їх орієнтація на майбутнє. Стратегічному плануванню найповніше відповідають цілі регіональної політики [231].

Всупереч довгостроковому плануванню, оснований на аналізі тенденцій економічного розвитку в минулому, та їх екстраполяції в майбутнє, стратегічним плануванням передбачається визначення завдань і цілей, які спрямовані на досягнення результатів в нестійкому внутрішньому і зовнішньому соціально-економічному і політичному середовищі. Для довгострокового планування характерні незмінні ендогенні та екзогенні умови діяльності регіону, а стратегічним плануванням передбачається нестабільне

навколишнє середовище, можлива зміна чинників, що належать до внутрішнього розвитку і які майже неможливо спрогнозувати.

Стратегією регіонального розвитку представлений комплекс дій, здійснюваних державою або регіоном для досягнення цілі ефективного розвитку окремих територій при застосуванні власного потенціалу ресурсів, при урахуванні факторів впливу зовнішнього середовища, законодавчих, фінансових, структурних, економічних та інституційних заходів. Стратегію покладено в основу складання планів дій та операційних програм, конкретних проектів, спрямованих досягти поставлені цілі. На основі стратегії відбувається особливе стратегічне управління [8].

Розробка стратегії повинна складатися з наступних стадій: стадія визначення місії; оцінювання факторів та умов зовнішнього середовища; оцінювання внутрішнього стану; визначення цілей; створення альтернативних стратегій регіонального розвитку; обрання стратегії; її реалізація; контроль за виконанням вибраної стратегії.

В стратегії розвитку регіонів важливим є визначення прийняттого часового періоду (зазвичай 10-20 років), проведення аналізу соціально-економічного розвитку при виявленні його слабких та сильних аспектів. Формулювання бачення конкретного регіону – не менш важливе, адже при цьому визначаються рівень та пріоритети його розвитку у визначений термін, залучення фінансів, їх розподіл відповідно до пріоритетів, обґрунтування моніторингу процесу впровадження стратегії та критеріїв ефективності впровадження.

Стратегію регіонального розвитку слід розробляти на 2-х рівнях – регіональному та національному. Державою нарівні зі стратегією розвитку соціальної сфери, промисловості, захисту навколишньої природи, розвитку науки розробляється національна стратегія регіонального розвитку. До неї входять завдання і цілі розвитку держави у аспекті територій, що становить своєрідну протиположність галузевим стратегіям, де здебільшого визначаються пріоритети певних секторів виробництва без врахування відмінностей між регіонами.

Специфіка стратегії розвитку регіону полягає в її проблемно-функціональному спрямуванні [28].

Стратегію регіонального розвитку визнано важливим інструментом здійснення власної соціально-економічної регіональної політики. До неї віднесено пріоритети та напрямки регіонального розвитку при урахуванні загальнонаціональних тенденцій та власного потенціалу. Процесом розроблення стратегії розвитку регіонів враховуються наступні тенденції: глобалізація всесвітнього господарства, підняття рівня конкуренції між регіонами і країнами, розширення номенклатури ринків світу, зростання значення технологій і науки, підсилення інформатизації суспільства, посилення інтеграційних процесів на Європейському континенті. Не менш важливими виявляються проблеми охорони навколишньої природи, інклюзивності, соціальної нерівності, стабільного розвитку окремо взятих територій тощо.

Необхідно зазначити, що на органи влади в регіонах покладено «подвійне» навантаження стосовно сфери ДРП, проявлене в реалізації положення ДСРР, водночас реалізуючи власні стратегії розвитку. Однак, необхідно зазначити, що це тільки теоретичне спостереження. В дійсності, відповідно до значного дефіциту коштів у органів регіональної влади, зрідка виникає можливість для реалізації перспективних заходів, зорієнтованих на довгострокову перспективу. Регіони в основному використовують власні кошти на фінансування повноважень, наданих державою, що значно обмежує органи влади у регіонах щодо проведення власно розробленої політики розвитку. І навіть такими інструментами, як регіональні угоди, неможливо викоринити хронічне недофінансування та невиконання однією зі сторін підписаної угоди своїх обов'язків [68].

До стратегії регіонального розвитку на всіх рівнях повинен входити комплекс заходів різноманітних сфер життя суспільства – політичної, фінансової, економічної, соціальної, юридичної, інституціональної, екологічної та ін. Головне підґрунтя стратегії – це об'єктивна і реальна оцінка ситуації у країні або регіоні, враховуючи наявний природно-ресурсний, демографічний, промисловий, сільськогосподарський, транспортний, науково-освітній

потенціал та екологічний стан. Не менш важливим є можливий вплив, здійснювальний нестабільними зовнішніми факторами розвитку системи в світі.

Розробляючи стратегію регіонального розвитку необхідно враховувати відмінності розвитку певних об'єктів регіональної системи стосовно території, де вони знаходяться – їх розміщення відносно один до одного та стосовно об'єктів в зовнішньому середовищі. Стратегією регіонального розвитку обов'язково слід враховувати сучасний стан регіону чи держави та уявлення майбутнього, що становить необхідну умову впровадження ефективної політики регіонів на всіх рівнях [23].

На сьогочасному етапі розвитку суспільства в Україні при глобальній економіці, основаній не на матеріальних ресурсах, а на знаннях, став важливим чіткий прорахунок можливих варіантів розвитку господарства у регіонах в умовах нестійкого навколишнього середовища. Саме процесом підготовки стратегії розвитку регіонів надається така можливість.

Не менш важливими етапами управління стратегією став контроль над виконанням раніше запланованих заходів, проведення моніторингу змін, що відбулись в результаті впровадження стратегії та внесення необхідних коректив в початковий варіант документу при непередбачуваних змінах або незадовільних результатах. Саме можливістю внесення змін, гнучкістю процесу стратегічного планування пояснюється одна найважливіша риса для ефективного спрямування процесів регіонального розвитку стосовно динаміки змін, що відбуваються у світовій економіці, й темпів науково-технічного прогресу [5].

В умовах України стратегічне планування відбувається на 3-х територіальних рівнях – місцевому, регіональному та центральному. Найбільш важливими з них для державної політики регіонів визнано тільки 2 останні рівні. Державною стратегією регіонального розвитку України визначено пріоритети центрального уряду відповідно до окремих регіонів. Стратегією на рівні регіону представлені власні документи в області, направлені до органів влади і громадськості в регіоні, де вказано напрями регіонального розвитку для найбільш оптимального застосування його внутрішнього потенціалу й

досягнення конкурентних переваг стосовно національної або навіть світової економік. Обидва документи відіграють дуже важливе значення, адже в них здійснено визначення пріоритетів розвитку двох територій з двох боків, чим підтверджується комплексна система заходів та цілей, спрямованих на збалансований, комплексний розвиток держави. Водночас кожним рівнем влади беруться певні зобов'язання, відповідно сфери їх компетенції і джерел фінансування.

На сьогодні в Україні завершено період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року, де було визначено пріоритети держави стосовно сфери регіональної політики та механізми і завдання реалізації, заходи, направлені на приведення інституційної та законодавчо-нормативної сфер у відповідність до потреб ефективного регіонального розвитку – їх соціальної сфери, економіки і суспільства [7].

Проте, слід зауважити, що стратегією не надано однозначної відповіді стосовно стратегічного вибору при розподілі коштів на ціль регіонального розвитку. Водночас документом спрямувались ресурси на підтримку найбільш розвинених економічно регіонів і здійснення ефективного перерозподілу коштів для проблемних регіонів. Проте, варто вказати на деякі протиріччя, що містяться у положеннях стратегії. Регіональну політику у ній тлумачать як окремий вид політики держави, головна мета якої - підвищення регіональної конкурентоспроможності та продуктивності загальної національної економіки. Відтак, нинішніми досить скромними обсягами фінансування політики регіонів не забезпечується надання великих коштів проблемним територіям для досягнення ними високого рівня соціального та економічного розвитку. Коштів вистачає тільки для підтримки регіонів, де наявна найбільш ефективна структура господарства, якою приносяться найбільші прибутки в державний бюджет, із якого після цього виділяються кошти на здійснення фінансування різних соціальних проектів.

Під час економічної скрути виділення фінансів у цій сфері несе не розподільчий (справедливий), а скоріше ефективний характер. Безперечно, фінансування проектів необхідно першочергово здійснювати у проблемних

регіонах відповідно регіональній політиці, проте, враховуючи пріоритети прибутковості та ефективності, попри місцеві потреби та вимоги (наприклад, з коштів державного бюджету не можна створити високорівневий університет у всіх обласних центрах, проте можливо здійснити програму дистанційного навчання чи перенавчання спеціалістів з середньою освітою для їх більшої відповідності до сучасних потреб місцевих установ та підприємств) [11].

Україна щодо довгострокової перспективи визначила для себе інноваційний курс розвитку. Звідси – Державна стратегія регіонального розвитку повинна бути заснована на політиці, яка зорієнтована на підвищення добробуту громадян та економічне зростання при умові ринкової економіки. Пріоритетну державну підтримку слід надавати територіям з найбільшою перспективою розвитку, якими формується конкурентоспроможна структура господарства, що сприятиме досягненню значно вищого рівня ефективності виробництва, забезпечуватиме стрімкий ріст як місцевої, так і національної економік. Водночас держава повинна гарантувати громадянам в будь-якому місці їх проживання дотримання у соціальній сфері мінімальних стандартів. Особливу увагу приділятиметься державою у середньостроковій перспективі в підтримці найбільш проблемних територій та областей, не здатних власними силами здолати кризовий стан та забезпечити достатні темпи зростання економіки для задоволення потреб на місцях.

Як свідчить практика світової, а особливо європейської державної політики стосовно регіонального розвитку настала необхідність в узгодженні використання інструментів політики та соціально орієнтованих інструментів, спрямованих на підняття продуктивності економіки країни та удосконалення її структури [76].

Досвідом, набутим країнами Євросоюзу стосовно регіональної політики при підготовці та впровадженні ДСРР й стратегічних планів щодо розвитку певних міст та регіонів України, засвідчується позитивний вплив вже на сучасному етапі, що вимагає необхідності подальшої гармонізації стандартів та законодавства у сфері політики відповідно аналогів, що є в країнах Європи. Чіткими стратегіями розвитку регіонів стимулюватимуться процеси розробки

та впровадження визначених заходів, підбору джерел фінансування, в тому числі й альтернативних, залучення інтелектуальних та експертних ресурсів (і внутрішніх, і зовнішніх), формування прозорої системи виконання економічної діяльності в окремих регіонах та підняття рівня відповідальності владних органів перед населенням за надані йому публічні послуги. Відповідно, очікується покращення іміджу регіонів, зростання їх інвестиційної привабливості та шансів щодо залучення додаткових коштів на соціальний і економічний розвиток.

На даний час Україною здійснюються лише перші спроби стратегічного планування розвитку регіонів. Вони не повністю досконалі й не повністю відповідають реальним проблемам. Проте, позитивний момент полягає в активному залученні європейського досвіду і одночасному врахуванні місцевих особливостей. Необхідно й надалі вести аналогічну роботу і більш активно використовувати інструменти стратегічного управління і стратегічного планування на місцевому і на національному рівнях. Одночасно треба забезпечити абсолютну відповідність між щоденними заходами та стратегічними цілями управління соціальним та економічним розвитком території для не перетворення стратегії на збірник тільки «побажань» майбутнього, не підкріпленого жодними коштами чи обов'язками [44].

Регіональна політика передусім означає політику розвитку. Тому її пріоритет полягає в розробці інструментів та заходів, спрямованих не на подолання соціальних проблем, а в напрямку дослідження економічного потенціалу окремих територій, збільшення економічної продуктивності, підняття прибутковості бізнесу на місцях та рівня доходів громадян. Відповідно цим створюються умови не тільки для підвищення соціальних стандартів, а й якості життя і бізнес-середовища. Проте така взаємозалежність спрацьовує лише у країнах з функціонуючими дієвими фіскальними та перерозподільними механізмами, в протилежному випадку існує загроза надмірної реальної поляризації і зростання диспропорцій між великими містами і решти території в країні [87].

При обмеженості фінансування, за умови якого нинішній центральний уряд нашої країни дозволить спрямувати кошти на територіальний розвиток, варто посилити пріоритетність ресурсного розподілу та сконцентрувати їх на територіях та заходах, якими може бути забезпечена найбільша віддача у самий короткий час, однак вони матимуть комплексний і довготривалий ефект розвитку як даної території, так і сусідніх регіонів [77].

Тому заходами державної політики, спрямованими на концентрацію на певних територіях ресурсів, передбачається їх проведення у жорсткому зв'язку з заходами, спрямованими підвищувати «коннективність» точок росту із навколишніми територіями для розширення позитивного впливу таких заходів.

Так, ми передбачили запровадження планомірних підходів до управління розвитком регіонів та удосконалення механізмів, якими здійснюватиметься його стимулювання, що визначається: розробленням та затвердженням стратегій розвитку регіонів при визначенні пріоритетів на довго- та середньострокову перспективу, при урахуванні пріоритетних для держави напрямів; модернізацією стратегічних засад державної політики регіонів, ухваленням та розробленням Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [87]. Оновленою Стратегією повинні враховуватись наступні вимоги: створення належних умов для комфортного та безпечного проживання людини на будь-якій території країни; узгодження пріоритетів регіональної політики держави з інтересами громад, регіонів, країни; узгодження пріоритетів розвитку регіонів з європейською практикою, європейськими підходами до інституційно-правового забезпечення здійснення регіональної політики; запровадження нових дієвих механізмів, направлених на активізацію регіонального розвитку, скорочення диспропорційного розвитку регіонів на підставі оптимізації та ефективного застосування наявних місцевих, регіональних і державних ресурсів; відтворення в регіонах стабільного формування власних інвестиційних та економічних ресурсів; підвищення конкурентоспроможності між регіонами, зміцнення належного їм інвестиційного потенціалу; підняття рівня податкової та бюджетної спроможності органів влади на місцях, адаптації системи розподілу податків

між регіонами і центром до вимог щодо реформування місцевого самоврядування та організації влади на конкретній території при урахуванні європейських інституційно-правових прийомів; розробка стратегії гармонізації регіонального розвитку в Україні; поліпшення ефективності стратегій розвитку регіонів, угод стосовно регіонального розвитку Кабінету Міністрів України й обласних, Київської міської ради у вигляді інструменту стимулювання розвитку регіонів; оновлення стратегій розвитку регіонів, взявши за основу базові положення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [132].

Отже, система державного стратегічного планування та прогнозування регіонального соціального та економічного розвитку потребує удосконалення, в результаті якого б стало обгрунтованіше та точніше визначати основні поточні та довгострокові пріоритети розвитку регіонів на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях, враховувати їх при розробленні відповідних проектів загальнодержавних програм з соціального та економічного розвитку України, місцевих та регіональних планів і програм.

3.3. Шляхи удосконалення механізмів державної регіональної політики в контексті інтеграції України в європейський простір

Перехід України з однієї економічної і політичної системи на іншу, з адміністративно-командної на ринкову економіку неможливий без регулювання державою макроекономічних та інших процесів розбудови держави. Це значною мірою стосується й регіональної політики, яка спрямована на нівелювання диспропорцій між районами та уникнення різних конфліктів серед територій.

Безперечно, національну регіональну політику України слід спрямувати на вирішення найбільш важливого на сьогодні завдання – створити самодостатні потужні регіони з міцною економікою, притаманною їм специфікою, мовними та культурними традиціями та можливостями для

здійснення самоврядування. Відповідно до цього завданням держави стало необхідним створення та забезпечення всіх умов (нормативно-правових, організаційних, фінансових тощо) для найбільш повного розвитку територій [37].

Безперечно, для вироблення ефективної політики держави щодо здійснення політики протидії та гальмування відцентрових процесів у державі необхідно можновладцям здійснити скрупульозний аналіз ситуації, виявити причинно-наслідкові зв'язки у ході подій та усвідомлено зробити вибір концептуальних основ та моделей політики держави щодо подальшого позакризового розвитку регіонів і країни взагалі.

При цьому, необхідним є узгодження стратегічних напрямів державної політики з визначеною під егідою Організації Об'єднаних Націй Концепцією стійкого розвитку Людства. Державною політикою повинні всебічно враховуватись можливості та інтереси регіонів, тобто має передбачатись регіоналізація життя суспільства стосовно його основних аспектів. Ефективність соціально-економічного розвитку країни стане можливою лише при забезпеченні регіональних диференційованих механізмів здійснення державних цілей при орієнтації відповідно до основних суспільно-територіальних властивостей регіонів: геополітичного положення, демографічної ситуації, інтегрального потенціалу, рівнів соціального та економічного розвитку, структури і зовнішньої функції виробництва, екологічної ситуації, якості життя громадян тощо [287].

До того ж, здійснення державної регіональної політики має відбуватись в єдиному правовому просторі та при цьому передбачатись існування об'єктних та суб'єктних відносин між регіонами і центром. В умовах України таку політику слід здійснювати на декількох рівнях, основні з яких: мікрорівень (з його об'єктами – адміністративними районами), мезорівень (об'єкти якого – області) та макрорівень (його об'єкти – економічні райони). Державною регіональною політикою на всіх рівнях представлено у вигляді поліструктурної категорії і нею повинні охоплюватись основні сфери суспільної

життєдіяльності: фінансова, економічна, податкова, соціальна, екологічна та інші.

Механізмом державної регіональної політики повинні поєднуватись методи опосередкованого і прямого впливу на соціальні та економічні процеси. Відповідно їх характеру такі методи бувають заохочувальними чи обмежувальними, активними чи пасивними. При їх комплексному поєднанні забезпечується висока результативність при досягненні поставлених цілей [17].

Для підвищення якості людського життя і забезпечення процесу відтворення систем природи на основі комплексного соціального і економічного регіонального розвитку, досягти якого можливо за умови раціональної організації господарства на певній території слід вирішити: стратегічні завдання (реалізацію політики регіонів, яка спрямована на запобігання різного роду криз та досягнення сталого піднесення економіки; перебудову структури регіональної економіки; встановлення ринкової економіки орієнтованої соціально); тактичні завдання (визначити напрями регіональної політики, зорієнтованої на попередження криз та сталий економічний розвиток; здійснити обґрунтування і вибір найбільш пріоритетних шляхів розвитку всього господарського комплексу у регіоні; удосконалення системи регуляторів економічного стимулювання найбільш пріоритетних шляхів розвитку регіональної економіки; формування конкурентного середовища; подолання відставання технологій у виробництві через перебудову обласного технічного потенціалу для створення певних науково-інноваційних структур та розгалуженої інфраструктури технологій на ринку).

Досягнення основної мети регіональної політики держави, або вироблення ефективної регіональної політики державою можливе при забезпеченні вирішення наступних основних завдань: більш глибокого вивчення і оцінювання внутрішнього економічного, природного, трудового та наукового потенціалу всіх регіонів, розробки комплексних економічних, організаційних, правових та інших механізмів ефективного його використання; на інноваційних засадах здійснення перебудови структури регіональної економіки при урахуванні властивостей їх потенціалу; здійснення значного

розвитку підприємництва у вигляді основного фактора соціального та економічного державного розвитку та окремих регіонів, значного підвищення рівня зайнятості, більш глибокого наповнення бюджетів на місцях; зміцнення економічної регіональної інтеграції при урахуванні переваг поділу територій та кооперації праці, що визнано головним чинником підвищення державної конкурентоспроможності на міжнародному ринку; досягнення продуктивної зайнятості громадян, поліпшення та стабілізації демографічної ситуації в країні; подальше вдосконалення системи охорони навколишнього середовища та використання ресурсів природи, інструментів та механізмів реалізації і вироблення екологічної політики; врахування суспільно-географічних процесів розвитку регіонів, виявлення їх закономірностей і тенденцій [17].

В результаті проведених досліджень доходимо висновку, що один із найефективніших напрямів державної регіональної політики України, відповідно досвіду ЄС, полягає в стимулюванні внутрішнього, або ендогенного, розвитку регіонів на підставі використання місцевих ресурсів і умов та конкурентних переваг, які зумовлено дією чинників ззовні.

Сучасну державну регіональну політику в Україні слід розвивати відповідно конкурентних принципів ринкових механізмів господарювання, економічного стимулювання та оптимального застосування існуючого потенціалу процесу розвитку регіонів та інституційних перспектив територій, подолання патерналістських очікувань, зведення до мінімуму субвенційних та дотаційних механізмів регіональної підтримки. Основа відносин між регіоном та державою повинна визначатись паритетністю інтересів, пріоритетністю саморозвитку, відповідальністю та партнерством [8].

При застосуванні в подібних умовах нових підходів до здійснення державної регіональної політики необхідно взяти курс щодо: створення на рівні регіонів ефективних структур господарювання, зорієнтованих на інтенсивне використання існуючого в даній місцевості потенціалу ресурсів; формування найбільш оптимальної та вискоелективної структури регіонального господарювання, якою б забезпечувався комплексний їх розвиток при

використанні виробничо-економічного, природно-ресурсного, науково-технічного й людського потенціалу та історичних і культурних традицій; активізацію коопераційних взаємовідносин між комплексами господарств окремих регіонів; формування самодостатніх конкурентоспроможних виробничих систем в регіонах інноваційного типу.

Як складовий елемент організації механізму управління регіонами слід застосовувати добровільно створені інтегративні об'єднання суб'єктів підприємництва на рівні регіонів. Головною метою цього повинно стати встановлення чітких правил поведінки, що стосуються окремих ринків за допомогою прийнятих зобов'язань, процедур і рекомендацій, направлених на стимулювання певних напрямків підприємництва, відстоювання та захист інтересів перед представниками держави та перед нею самою, сприяння конкуренції, формування діяльності працедавців та попередження демпінгу на ринках регіонів [49].

В ролі об'єктів регулювання зі сторони структур влади слід розглядати забезпечення більш раціонального використання природного, ресурсного, виробничого, рекреаційного, трудового та економічного потенціалів регіонів. Досягти збалансованості між соціальною та виробничою функцією на рівні регіонів можливо за умови динамізації розвитку, забезпечення збільшення споживання та покращення життєвих стандартів громадян.

Регіонами слід зосереджувати увагу на розвитку науки, піднятті ролі підприємництва, всієї економічної сфери, соціальної сфери й охороні природи, заощадливому використанні ресурсів природи тощо. Пріоритетність регіонального саморозвитку повинна набути домінуючої якості і вирішуватися за власний рахунок при використанні регіональних ресурсів. У ролі ключових факторів у подібному випадку виступають демократизація життя суспільства, самосвідомість населення, формування проміжного середнього класу, гарантуючого стабільність соціуму [12].

Державною регіональною політикою забезпечується трансформація господарських структур регіонів в рамках змін в структурі економіки держави переважно при використанні економічних механізмів. Звичайно, останні

повинні бути спрямованими на підтримку сприятливих умов для розвитку підприємництва, активного управління інноваційними та інвестиційними процесами, створення сприятливих передумов для розбудови інфраструктури ринку та формування ринків в регіонах.

За умов сьогодення при невпинному зростанні взаємопов'язаності та взаємозалежності національних економік і регіонів, поширенні процесів глобалізації економіки більш актуальним стало питання, що стосується підвищення конкурентоспроможності як гарантії поступового сталого розвитку. Стосовно цього настала необхідність більш ефективного використання конкурентних переваг українських регіонів [1].

Не менш доцільними виявились заходи, направлені на вироблення сучасної системи адміністративного та територіального устрою в Україні. Виходячи з аналізу здійснення реформи в адміністративному поділі території відповідно економічних, екологічних, соціальних й інших змін, що відбуваються на окремих територіях та в системі управління державою взагалі, організаційні одиниці регіонів слід розглядати як самостійні одиниці відтворення соціуму в просторі та часі, частини «система-регіон» і як частку єдиного соціокультурного надбання Української держави. Окрім того, не менш важливим стало з'ясування конституційно-правового статусу регіону.

Державна підтримка спрямовується на депресивні території, а форми підтримки державою розвитку вищезгаданих територій повинні визначатись законодавством на підставі науково обґрунтованої оцінки їх фінансового, економічного, соціального та екологічного стану.

Слід наголосити на тому, що державною регіональною політикою України здійснюється стимулювання розвитку більш перспективних регіонів, чим формується конкурентоспроможна структура господарства, зростає продуктивність праці, підвищується ефективність суспільного виробництва в країні. Одночасно державою необхідно гарантувати громадянам мінімальні соцстандарти незалежно від місця проживання. Для чого регіональну політику України слід зорієнтувати на відродження і економічне зростання існуючих депресивних регіонів, передусім, через стимулювання міжрегіонального

співробітництва. На сучасному етапі до старопромислових регіонів найбільш раціональними визнано здійснення глибокої реструктуризація регіональної економіки, підняття статусу приватного підприємництва, вдосконалення освітньої системи, сприяння особистій ініціативі, інтеграція науково-дослідних і виробничих секторів тощо [38].

Умова для застосування механізмів перерозподілу, завдяки чому стане можливим спрямування коштів на розвиток слабо розвинених регіонів, відповідає пакту солідарності більш забезпечених та менш забезпечених регіонів. Чітке розмежування відповідальності при забезпеченні політичної ефективності набуває особливого значення.

При витисненні централізованих управлінських методів за умов кризи в соціальній та економічній сфері більшості регіонів необхідною визнана реалізація такої політики регіонів, якою б передбачалось розширення міжрегіонального співробітництва, узгодженість дій стосовно взаєморозвитку, своєчасне вирішення виникаючих суперечностей. Для здійснення цього необхідно розробити методи колективного узгодження рішень, їх спільної реалізації на засадах принципів ринкової взаємовигідності, відповідальності, добровільності та необхідності виконання соціального захисту громадян, не порушуючи при цьому конституційно-правові норми [22].

Гармонізацію регіональних та загальнодержавних інтересів в процесі формування і реалізації регіональної політики державою слід здійснювати з врахуванням органами самоврядування на місцях загальнонаціональних інтересів через вирішення місцевих питань, запровадженням державного контролю за законністю та конституційністю рішень посадових осіб та органів місцевого самоврядування.

Територіальну організацію влади в Україні слід забезпечувати через здійснення ефективної державної політики регіонів відповідно до поставлених завдань і мети, що потребує забезпечення органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування потрібними ресурсами для здійснення повноважень.

Ефективною державною регіональною політикою посилюється зміцнення унітарних основ української державності, процес формування регіональної політики потребує чіткого формулювання концептуальних засад регіонального розвитку відповідно загальнодержавному рівню, що обумовлюється закономірністю нівелювання існуючих диспропорцій в розвитку та розміщенні виробництва, систем розселення та інфраструктури, вирішення екологічних проблем та потреб раціонального природокористування, надання фінансово-економічної самостійності регіонам, децентралізації при вирішенні питань, належних до компетенції владних органів на місцях. В концепції регіонального розвитку стало необхідним обґрунтування ідеї регіональної державної політики, формулювання мети та пріоритетів регіонального розвитку стосовно тактичної і стратегічної перспективи та основні проблеми й алгоритми їх вирішення. Насамперед цим документом представлено розробку, впровадження й правове обґрунтування всього механізму існування регіонів – економічного, організаційного, фінансового та юридичного [29].

Вищерозглянуту політику слід спрямовувати на підтримку міжрегіональної та внутрішньо-регіональної збалансованості соціального та економічного розвитку, покращення рівня життя людей та екологічного стану. Найголовніше із засадних принципів управління державою економік регіонів полягає в розподілі влади між регіонами і центром та практичній діяльності самих регіонів, що становить предмет державної політики відносно її регіонів, а тактику держави визначають її дії щодо вирівнювання соціально-економічного стану і умов діяльності окремих регіонів та створення належних умов для їх більш ефективного функціонування.

Органами державної влади та самоврядування на місцях проявляється потреба покращення інформаційного обслуговування з метою підтвердження обґрунтованості прийнятих управлінських рішень, яке значною мірою залежить від якості та повноти інформаційних ресурсів у їх володінні. Інформаційним забезпеченням супроводжується все здійснення прийнятих політичних рішень. Переважна роль в якому належить зворотному зв'язку та постійному

відстеженню виконання прийнятих політичних рішень, або ж -соціальному моніторингу [109].

Серед передбачених стратегією пріоритетів удосконалення процесу регіонального розвитку України чільне місце належить запровадженню регулярного моніторингу (статистичного, екологічного та соціологічного - у тому числі) стану поточних і системних проблем соціально-економічного регіонального розвитку для їх ефективного вирішення та виявлення при застосуванні механізмів, інструментів та важелів при реалізації політики регіонів. Основні завдання моніторингу полягають в організації спостереження – одержанні достовірної і об'єктивної інформації про хід соціально-економічних процесів в регіоні; оцінці і системному аналізу одержуваної інформації, виявленні причин, викликаючи різноманітні збої при виконанні рішень; забезпеченні в установленому порядку регулярною інформацією органів управління; розробці прогнозів розвитку соціальної та економічної ситуації; оцінці реакції громадян, їх підтримки прийнятих політичних рішень; підготовці рекомендацій, направлених на подолання негативних тенденцій та підтримку позитивних, інформування відповідних управлінських органів.

При посиленні глобальної кризи, якою ускладнюється процес виконання завдань вдосконалення управління регіонами, особливого значення надається виконавській дисципліні всіх рівнів публічної влади. Виконання управлінських рішень повинно здійснюватись беззаперечно, чим забезпечується реалізація захисних заходів державою від негативних наслідків, завданих кризою, коли зовнішня і внутрішня обстановка здатні швидко змінюватися. Отже, особливої уваги вимагає стан виконавської дисципліни при реалізації регіональної політики, здійснюваної державою [2].

З застосуванням моніторингу стає можливим вирішення і цього завдання, адже процес виконання рішень відобразатиметься поетапно, при чому можливо встановити коли і при яких обставинах стався збій у їх виконанні. Стосовно цього може виявитися корисним впровадження у всіх регіонах інформаційно-комунікаційної інфраструктури системи загального електронного врядування відповідно до регіональної політики.

Отож, моніторингом об'єднані найважливіші управлінські функції – спостереження, оцінка, аналіз, прогнозування, що робить його фактором вдосконалення всієї системи управління регіонами.

В результаті проведеного моніторингу на рівні регіонів держава зможе більш раціонально розміщати інвестиційні ресурси, здійснювати регулювання оподаткування суб'єктів господарювання, вибудовувати якісні прогнози і виробляти чітку єдину стратегію розвитку країни [43].

Ми вважаємо, що суть пристосування європейської моделі регіональної політики до умов України визначається чітким застосуванням принципів такої політики, у зв'язку з чим важливою стає необхідність розробки обґрунтованої наукою Комплексної регіональної політики України, якою б враховувались європейські принципи розвитку регіонів, основні пріоритети та завдання державної регіональної політики, досвід, набутий європейськими країнами та норми, діючі в Європейському Союзі.

Для розроблення єдиної системи управління державою розвитком регіонів в Україні та теоретико-методологічних основ його здійснення нами запропоновані наступні вимоги до здійснення державного управління розвитком регіонів в країні: при реалізації державного управління регіональним розвитком забезпечити пріоритет загальнодержавним інтересам при забезпеченні обов'язкового врахування інтересів підсистем, що відповідають нижчому рівню; процес управління державою повинен впливати лише на сфери розвитку суспільства, що не забезпечуються системою самоврядування на місцях; на всіх рівнях державного управління вирішувати тільки ті питання, що неможливо ефективно вирішити на нижчому рівні управління; здійснювати розподіл бюджетних надходжень відповідно до складності, витратності та кількості питань, які необхідно вирішити на всіх рівнях управління розвитком регіонів у країні; створити законодавчу базу, якою б регламентувались всі питання розвитку регіонів, передусім – пов'язаних з їх інституційним забезпеченням і виконанням державного управління даною сферою; для врахування пропозицій і вагомих зауважень при прийнятті управлінських (і законодавчих – у тому числі) рішень державою і своєчасного коригування їх

виконання організувати ефективний інформаційний зв'язок з суспільством; підтримати єдиний центральний орган, здійснюючий державне управління та координацію вирішення питань щодо регіонального розвитку, відокремити його від міністерств, які зайняті вирішенням інших проблем; застосовувати стратегічне та ситуаційне управління при упровадженні проактивних змін стосовно забезпечення розвитку регіонів в країні, передусім для запобігання кризам внаслідок критичного послаблення деяких ланок життєдіяльності суспільства [177].

Сам механізм регіональної діяльності теж потребує організаційного, економічного, фінансового та юридичного обґрунтування і впорядкування дохідної бази, сфери регулювання економіки стосовно розміщення замовлень на певних місцевостях та бюджетного підряду, розвитку середнього та малого бізнесу, розмежування повноважень між регіонами та центром, місцевим самоврядуванням та державою, функціональної градації місцевим самоврядуванням видатків в регіонах, організації ринкової інфраструктури та інш. В ролі інструментарія такого регулювання виступають ставки оподаткування до регіональних бюджетів, розміри інвестицій, наданих урядом, та структуризація видатків з бюджету. Обов'язкова умова створення дієвого правового поля управління регіонами полягає в стабільному законодавстві всім суб'єктам права [132].

Модернізацію системи державного управління визнано необхідною передумовою одночасного впровадження цілого ряду політичних, економічних та соціальних реформ, які можливо здійснювати тільки відповідно довгостроковій програмі розвитку, якою передбачатиметься: здійснення перегляду сфер компетенції і функцій державного управління; розгортання системи умов, якими б передбачалось виконання завдань щодо державного управління з забезпеченням рівного доступу будь-кого до суспільних послуг; здійснення розробки законодавства стосовно державної служби, що стало необхідним для реформування процесу державного управління; впровадити способи і методи забезпечення процесу формування політики з метою програмування та здійснення довгострокового реформування з залученням

зовнішніх і внутрішніх сил реформування сфери державного менеджменту на підставі принципу партнерства [11].

Підвищити результативність регіонального розвитку можливо за постійного вдосконалення вже існуючих і впровадження або застосування нових технологій. Під технологічним аспектом розвитку слід сприймати поєднання технічних розробок і наукових результатів при залученні ефективних структур організації, чим забезпечуються переваги більш якісного менеджменту. Управлінськими технологіями вимагається раціональне врахування етно-особливостей, менталітету і життєвих орієнтирів людей в регіоні.

Інструменти та механізми державної регіональної політики слід зорієнтувати на підсилення позитивних тенденцій розвитку регіонів, зумовлених внутрішніми чинниками. В процесі вироблення державної регіональної політики слід враховувати й зовнішні чинники – кон'юнктуру міжнародних та національних ринків, інновації та науково-технічний прогрес, зміни позицій держави стосовно конкуренції, що відбулись внаслідок глобалізації діяльності суспільства тощо.

Поліпшення регулювання державою сфери реалізації регіональної політики державою ми передбачаємо в здійсненні ряду заходів щодо розбудови інфраструктури розвитку регіонів, зокрема - ринків землі, продовольства, капіталу чи праці, в тому числі товарні біржі, аукціони, оптові ринки, ярмарки, агроторгові дома, підприємства фірмового продажу, заготівельні кооперативи тощо та регіональні агентства з розвитку для покращення умов використання найбільш інноваційних технологій, розширення мережі залучення іноземних та вітчизняних інвестицій в регіональний розвиток, підняття інвестиційної привабливості певних регіонів, вдосконалення перепідготовки і підготовки фахівців, зайнятих проблемою регіонального розвитку, координацію технічної допомоги, спрямованої на підтримку розвитку регіонів [4].

Отже, в ролі ключових інструментів реалізації державою регіональної політики слід використовувати заходи в наступних сферах: вдосконалення

телекомунікаційної та транспортної «доступності» будь-якої території; створення дослідницької та інноваційної інфраструктур для наближення наукових розробок і досліджень до приватного сектора для скорочення строку комерціалізації нових технологій і винаходів; сприяння модернізації структур регіональних комплексів економіки (на основі інноваційного та інвестиційного розвитку), диверсифікації виробництва в регіонах на засадах пріоритетного використання існуючих в даній місцевості ресурсів; підтримка формування регіональних кластерів, або ж об'єднань, споріднених з підприємствами, виробництвом та організаціями для підвищення їх сукупної ефективності; сприяння розвитку індустріальних парків, міжрегіональних кластерів у вигляді основи для реалізації інноваційних та інвестиційних структурних зрушень, організація нових робочих місць; сприяння забезпеченню підтримки технополісів, технопарків, центрів, які займаються трансфером технологій та розвиток інноваційної інфраструктури державою; відповідно до законодавства виділення та інфраструктурне облаштування ділянок землі при спільному фінансуванні місцевим та державним бюджетами для розміщення відповідно конкурсної основи інвестиційних проектів; підтримка інноваційного розвитку венчурного бізнесу, підприємств, запровадження більш ефективного механізму фінансової, правової, кадрової, освітньої та організаційної підтримки інноваційних проектів; всебічна підтримка інфраструктур розвитку середнього і малого підприємництва, передусім у сільській місцевості; на регіональному рівні створення ефективних структур господарювання, зорієнтованих на інтенсифікаційне використання потенціалу регіонів [122].

Стійкий процес регіонального розвитку можливо здійснювати при підкріпленні технологічного та трудового факторів надання стабільних інвестицій в сервісні, матеріальні інфраструктурні об'єкти та обладнання.

Для налагодження ефективного співробітництва між регіонами та для розвитку сучасних форм практичної інтеграції економіки необхідно: першочергово реалізувати План заходів, направлених на стимулювання співпраці між регіонами, інтеграції та кооперації; укласти угоди про співробітництво між регіонами та обласними радами (стосовно соціально-

економічного, науково-технічного та культурного співробітництва), передусім в сферах і галузях, що мають спільний інтерес серед регіонів; налагодити співпрацю органів влади і підприємницьких структур в регіонах серед різних сфер і галузей розвитку; сформувати державні програми розвитку окремо взятих економічних макрорегіонів; на рівні органів місцевого самоврядування та органів державної влади сприяти розвитку та створенню інтеграційних форм організації в просторі та саморозвитку економічних систем між регіонами (макрорегіонів, фінансово-промислових груп, кластерів тощо) [170]; розробити заходи фінансового стимулювання наявних кластерів і кластерних ініціатив; на міжрегіональному рівні сформувати розвинену інфраструктуру ринків, передусім - оптових, центрів з первинної переробки та зберігання продукції сільського господарства, логістичних центрів, тощо; налагодити внутрішні соціокультурні контакти та обмін між регіонами; сформувати загальнонаціональні гуманітарні програми, які будуть реалізованими завдяки сил кількох українських регіонів; створити та розвивати інтеграційні форми просторової організації й належних умов для здійснення саморозвитку об'єднань, створених між регіонами; сприяти розвитку міжрегіональних культурних обмінів, внутрішнього туризму, обмінів студентами різних навчальних закладів, розташованих у окремих регіонах; запроваджувати в навчальні плани середніх освітніх закладів відвідування школярами різноманітних регіонів України [15]; запроваджувати у системі перепідготовки та підготовки кадрів службовців державних органів обов'язкове стажування в органах місцевого самоврядування та органах виконавчої влади, розміщених в різних регіонах країни; запроваджувати в практику ротації кадрів серед регіонів; в підручниках, навчальних програмах та учбовому процесі забезпечити гармонійне поєднання завдань і формування загальнонаціонального та місцевого патріотизму; здійснювати підтримку міжрегіональних, етнічних, культурологічних фестивалів, свят, виставок та других масових заходів, які спрямовані на порозуміння та зближення регіональних спільнот; підтримати організації громадянського суспільства, діяльністю яких передбачено забезпечення регіонального та місцевого розвитку

та підтримується залучення громадян до процесу співробітництва між регіонами та міжрегіональні обміни [270].

Як істотний резерв стимулювання розвитку регіонів визнано активізацію участі регіонів щодо зовнішньо-економічної діяльності при реалізації місцевих інтересів при виході на закордонні ринки і послуги, координації діяльності підприємницьких організацій, зорієнтованих на виробничі засоби, робочу силу, сировину і матеріали, кінцеву продукцію яких зорієнтовано на експорт.

Активізацією процесів співробітництва регіонів міжнародної належності передбачається: передача частини функцій управління і відповідальності з центру до регіонів для розширення впливу місцевої влади на співробітництво між народами, яким передбачається надання повноважень органам місцевої влади щодо фінансування та відбору міжнародних, а насамперед – транскордонних проектів; плідна співпраця з іноземними та міжнародними організаціями, фондами та програмами, які сприяють розвитку регіонів; залучення органів влади на місцях до зовнішньо-економічної політики через участь в реалізації та розробленні програмних документів щодо сфери міжнародного співробітництва; надання інформаційно-комунікаційної підтримки процесам співробітництва між регіонами на рівні ЄС та регіонів України; налагодження плідної співпраці між структурними фондами ЄС та Державним фондом регіонального розвитку стосовно спільного фінансування нових проектів розвитку регіонів України (у т. ч. при залученні грантів ЄС) [214]; здійснення підтримки державою міжрегіональних проектів, які спрямовані на вирішення проблем соціально-економічного регіонального розвитку; стимулювання співпраці між народами, забезпечення пайового фінансування державою проектів та програм транскордонного співробітництва; сприяння міжнародного співробітництва стосовно сфери регіональної політики, досягнення відповідності національного законодавства з даного питання до стандартів і норм Європейського Союзу, та розвитку транскордонного співробітництва у ролі дійового засобу для зміцнення відносин між державами та вирішення проблем регіонів; підвищення значимості регіонів серед зовнішньоекономічного співробітництва, здійснення

активного введення регіонів до міжнародних формувань та організацій, активізації транскордонного та міжрегіонального співробітництва; сприяння співробітництву серед регіональних структур Європи; стимулювання розвитку міжрегіональних та транскордонних економічних зв'язків на підставі виробничої інтеграції та кооперації, створення відповідних промислових і фінансових груп та інших форм господарювання; розробка пропозицій стосовно до законодавчого розширення резервів органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях для розвитку міжрегіонального та транскордонного економічного співробітництва і відповідного впорядкування цього співробітництва [140]; залучення дієвих інструментів та механізмів інтенсифікації міжнародного і міжрегіонального співробітництва; застосування системи моніторингу регіонів та оцінки здійснених міжнародних проектів при забезпеченні всебічного, доступного для громадськості та регулярного висвітлення результатів виконання таких проектів.

Євроінтеграційною стратегією України вимагається оновлення моделей, залучених до транскордонного співробітництва. Для цього необхідно на законодавчому рівні усунути бар'єри, що виникають в співпраці України та європейських організацій, фондів, інституцій, регулюючих питання розвитку регіонів. Транскордонне співробітництво слід розширити до реалізації реальних інвестиційних проектів.

Безсумнівно, в основу сучасної державної політики розвитку регіонів України слід покласти такі основні принципи: програмування політики регіонального розвитку повинно здійснюватися при врахуванні довгострокових взаємозв'язаних планів, програм і стратегій розвитку на державному і на адміністративно-територіальному рівнях. Передбачається також щорічне планування неминучих витрат з державного бюджету, чим забезпечуватиметься прозорість, стабільність та синхронізація у політиці регіонального розвитку; концентрація та адиціоналізм, що є взаємодоповнюючими, і якими забезпечується здійснення місцевих ініціатив та пошук додаткових фінансових джерел програм розвитку регіонів. Відповідно до обмеженості державних

ресурсів фінансування при виконанні завдань, що були визначені цією Стратегією, слід концентрувати ресурси на окремих територіях, встановити ієрархічність пріоритетів, відповідних до визначених цілей, визначити вимоги до ефективності їх економічного використання; синхронізацією дій («синергією») передбачається синхронне здійснення ряду реформ, які можуть вплинути на соціальний та економічний розвиток самих регіонів, узгодити дії та пріоритети центральних органів, органів виконавчої влади на місцях і органів місцевого самоврядування стосовно місцевого та регіонального розвитку [14]. Поляризування розвитку (передбачається утворення «опорних регіонів» (локомотивів, полюсів зростання), де будуть сконцентрованими адміністративно-управлінські, фінансові, людські й інші ресурси, для подальшого посилення інноваційної активності в решті регіонів. Цим принципом користувались держави, які перебували на початку соціально-економічного піднесення, при самому початку формування інноваційної хвилі та набуття нею масштабності завдяки її концентрації на певних «полюсах зростання». Додатковість - при фінансовій підтримці регіонального розвитку державним та місцевими бюджетами. Відповідно до подібного принципу здійснюватиметься фінансування з бюджету держави без зменшення обсягу фінансування з бюджетів місцевих. Субсидіарність – розподіл владних повноважень, відповідно до якого місце надання управлінської (адміністративної) послуги найбільш наближене до безпосереднього споживача при урахуванні повноти надання відповідної якості послуг через концентрацію фінансових і матеріальних ресурсів на певному рівні управління територією. Збалансованим розвитком зумовлюється диференційованість надання державою підтримки регіонам при урахуванні їх потенціалу критеріїв, строків та умов, визначених законодавством [220]. Партнерство – тісна співпраця центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, суб'єктів господарювання при реалізації Стратегії, проведенні моніторингу та оцінці виконання раніше визначених завдань [2]. Єдність – забезпечення єдності в суспільстві, суть якої - у скороченні відмінностей між окремо взятими регіонами при використанні

людського потенціалу та рівнях життя населення. Економічна єдність полягає у скороченні відмінностей щодо економічного розвитку регіонів. Просторова єдність проявляється створенням інфраструктурних умов для функціонування регіонів, розміщених на периферії. Досягнення єдності в трьох її вимірах становить одну із головних цілей розвитку регіонів і регіональної політики. Цілеспрямованість – чітке уявлення кінцевої мети від впровадження заходів. Комплексність – відповідність загальній структурі нормативних і правових актів для попередження суперечностей в самому законодавстві. Поетапність – логічна послідовність оновлення законодавства [28].

Переконані, що вищезазначеними шляхами модернізації державної регіональної політики України в подальшому практично буде надано сприяння зростанню ролі регіонів в межах держави, зупиняться диспропорції у розвитку регіонів, здійснюватиметься збалансований та динамічний розвиток країни, рівень життя наблизиться до європейських стандартів і створяться умови для підсилення економічної активності на територіях всіх регіонів країни, що, безперечно, призведе до поступового пом'якшення диспропорцій між регіонами, зменшить ризики появи депресивних територій та попередить значні витрати суспільства на відновлення придатних умов для їх життєдіяльності.

Проаналізувавши зміни в цілях і пріоритетах регіональної політики, стало можливим зробити висновок, що протягом останніх років в умовах України відслідковується зародження регіональної політики нового типу, такої, що одночасно працюватиме для розв'язання двох проблем – регіональних і структурних, якою б зв'язувались проблема посилення регіональної і національної конкурентоздатності та проблеми зменшення просторових диспропорцій існуючого потенціалу розвитку [16].

Отже, державну регіональну політику можна визнати ефективною лише при узгодженій, комплексній реалізації головних її аспектів. Основний індикатор її дієвості і активності полягає в досягненні основних рівноваг соціального, економічного та екологічного державного розвитку, пом'якшенні макроекономічних диспропорцій окремих територій і забезпеченні стійкого розвитку всіх без винятку її регіонів при умові поліпшення якості життя

громадян, збереження біологічного різноманіття навколишнього середовища та її ренатуралізації взагалі.

Відтак, державною регіональною політикою, перш за все, представлена політика розвитку, яка повинна стати стрижнем внутрішньої політики держави, консолідувати центральну владу з органами самоврядування на місцях та громадськістю. При застосуванні методики стратегічного планування та програмно-цільового методу слід врахувати специфіку всіх регіонів, в кожному з них необхідно знайти переваги, завдяки яким стимулюватиметься розвиток територій, відбуватиметься залучення інвестицій та підвищуватиметься рівень життя громадян.

Пріоритетні шляхи вирішення вищезазначених завдань полягають у вдосконаленні державного регулювання соціального та економічного регіонального розвитку, відповідних економічних, організаційних та правових механізмів і підвищенні ролі й відповідальності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях за вирішення на них покладених завдань і повноважень [7].

У короткостроковій перспективі передбачається здолати фрагментарність та забезпечити цілісне і системне державне управління регіонального розвитку в Україні; забезпечити відкритість та прозорість процесів утворення та реалізації регіональної політики державою, наблизити до громади центри прийняття рішень управлінськими органами; послабити вплив суб'єктивних чинників стосовно системи управління розвитком регіонів; перетворити територіальні громади на ключовий суб'єкт влади місцевого рівня й максимально наблизити до громадян центри, в яких приймаються управлінські рішення; подолати диспропорції соціального й економічного розвитку регіонів. Щодо довгострокової перспективи заплановано: здійснити децентралізацію державної регіональної політики і зміцнити інститут місцевого самоврядування; вдосконалити функціонуючу модель відносин держави і регіонів, при якій кожен регіон буде здатним повноцінно використовувати конкурентні переваги й існуючі ресурси, інтереси регіонів узгодяться між собою, гарантуватиметься їх співпраця і стабільний розвиток; забезпечити роль

держави у вигляді координатора загальнодержавних, міжрегіональних і регіональних інтересів, як гаранта здійснення європейських принципів відповідальності центру і регіонів та їх рівних прав [16].

Узагальнюючи зміст та сутність діяльності щодо впровадження державної регіональної політики доходимо висновку, що такою діяльністю підтримуються демократичні процеси управління всіма регіонами та місцевим самоврядуванням, вдосконалюються інтеграційні зв'язки між регіональними органами влади та органами державного управління. При цьому економічні та правові відносини та регулятори між регіональними органами влади і державою слід будувати на конституційних засадах відповідно принципу верховенства законів та загальнодержавного права.

На наше переконання, вироблення заходів регіональної політики, здійснюваної державою, необхідно утілювати при урахуванні насамперед наявного потенціалу, реалій та переваг розвитку окремих регіонів (і їх типів) не формально, а активно, залучаючи при цьому органи виконавчої влади в регіонах та органи самоврядування на місцях, до процесу визначення інструментів та завдань стимулювання розвитку регіонів. Втілюючи в життя політику регіонів урядові структури зобов'язані обґрунтовано та чітко сформулювати цілі соціального та економічного розвитку, визначити завдання для суб'єктів підвідомчих територій, здійснити інвестування державних програм та проектів, контролювати виконання правових норм і законодавчих актів.

Висновки до розділу 3

1. Відповідно узагальненим результатам проведеного аналізу стану сучасного фінансово-бюджетного забезпечення регіональної політики державою з точки зору європейської інтеграції у вигляді одного з головних державних механізмів стимулювання та зміцнення регіонального розвитку відзначено, що особливий напрям державної допомоги полягає в фінансуванні

структурної перебудови та реконверсії певних депресивних територій. Стосовно цього, було встановлено, що державою здійснюється вплив на регіональний розвиток через: пряме державне інвестування; створення спецфондів для здійснення фінансування відповідних регіональних програм; надання субвенцій, дотацій, субсидій; залучення всіляких іноземних інвестицій; застосування пільгового оподаткування та кредитування; преференції і спрямування коштів, що надходять з позабюджетних фондів держави; формування бюджетів на місцевому рівні; спрямування в певне русло міжбюджетних трансфертів.

Проте, виявлено відсутність узгодженої цілеспрямованої передбачуваної політики держави в підтримці фінансами розвитку регіонів. З'ясовано нерациональне використання державних коштів, відсутність інструментів заохочення приватного бізнесу до співфінансування регіонального розвитку, збереження «компенсуючого» підходу до політики регіонів, відсутність системного контролю за фінансовими потоками державних коштів до регіонів, не результативність діючої системи надання фінансової підтримки регіонам з Державного бюджету.

Зазначено, що для підвищення прозорості та ефективності використання коштів з бюджету, досягнення цілей соціального та економічного регіонального розвитку необхідно удосконалити програмно-цільовий метод планування бюджету стосовно оптимізації прийнятих бюджетних програм при урахуванні пріоритетів держави та підвищення методологічного рівня оцінки результативності таких програм в контексті отриманих кінцевих результатів. Цього можна досягти шляхом перенесення акценту з потреби в коштах, необхідних для виконання державою своїх функцій, на те, які результати очікуються від використання коштів бюджету, тобто на забезпеченні ефективності використання бюджетних коштів.

Доведено, що за основу нової організації на місцях бюджетного процесу слід взяти концепцію бюджетування, зорієнтованого на результати в межах середньострокового планування фінансів.

З метою сприяння процесу інтеграції регіонів і зміцнення належної їм податкової бази слід передбачити: створення системи фондів для фінансування інструментів реалізації державної регіональної політики; затвердження у бюджеті держави нової програми, яка була б спрямованою на стимулювання розвитку регіонів; оптимізацію роботи державного фонду регіонального розвитку); здійснення бюджетного вирівнювання, завдяки чому держава гарантуватиме дотримання соціальних стандартів.

Наголошено на необхідності громадського контролю рішень органів місцевої влади, суб'єктів господарювання на засадах корпоративного управління. Узагальнено, що в основу створення механізму державного регулювання розвитку регіонів фінансово-бюджетними інструментами повинні закладатися принципи: легітимності, цілеспрямованості регулювання, стимулювання регіонального саморозвитку, оптимального поєднання економічних та соціальних цілей фінансового регулювання, субсидіарності, збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, координації, партнерства, програмування та мобільності.

Відповідно до завдань Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» наголошено на необхідності збільшення повноважень органів місцевої влади в сфері оподаткування щодо формування ренти підприємця та зміцнення фінансово-економічної основи розвитку регіонів шляхом закріплення за органами місцевої влади права виходу на національний та міжнародний фінансові ринки з метою залучення інвестиційних ресурсів.

Відмічено, що такими заходами надаватиметься прискорення процесу формування бюджетно-фінансової системи, відповідної до демократичних принципів існування, фінансових ресурсів, наданим усім ланкам управління. Цим прискориться створення нових можливостей для регіонального розвитку в Україні, передусім, забезпечиться фінансова основа для саморозвитку регіонів.

2. З'ясовано, що серед сучасних найпоширеніших механізмів регулювання державою регіонального розвитку стало прогнозування розвитку регіонів та його програмування. Відзначено, що зараз в усіх регіонах України розроблено і запущено в дію програми регіонального розвитку, мета яких

полягає в визначенні довготермінових цілей такого розвитку, параметрів майбутніх змін. Їх призначення – в забезпеченні налагодження взаємовідносин між регіонами та центром, досягненні оптимальної децентралізації; здійсненні оптимального розподілу між регіонами державних асигнувань; застосуванні цивілізованих процедур при селективному відборі суб'єктів господарювання, до яких застосовуватиметься режим підтримки державою.

При проведенні ґрунтовного аналізу здійснення програм розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць було виявлено наступне: більшість з них – не відповідні ані пріоритетам, ані державним ресурсним можливостям, отож, жодна з них не реалізується у повному обсязі. До загальних, основних чинників, що гальмують процес виконання відповідних регіональних програм слід віднести: відсутню відпрацьовану систему відбору цільових регіональних і державних програм, недостатню аргументованість їх здійснення; недостатньо суворий контроль за ходом їх виконання; не узгодженість між щорічними програмами регіонального і державного рівнів; не розроблений механізм процесу узгодження інтересів місцевої влади і центру щодо розвитку регіонів; не повністю відпрацьований механізм виконання регіональних програм; практично постійне недофінансування прийнятих програм розвитку як Урядом, так і місцевими органами влади; недосконалу координацію дій місцевих та центральних органів влади стосовно реалізації та формування галузевих програм, що викликає неузгодженість між заходами і їх низьку ефективність при розв'язанні проблем регіонів.

Аргументовано важливість розмежування компетенції між державними й місцевими органами влади в управлінні регіональними програмами. Встановлено, що державні органи повинні регулювати процеси створення нових виробництв, організувати міжрегіональні економічні зв'язки. Увага місцевих органів управління повинна бути зосереджена на створенні раціональної структури господарства, використанні природних ресурсів, вирішенні соціально-демографічних і екологічних проблем, здійсненні економічних реформ. При цьому доведено результативність покладання частини регулюючих функцій на безпосередніх виконавців програм. З цією

метою обумовлено доцільність : створення на договірних засадах спеціальних державних, приватних, змішаних, незалежних компаній та агентств; удосконалення діяльності спецфондів з розвитку регіонів; стимулювання процесу залучення іноземних та вітчизняних інвестицій; надання пільг в оподаткуванні, орендній платі.

З'ясовано, що механізм прогнозних розрахунків регіонального розвитку повинен містити набір системно організованих прогнозно-аналітичних завдань, процедур і методик використання акумульованої в ньому інформаційної бази для виявлення стійких тенденцій розвитку регіонів, оцінки допустимих регіональних соціально-економічних відмінностей та об'єктивної диференціації цільових орієнтирів розвитку регіонів, що впливають із загальних напрямів розвитку країни в цілому на довгостроковий період.

Зазначено, що визначення пріоритетів і перспектив, адекватне формування цілей розвитку кожного конкретного регіону з урахуванням наявного ресурсного забезпечення потребує запровадження стратегічного підходу до державного регулювання регіонального розвитку. При цьому, обґрунтовано необхідність: проведення адміністративно-територіальної реформи; законодавчого закріплення місця стратегії та стратегічного планування в системі державного регулювання; чіткого визначення заходів фінансового та організаційного забезпечення, спрямованих на реалізацію стратегічних завдань; розроблення і реалізації регіональних стратегій відповідно з сформульованими державою цільовими орієнтирами розвитку; консолідації та узгодження діяльності учасників запровадження регіональних стратегій розвитку; організації й проведення регулярних громадських слухань, обговорень щодо стану виконання відповідних стратегій.

Запропоновано алгоритм забезпечення цілеспрямованості регіональних стратегій розвитку який передбачає: встановлення цілей розвитку господарського та соціального комплексу регіону; усунення суперечностей стратегічних цілей, що полягає у визначенні черговості, пріоритетності цілей та встановленні різних часових параметрів їх досягнення; визначення способів,

механізмів та інструментів досягнення цілей; встановлення суб'єктів, що забезпечують досягнення цілей; реалізація стратегій регіонального розвитку.

Доведено, що керованість та ефективність реалізації стратегій повинні забезпечуватися завдяки формуванню дієвого інформаційного супроводу, який має включати та поєднувати між собою: моніторинг ситуації у регіоні, збір статистичної, аналітичної, нормативної, програмно-планової та прогнозної інформації та її використання для прийняття державно-управлінських рішень на регіональному (місцевому) рівні, системний моніторинг широкого кола індикаторів соціально-економічного розвитку та екологічної ситуації у регіоні; відкритість і прозорість діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема регулярне інформування громадськості про основні проблеми соціально-економічного та культурного розвитку регіону, шляхи їх вирішення і перспективи прийняття оптимальних державно-управлінських рішень; залучення широких верств населення та громадських об'єднань регіону до процесів розроблення, прийняття та реалізації стратегій регіонального розвитку.

Підкреслено, що удосконалений механізм реалізації регіональних стратегій, має бути побудований на основі оптимізації взаємодії місцевої влади, суб'єктів господарювання та населення регіонів. Передбачено, що механізми реалізації державної політики регіонального розвитку мають ґрунтуватися на певних пріоритетних напрямках: підвищенні результативності та активності фінансової й інвестиційної діяльності в регіонах; скороченні невиправданих відмінностей серед доходів населення, подолання бідності при впровадженні сучасних механізмів й інститутів соціальної держави; підвищенні відповідальності та ролі органів влади на місцях та територіальних громад за регіональний розвиток; сприянні регіонам у здійсненні зовнішньоекономічного співробітництва, їх введення до міжнародних формувань та організацій; активізації транскордонного співробітництва між регіонами; забезпеченні ефективного управління земельними й іншими ресурсами та комунальною власністю.

Визначено, що використання механізмів регулювання державою регіонального розвитку повинно відбуватися відповідно до принципів: вибіркості застосування системи регуляторів; необхідного врахування специфіки території; адекватності до об'єктивно існуючих умов функціонування і економічного стану регіону; комплексності здійснюваного системного аналізу ситуації в регіоні; цілісності завдань, цілей, механізмів і об'єктів; економічної і енергетичної збалансованості регіонального розвитку; визначеності пріоритетів соціальних цілей регіонального розвитку; програмування; синхронізації дій; додатковості; поляризованого розвитку; збалансованого розвитку; субсидіарності; єдності і партнерства.

З метою впровадження програм та здійснення належних проектів соціального і економічного розвитку регіонів слід передбачити необхідність створення достовірної і розгорнутої інформаційно-статистичної бази як комп'ютеризованої системи, що містить дані, за допомогою яких стане можливим використання наявних ресурсів, ведення маркетингових досліджень для координування видів виробництва та діяльності галузей, вивчення можливостей його розширення.

Передбачено, що з наявною обґрунтованою та виваженою стратегією регіонального розвитку вирішиться низка актуальних проблем, що існують в державній регіональній політиці, зокрема – проблема узгодженості дій між різними гілками влади і адекватності цілей до розвитку можливостей і наявних ресурсів.

3. З'ясовано, що серед основних недоліків механізмів здійснення державою політики регіонів є їх несвоєчасність та неможливість до прогнозованості. Зазначено, що подібну ситуацію можливо змінити лише через активний перехід до принципово нової стратегії розвитку регіонів, що передбачає докорінну реформу організаційних, структурних, концептуальних засад регулювання державою регіонального розвитку. Водночас наголошено на необхідній переорієнтації з типово застосовуваних методів і форм державного управління на належне різноманіття і дієвість при застосуванні інноваційних механізмів регулювання державою регіонального розвитку.

Доведено пріоритетність зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності при реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що має передбачати: здійснення структурних зрушень у господарському комплексі регіонів; подальший розвиток підприємництва, посилення його конкурентоспроможності; поглиблення економічної інтеграції регіонів; сприяння всебічному розвитку людського капіталу; розбудову та модернізацію інфраструктури регіонального розвитку; вдосконалення системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, механізмів та інструментів вироблення і реалізації на регіональному рівні екологічної політики.

З метою задіяння ефективних інструментів громадського контролю за діяльністю місцевої влади та суб'єктів господарювання на відповідній території запропоновано залучення кращого світового досвіду у сфері корпоративного управління. Наголошено на необхідності підвищення якості професійної підготовки кадрів для системи управління регіонального і місцевого рівнів, що потребує розвитку відповідної системи навчальних закладів і центрів, а також формування й запровадження чітких вимог щодо кваліфікаційних характеристик працівників державних структур.

З метою покращення регулювання державою регіональної політики запропоновано ряд заходів, направлених на модернізацію інфраструктури розвитку регіонів, зокрема: ринків землі, продовольства, капіталу та праці, агентств розвитку регіонів, телекомунікацій, дослідницької та інноваційної інфраструктур, економічних комплексів в регіонах, міжрегіональних і регіональних кластерів, технополісів, індустріальних технопарків, центрів з трансферу технологій.

Зазначено, що налагодження ефективного міжрегіонального співробітництва та розвиток сучасних форм економічної інтеграції на практиці потребує: реалізації плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції; укладання угод регіонального розвитку (соціально-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво), у тому числі в галузях і сферах, що становлять для регіонів спільний інтерес;

налагодження співпраці органів влади з підприємницькими структурами регіонів у різних галузях і сферах розвитку; формування державних програм розвитку окремих макрорегіонів; створення та розвиток інтеграційних форм просторової організації та саморозвитку міжрегіональних економічних систем (кластерів, макрорегіонів, фінансово-промислових груп тощо); налагодження внутрішніх соціокультурних контактів та обміну між регіонами; формування загальнонаціональних гуманітарних програм, що реалізуються силами кількох регіонів України; сприяння розвитку внутрішнього туризму, культурних обмінів між регіонами, обмінів студентами між навчальними закладами, розташованими у різних регіонах; запровадження у системі підготовки та перепідготовки кадрів державних службовців їх обов'язкового стажування в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування в різних регіонах України; запровадження в практику міжрегіональної ротації кадрів; підтримка міжрегіональних, культурологічних, етнічних фестивалів, виставок, свят, інших масових заходів, спрямованих на зближення та порозуміння регіональних спільнот; підтримка організацій громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на забезпечення місцевого та регіонального розвитку, яка сприяє залученню громадян до процесу міжрегіонального співробітництва та міжрегіональних обмінів; державної підтримки міжрегіональних проектів, спрямованих на вирішення спільних проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

Акцентовано увагу на тому, що євроінтеграційна стратегія України вимагає активізації процесів міжнародного співробітництва регіонів, а також оновлення моделей транскордонного співробітництва як дієвого засобу зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем, та передбачає: делегування частини управлінських функцій і відповідальності з центру в регіони з метою розширення впливу місцевої влади на міжнародне співробітництво, що передбачає надання органам місцевої влади повноважень з відбору та фінансування міжнародних (зокрема транскордонних) проектів; співпраця з міжнародними та іноземними організаціями, програмами та фондами, що сприяють регіональному розвитку; залучення місцевих органів

влади до формування зовнішньоекономічної політики завдяки участі в розробленні та реалізації програмних документів у сфері міжнародного співробітництва; налагодження дієвої інформаційно-комунікаційної підтримки процесів міжрегіонального співробітництва на рівні регіонів України та Європейського Союзу; налагодження ефективної співпраці між Державним фондом регіонального розвитку та структурними фондами Європейського Союзу щодо спільного фінансування проектів регіонального розвитку в Україні (у тому числі за рахунок грантів ЄС); інкорпорування регіонів до міжнародних організацій та формувань; стимулювання розвитку транскордонних та міжрегіональних економічних зв'язків на основі виробничої кооперації та інтеграції, створення відповідних промислово-фінансових груп, інших сучасних форм господарювання; запровадження регіональної системи моніторингу та оцінки реалізованих міжнародних проектів, забезпечення постійного та відкритого доступу громадськості до результатів реалізації цих проектів.

Підкреслено, що при реалізації вищезазначеного комплексу заходів, спрямованого на оптимізацію державної політики регіонів стосовно європейської інтеграції стане можливим забезпечення збалансованого розвитку країни, наближення рівня життя людей до європейських стандартів та створення умов для економічної активності в регіонах України.

ВИСНОВКИ

В дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у дослідженні теоретико-методичних засад, виявлені особливостей механізмів реалізації державної регіональної політики, а також розробці та обґрунтуванні напрямів їх удосконалення. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків і пропозицій, що мають теоретичне й практичне значення.

1. Систематизовано теоретичні засади формування механізмів реалізації державної регіональної політики. Уточнено поняття «механізми реалізації державної регіональної політики», що являють собою сукупність підходів, методів, засобів, прийомів, інструментів, принципів, за допомогою яких держава систематично й послідовно впливає на регіони з метою створення оптимальних соціальних, кадрових, правових, організаційних, матеріально-фінансових та інших умов для їх функціонування, збалансованого і стабільного розвитку на основі стійкого відтворення, раціонального використання чи розподілу основних видів ресурсів регіону.

2. Узагальнено передумови та історичні етапи розвитку механізмів здійснення державної регіональної політики. При цьому встановлено, що виділення органів планування та управління в межах територіального утворення історично зумовлено необхідністю забезпечення територіальних пропорцій розвитку, раціонального розподілу економічного, демографічного і ресурсного потенціалів, розвитку продуктивних сил, залучення інвестиційних ресурсів.

3. На основі порівняльного аналізу систем та напрямів державного регулювання регіонального розвитку зарубіжних країн визначено основні підходи до формування відповідних механізмів реалізації державної регіональної політики. Наголошено, що цінним досвідом з точки зору наявних можливостей його застосування в Україні є: децентралізація управління зі зміщенням акцентів до функцій регулювання, координації та контролю; формування інституту Агентств регіонального розвитку; формування

договірних відносин учасників процесу регіонального розвитку; реформування бюджетних відносин; розвиток партнерства між державними й недержавними учасниками соціально-економічних процесів; розроблення транскордонних стратегій і міжрегіональної кооперації; пріоритетність міжрегіональної справедливості.

4. Здійснено аналіз формування організаційно-правового механізму державної регіональної політики України у контексті Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». З'ясовано, що вітчизняне законодавство у цій сфері не регулює низку питань в регіональному розрізі, має протиріччя та прогалини, які перешкоджають ефективному здійсненню регулювання регіонального розвитку. Обґрунтовано необхідність реалізації наступних напрямів: збільшення повноважень органів місцевої влади в сфері оподаткування щодо формування ренти підприємця; зміцнення фінансово-економічної основи розвитку регіонів шляхом закріплення за органами місцевої влади права виходу на національний та міжнародний фінансові ринки з метою залучення інвестиційних ресурсів; формування дієвого громадського контролю рішень органів місцевої влади, суб'єктів господарювання на засадах корпоративного управління.

5. Оцінено сучасний стан механізму інституалізації державної регіональної політики. Встановлено, що модель інституціонального забезпечення розвитку державної регіональної політики характеризується фрагментарністю, недостатньою структурованістю. Доведено необхідність закріплення Агентства регіонального розвитку як інституту регіонального розвитку, що формує підґрунтя узгодження інтересів органів влади, територіальної громади та бізнесу у структурі загального інструментарію реалізації державної регіональної політики (Закон України «Про засади державної регіональної політики») та визначення його статусу у спеціальному законі.

6. Обґрунтовано об'єктивну необхідність та запропоновано напрями удосконалення процесу фінансового забезпечення державної регіональної політики в контексті європейської інтеграції, в основу якої покладено: розширення бюджетної автономії територій, встановлення науково-

обґрунтованих нормативів відрахувань до місцевих бюджетів; налагодження обліку та координації за всіма надходженнями; вдосконалення механізму відповідальності органів виконавчої влади за освоєння коштів; формування податкового регулювання на засадах економічної ефективності, справедливості, доступності, прозорості, органічному поєднанні інтересів держави та платника податків.

7. Визначено шляхи оптимізації інструментарію та функцій державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення. Удосконалено підхід до реалізації стратегічного управління регіональним розвитком шляхом: планування напрямів відтворення регіональних господарських комплексів з врахуванням специфіки територій (галузевої, екологічної, соціальної); обов'язкове укладання угод регіонального розвитку як механізму забезпечення та гарантування реалізації стратегічних завдань між органами державної влади, місцевого самоврядування та бізнесу; формування публічного контролю у сфері міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції.

Встановлено, що держава має виконувати функцію регулювання регіонального розвитку, яка спрямована на: раціональне поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів на основі децентралізації; підвищення активності та результативності фінансово-інвестиційної діяльності в регіоні; забезпечення рівності умов розвитку територій в економічному, екологічному та соціальному розрізі; створення паритетних умов для розвитку інфраструктури територій за рахунок внутрішнього регіонального фінансового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л. Антонюк // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 4 (22). – С. 37-45.
2. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: [монографія] / І. В. Артёмов. - Ужгород: Ліра, 2009. - 520 с.
3. Ахламов А. Інноваційна стратегія соціально-економічного розвитку регіону / А. Ахламов, М. Миколайчук // Актуал. пробл. держ. упр. - 2006. - Вип.1. - С. 129-134.
4. Бабаєв В. М. Напрями трансформації системи державного управління регіональним розвитком України / В. М. Бабаєв // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2007. - № 1. - С. 11-22.
5. Бабаєв В. М. Програмні механізми розв'язання проблем регіонального розвитку України / В. М. Бабаєв // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 1. - С. 13-20.
6. Бабець І. Г. Досвід державного регулювання міжрегіональної співпраці у країнах Європейського Союзу / І. Г. Бабець // Актуал. пробл. економіки. - 2009. - № 6. - С. 4-10.
7. Бабець І. Г. Принципи формування регіональної політики співробітництва країн ЄС : досвід для України / І. Г. Бабець // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2009. - № 2. - С. 17-22.
8. Бабінова О. Забезпечення самодіяльності територіальних громад як необхідна умова сталого місцевого та регіонального розвитку / О. Бабінова // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2009. - № 1. - С. 122-129.
9. Байцим В. Роль інформаційної компоненти у створенні інноваційного середовища регіону / В. Байцим, З. Герасимчук, Е. Кужель // Актуал. пробл. економіки. - 2005. - № 10. - С. 6-16.

10. Байцим В. Ф. Механізм формування стратегічних цілей програм (проектів) розвитку регіонів та територій / В. Ф. Байцим // Актуал. пробл. економіки. - 2008. - № 10. - С. 227-237.
11. Бакум В. Особливості формування системи управління регіоном / В. Бакум // Економіка АПК. - 2007. - № 4. - С. 27-33.
12. Балян А. Фінансове забезпечення єврорегіональної політики / А. Балян // Вісн. Нац. банку України. - 2005. - № 10. - С. 58-60.
13. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, І. В. Терон ; НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. - К. : РВПС України НАН України, 2002. - 250 с.
14. Бандур С. Розміщення продуктивних сил та регіоналістика / С. Бандур К.: ІПК ДСЗУ, 2004 – 188 с.
15. Бандур С. Структурна перебудова економіки України в контексті забезпечення національних інтересів та соціальних пріоритетів / С. Бандур // Зайнятість та ринок праці: Між від.наук.зб. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – №13. – С. 3-12.
16. Барановський М. О. Депресивні території : сутність поняття, особливості розвитку, підходи до типології / М. О. Барановський // Укр. геогр. журн. - 2007. - № 3. - С. 26-30.
17. Барбаков О. Регион как объект управления / О. Барбаков // Социол. исслед. – 2002. – № 7. – С. 97-99.
18. Барбаков О. Региональное управление: реалии и перспективы / О. Барбаков. – СПб. : Лань, 1999. – С. 128-130.
19. Баштанник В. Оптимізація системи місцевого самоврядування в Україні у контексті запровадження європейських стандартів регіонального управління / В. Баштанник, В. Лукашова // Вісн. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2003. - № 2. - С. 274-283.
20. Безверхнюк Т. М. Багатовимірність поняття «регіональний розвиток» в аспекті регіонального управління / Т. М. Безверхнюк // Теорія та практика

державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2007. - Вип. 3. - С. 257-267.

21. Безверхнюк Т. М. Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку : змістовне наповнення й ресурсне забезпечення / Т. М. Безверхнюк // Теорія та практика держ. упр. - 2006. - Вип. 3. - С. 146-153.

22. Безверхнюк Т. М. Принципи регіонального управління: порівняльний аналіз вітчизняного та європейського досвіду / Т. М. Безверхнюк // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. - Вип. 13. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2007. - С. 13-20.

23. Безверхнюк Т. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування / Т. Безверхнюк. – Одеса, 2013. – 441 с.

24. Безземельна Т. О. Напрями вдосконалення процесу формування місцевих бюджетів / Т. О. Безземельна // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2007. - № 4. - С. 8-13.

25. Беленький П. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П. Беленький, О. Другов // Регіон. економіка. - 2005. - № 1. - С. 96 - 106.

26. Беленький П. Ю. Інфраструктура фінансового ринку в системі соціально-економічного розвитку регіону / П. Ю. Беленький, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов. - Л. : б. в., 2004. - 121 с.

27. Благун І. Моделювання стратегій розвитку регіону / І. Благун, О. Солтисік // Регіон. економіка. - 2004. - № 4. - С. 105-115.

28. Бойчук Д. Напрями підвищення ефективності функціонування промислово-фінансових груп на регіональному рівні / Д. Бойчук, Н. Глебів // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - Вип. 6 : Розвиток територіально-виробничих систем. - С. 114-127.

29.Бондарук Г. Г. Обґрунтування стратегії управління фінансами місцевого самоврядування / Г. Г. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 11. - С. 63-72.

30.Борейко В. І. Важелі державного регулювання регіонального розвитку / В. І. Борейко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - Вип. 4. - С. 3-10.

31.Борисов С. Конфликты региона-лидера с центром / С. Борисов // Эволюция взаимоотношений центра и регионов России: от конфликтов к поиску согласия / Под ред. Дж. Азраэла, Э. Паина, Н. Зубаревич. – М., 1997. – С. 153-154.

32.Борщевський В. Формування регіональної системи залучення іноземних інвестицій / В. Борщевський, І. Польова // Регіон. економіка. - 2006. - № 4. - С. 41-48.

33.Братута О. Загальна характеристика та оцінка нормативно-законодавчої бази системи регулювання регіонального розвитку в Україні / О. Братута // Регіон. економіка. - 2005. - № 1. - С. 7-13.

34.Братута О. Реформування державної регіональної політики в Україні з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн / О. Братута // Регіон. економіка. - 2002. - № 1. - С. 57-65.

35.Братута О. Удосконалення механізму управління депресивними регіонами / О. Братута // Економіка України. - 2002. - № 10. - С. 43-48.

36.Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко // Економіка України. - 2007. - № 8. - С. 33-38.

37.Бугай С. М. Державна регіональна політика : становлення та основні інструменти її подальшої реалізації / С. М. Бугай, З. О. Чернова // Наук.-техн. інформація. - 2007. - № 1. - С. 21-25.

38.Бугай С. Регіональна політика в Україні сьогодні: невизначеність та перспективи становлення / С. Бугай // Управління сучасним містом. – 2005. – № 3-4. – С. 15-19.

39.Будеева Я. Государственная стратегия развития регионов / Я. Будеева // Культура народов Причерноморья. - 2009. - № 159. - С. 84-86.

40.Буковинський С. Зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування як чинник економічного зростання / С. Буковинський // Вісник НБУ. - 2007. - № 2. - С. 9-15.

41.Бусыгина И. Регионализация в странах Западной Европы: Великобритания и Франция в сравнительной перспективе / И. Бусыгина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazanfed.ru/publications/kazanfederalist/n21-22/4/>

42.Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку : проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / І. В. Бутирська ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Чернівці : Книги - XXI, 2006. - 237 с.

43.Бутко М. Державне регулювання як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів / М. Бутко, Л. Подоляк // Економіка України. - 2007. - № 6. - С. 36-44.

44.Бутко М. Стратегія регіонального розвитку / М. Бутко // Україна-НАТО. – 2006. – № 2. – С. 57-63.

45.Бюджетний кодекс України від 08. 07. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.

46.Валиева К. Политическая проекция глобализации в европейском пространстве / К. Валиева // Век глобализации. – 2009. – №1. – С. 99-102.

47.Валюх А. Стратегія регіонального розвитку інноваційної діяльності (організація та управління): Монографія / А. Валюх – Рівне: Ред.-вид. Центр УДУВГП, – 2004. – 174 с.

48.Варналій З. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / З. Варналій, В. Воротін, В. Куйбіда [та ін] ; за заг. ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.

49.Варналій З. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети : аналіт. доп. / З. Варналій, В. Жук, І. Іванова та ін. – К. : Нац. Ін-т стратег. дослідж., 2005 – 60 с.

50.Варналій З. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / З. Варналій. – К.: Знання України, 2005. – 196 с.

51.Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. Варналій // Економіст. – 2007. – № 9(251). – С. 36-39.

52.Варналій З. Регіональний розвиток України: проблеми та пріоритети / З. Варналій // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 24-27.

53.Васильєв О. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України : монографія / О. Васильєв ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х. : ХНАМГ, 2007. - 338 с.

54.Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: Монографія / І. М. Вахович - Луцьк: Надстиря, 2007. - 496 с.

55.Вахович І. М. Фінансова спроможність регіону : діагностика та механізми забезпечення : монографія / І. М. Вахович, І. М. Камінська ; Луц. нац. техн. ун-т. - Луцьк : Надстиря, 2009. - 397 с.

56.Величко В. Моніторинг і оцінка регіональної депресивності / В. Величко // Науково-методичний журнал. - Т. 157. Вип. 145. Державне управління. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. - С.125-130.

57.Величко В. Формування та реалізація регіональної соціальної політики / В. Величко // Інвестиції практика та досвід. - 2011. - № 11. - С. 14-19.

58.Власик О. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 : монографія / за ред. О. Власика. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.

59.Власюк О. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку : монографія / О. Власюк, Т. Дерюгіна, І. Запатріна та ін. – К. : Вид-во «ВІП», 2006. – 624 с.

60.Воротін В. Є. Державне управління регіональним розвитком України: Монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. - К. : НІСД, 2010. - 288 с.

61.Воротін В. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: Монографія / В. Воротін – К.: Вид-во НАДУ, 2002 – 392 с.

62.Воротін В. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / В. Воротін. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

63.Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації: монографія / З. В. Герасимчук. - Луцьк : Надстир'я, 2002. - 528 с.

64.Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів : методологічні засади формування та реалізації : монографія / З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак ; Луц. держ. техн. ун-т. - Луцьк : Надстир'я, 2006. - 244 с.

65.Герасимчук З. В. Фінансова політика сталого розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська ; Луц. держ. техн. ун-т. - Луцьк : Надстир'я, 2006. - 217 с.

66.Гладинець Н. Тенденції та напрями вдосконалення регіональної інноваційної політики в Україні / Н. Гладинець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 105-111.

67.Гладкий Ю. Основи регіональної політики / Ю. Гладкий, А. Чистобаев: Учебник. – СПб, 1998. – 196 с.

68.Годя І. М. Транспортно-логістична інфраструктура прикордонного регіону в умовах європейської інтеграції / І. М. Годя // Соціально - економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2008. - Вип. 3. - С. 373-386.

69.Голікова Т. В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : монографія / Т. В. Голікова. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 296 с.

70.Гомольська В. В. Особливості формування фінансового потенціалу регіону в контексті стратегічного планування / В. В. Гомольська // Регіон. бізнес-економіка та упр. - 2008. - № 2. - С. 12-20.

71.Гончаренко М. В. Бюджетні програми як інструмент державної фінансової підтримки депресивних територій / М. В. Гончаренко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2008. - № 1. - С. 241-247.

72.Гончаренко О. В. Механізм організації міжбюджетних відносин в Україні / О. В. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 4. - С. 75-85.

73.Гончаров Ю. Экономическая самостоятельность региона / Ю.Гончаров, В. Тарасевич. – Днепропетровск: Сич. – 1991. – 108 с.

74.Гоффе Н. Социальная составляющая региональной политики на Западе / Н. Гоффе // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 4. – С. 63-70.

75.Гранберг А. Основы региональной экономики / А. Гранберг– М.: ГУВШЭ, 2000. – 145 с.

76.Гриневецкий С. Державна стратегія регіонального розвитку: бюрократичний документ чи шлях до консолідації країни? // Дзеркало тижня №45 (624). - 2006. - (25 листоп. - 1 груд.).

77.Гриценко А. Цільові комплексні програми як метод управління соціально-економічним розвитком сільських територій в регіоні / А. Гриценко // Економіка АПК. - 2006. - № 6. - С. 8-10.

78.Гуменюк А. М. Інституціональне забезпечення структурних зрушень на регіональному рівні / А. М. Гуменюк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - Вип. 4. - С. 17-29.

79.Гурій П. Науково-методичні засади формування механізмів державного управління проектно-програмним розвитком регіонів України / П. Гурій ; Донец. держ. ун-т упр. - Донецьк, 2008. - 19 с.

80.Гусев В. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки / В. Гусев. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.

81.Давиденко С. Шляхи забезпечення фінансової самодостатності міст та регіонів України / С. Давиденко // Екон. часоп. - XXI. - 2007. - № 1 - 2. - С. 3-45.

82.Данилишин Б. Природноресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Міщенко – К. : РВПС України. – 1999. – 716 с.

83. Дармограй В. Соціально-економічні пріоритети стратегічного планування на регіональному рівні / В. Дармограй, Н. Пархоменко // Економіст. - 2006. - № 7. - С. 44-46.

84. Дейнека О. Стратегічне планування розвитку регіону : інноваційний підхід / О. Дейнека // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2008. - № 5. - С. 53-62.

85. Дегтяр А. О. Сутність депресивних територій як об'єкта державного регулювання / А. О. Дегтяр, А. В. Бурдун // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2008. - № 1. - С. 215-221.

86. Діденко Н. Г. Розвиток механізмів державного управління та місцевого самоврядування у формуванні міжсекторного соціального партнерства в регіоні / Н. Г. Діденко // Теорія та практика держ. упр. - 2007. - Вип. 1. - С. 184-192.

87. Длугопольський О. В. Застосування системи міжбюджетних трансфертів у напрямі усунення проблем диспропорційного розвитку територій : міжнародна практика та реалії України / О. В. Длугопольський // Регіон. бізнес-економіка та упр. - 2009. - № 4. - С. 106-114.

88. Долішній М. Концептуальні засади регіональної соціально-економічної політики та її компоненти / М. Долішній, С. Злупко // Регіональна економіка. - 1997. - №3. - С. 45-51.

89. Долішній М. Регіональна політика і механізм її реалізації / М. Долішній. - К. : «Наукова думка». 2003. - 503 с.

90. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ - ХХІ століть : нові пріоритети / М. І. Долішній ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - К. : Наук. думка, 2006. - 510 с.

91. Долішній М. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України / М. Долішній, Я. Побурко, В. Карпов // Регіон. економіка. - 2002. - №2. - С. 7-17.

- 92.Долішній М. Регіональна політика і просторове планування : досвід терит. орг. у ФРН / М. Долішній // Вісн. НАН України. - 2003. - № 6. - С. 48-53.
93. Дотляровський В. Зарубежний опыт комплексного развития регионов / В. Дотляровський // Регинология. – 2004. – № 2–3. – С. 28-31.
- 94.Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні / О. Дьомін // Економіка України. - № 6. - С. 4-13.
- 95.Емельянов А. Региональная экономика: планирование, прогнозирование, управление / А. Емельянов, В. Беседин, Е. Клименко и др. – НИЭИ Госплана УССР: Наукова думка, 1989. – 272 с.
- 96.Спіфанов А. О. Регіональна економіка / А. Спіфанов, І. Сало. – К.: «Наукова думка», 1999. – 344 с.
- 97.Єфименко Т. Інституційне регулювання економічного розвитку / Т. Єфименко // Економіка України. - 2011. - № 1. - С. 16-26.
- 98.Жиляєв І. Можливість запровадження спеціального правового режиму для подолання регіональної депресивності / І. Жиляєв // Економічний часопис XXI. - 2009. - № 7-8. - С. 34-39.
- 99.Жовнірчик Я. Ф. Управлінські функції державного регулювання регіонального розвитку / Я. Ф. Жовнірчик // Економіка та держава. - 2009. - №10. - С. 45-47.
100. Жук М. Альтернативи регіонального розвитку в Україні в контексті інтеграції у світове господарство / М. Жук // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 12. – С. 102-109 с.
101. Зайцева Л. Регіональне управління / Л. Зайцева, С. Серьогін, Н. Коніщева та ін. –Дніпропетровськ, ДФ УАДУ, 2000. – 212 с.
102. Залуцький І. Р. Основи сталого розвитку територіальної громади / І. Залуцький, Р. Брусак, Б. Шевчук. – К. : Вид-во НАДУ, 2008. – 64 с.
- 103.Збукар В. П. Нормативно-правові засади стратегічного планування розвитку регіонів України / В. П. Збукар // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2009. - № 1. - С. 70-74.

104. Збукар В. П. Стратегічне планування розвитку регіону : теоретико-методологічні аспекти / В. П. Збукар ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк.регіон. ін-т держ. упр. - Х. : Золоті сторінки, 2008. - 85 с.
105. Зибарева О. В. Досвід формування регіональної політики у ФРН // Регіональна політика України (ч.1) - Львів, 1998. - С. 194-200.
106. Зінь Е. Теорія управління соціально-економічними процесами. Навчальний посібник / Е. Зінь – Рівне: УДАВГ. – 1996. – 58 с.
107. Зонова Т. От Европы государств к Европе регионов? / Т. Зонова // Полис. – № 5. – 1999. – С. 155-158.
108. Івахненко І. С. Напрями формування фінансового потенціалу регіонів / І. С. Івахненко, В. В. Вороненко // Город, регион, государство : экономико-правовые проблемы : сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экон.-правовых исслед. - Донецк, 2009. - Т. 1. - С. 239-245.
109. Ігнатов В. Вдосконалення владних відносин центру і регіонів / Ігнатов, В. Ребкало // Упр. сучас. містом. - 2003. - № 1 - 3. - С. 17-26.
110. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління : монографія / [О. Осауленко, О. Новікова, Н. Власенко та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром-ті ; Держкомстат України. - К. ; Донецьк, 2004. - 655 с.
111. Ісаченко Д. А. Практика стратегічного планування розвитку регіонів / Д. А. Ісаченко // Регіон. економіка. - 2009. - № 4. - С. 24-32.
112. Іщенко Г. Основи регіонального розвитку / Г. Іщенко // Урядовий кур'єр. – 2007. – 19 січня. – С. 5
113. Каганский В. Советское пространство: конструкция и деструкция / В. Каганский // Регинология. – 1998. – № 5. – С. 38-46.
114. Казаков В. В. Экономическая основа управления региональными системами / В. В. Казаков // Вест. Томск. гос. Ун-та. – 2009. – № 325. – С. 130–134.
115. Качала Т. М. Методологія формування та управління фінансовими потоками регіону : монографія / Т. М. Качала, В. О. Черевко. - Черкаси : Брама - Україна, 2007. - 231 с.

116. Качан П. Розміщення продуктивних сил України / П. Качана. – К. Вища школа, 1997. – 357 с.
117. Кваша Т. К. Регіональна інфраструктура України : стан і джерела фінансування / Т. К. Кваша, О. О. Руденко // Наук.-техн. інформація. - 2009. - №2. - С. 11-19.
118. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання / В. Керецман // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2003. - № 4. - С. 397-401.
119. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку : теоретичні аспекти : монографія / В. Ю. Керецман ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. - К. : УАДУ, 2002. - 188 с.
120. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія / В. Ю. Керецман. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 188 с.
121. Китинг М. Новый регионализм как возможность [Електронний ресурс] // Россия в глобальной политике. - 2008. - № 4. - Режим доступа: www.globalaffairs.ru/numbers/33/997.html
122. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. - 2006. - №8. - С. 19-29.
123. Кинщак А. В. Исторический контекст возникновения и динамика развития государственной региональной политики / А. В. Кинщак // Научно-теоретический и практический журнал: Уральский научный вестник (ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ). – Республика Казахстан: г. Уральск: ТОО «Фирма Сервер + », 2015. - № 14 (145). - С. 124-134.
124. Кінщак А. В. Аналіз сучасних механізмів та інструментів реалізації державної регіональної політики в Україні / А. В. Кінщак // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. Зб. наук. пр. - Вип. 2/2015. - К.: АМУ, 2015. - С. 133-141.
125. Кінщак А. В. Глобалізація інноваційної діяльності та її зосередження в обмеженій кількості регіонів / А. В. Кінщак // Державне

управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 квітня 2015 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Харків: НУЦЗУ, 2015. – С. 278-280.

126. Кінщак А. В. Державна регіональна політика в Україні: термінологічна невизначеність [Електронний ресурс] / А. В. Кінщак // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2014. - № 6. - Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

127. Кінщак А. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку державної регіональної політики України / А. В. Кінщак // Інвестиції: практика та досвід. - 2015. - № 13-14. - С. 100 - 105.

128. Кінщак А. В. Роль державних органів в управлінні регіональними економічними процесами [Електронний ресурс] / А. В. Кінщак // Державна економічна політика регіонального розвитку (збірник тез науково-практичної заочної конференції, 10 червня 2015 р.). – Режим доступу до журналу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-3/doc/2/05.pdf>.

129. Кінщак А. В. Світовий досвід формування політики регіонального розвитку / А. В. Кінщак // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. - Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2015. - Вип. 2 (3). (Серія «Державне управління»). - С. 187-196.

130. Кінщак А. В. Сучасний стан та специфіка регіональної політики Європейського Союзу / А. В. Кінщак // Сучасні проблеми державного та муніципального управління: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (03.04.2015) / За заг. ред. О. Дація, В. Бакуменка, Т. Іванової. – К.: Академія муніципального управління, у 2-х частинах, Ч.2, 2015. - С. 101-102.

131. Кінщак А. В. Українська практика інституційної підтримки регіонального розвитку / А. В. Кінщак // Інвестиції: практика та досвід. - 2015. - № 15. - С. 104 - 108.

132. Кіш Є. На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів / Є. Кіш, О. Вишняков, Л. Лендбел. – К. : Логос, 2000. – 224 с.

133. Кіш Є. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендшел, І. Студенніков. – К. : Логос, 2000. – 171 с.
134. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України / Є. Кіш // Незалежний культурологічний часопис «І» – 2002. – № 23. – С. 133–157.
135. Кіш Є. Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу / Є. Кіш [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://ewi.org.ua/chastyna-1>.
136. Клебанова Т. С. Порівняльний аналіз рівня соціально- економічного розвитку регіонів України / Т. С. Клебанова, А. І. Талашенко, Л. С. Гурянова // Статистика України. - 2005. - № 3. - С. 57-60.
137. Клименко Н. Г. Місце та роль органів виконавчої влади в розробці інноваційно-інвестиційної політики регіону / Н. Г. Клименко // Теорія і практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 2. - С. 179-184.
138. Кліха Я. Макроструктурна політика та ринкова трансформація: досвід Польщі та України / За ред. Я. Кліха. – К.: Заповіт, 2004. – 358 с.
139. Кноглер М. Ринкова реформа і регіональна політика / М Кноглер, О. Секарев // Економіка України. – 1995. – № 1. – С. 65-68.
140. Коваленко Е. Региональная экономика и управление / Е. Коваленко. – СПб. : Питер, 2005. – 46 с.
141. Кодацький В. Деякі аспекти підвищення ефективності політики регіонального розвитку в Україні / В. Кодацький // Регіон. економіка. - 2005. - № 3. - С. 220-224.
142. Колісник М. М. Удосконалення планування регіонального розвитку в Україні на основі дослідження французького досвіду / М. М. Колісник // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2009. - Вип. 4. - С. 347-355.

143. Корецький М. Стратегічне управління : навч. посіб. / М. Корецький, А. О. Дегтяр, О. І. Дацій. - К. : Центр учб. л-ри, 2007. - 240 с.

144. Корецький М. Х. Роль місцевих бюджетів у системі фінансового забезпечення місцевого самоврядування / М. Х. Корецький // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2007. - № 3. - С. 90-95.

145. Корецький М. Х. Співвідношення централізованого і локального правового регулювання розвитку галузей у регіоні / М. Х. Корецький // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2006. - № 3. - С. 66-71.

146. Королюк Ю. Міжрегіональна взаємодія у контексті регулювання соціально-економічного розвитку регіону : системний підхід / Ю. Королюк // Статистика України. - 2009. - № 2. - С. 102-107.

147. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України / О. Б. Коротич; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х. : Магістр, 2006. - 219 с.

148. Коротич О. Б. Проблеми розвитку регіонів України та завдання державної регіональної політики / О. Б. Коротич // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 3. - С. 208-214.

149. Коротич О. Б. Формування понятійного апарату державного управління регіональним розвитком країни / О. Б. Коротич // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2009. - Вип. 9. - С. 136-143.

150. Коротич О. Принципи державної регіональної політики / О. Коротич // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2009. - № 2. - С. 156-162.

151. Костак З. Р. Вплив регіональної інноваційної політики на розвиток економіки регіону / З. Р. Костак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 9-20.

152. Круш П. Регіональне управління : навч. посіб. / П. Круш, О. Кожемяченко. – К. : Центр навчальної л-ри, 2007. – 248 с.

153. Кубах С. М. Стратегічні аспекти розвитку та вдосконалення організації територіального планування / С. М. Кубах // Землевпоряд. вісн. - 2002. - № 2. - С. 20-24.

154. Куйбіда В. Нова державна регіональна політика / В. Куйбіда, О.Щенко, А. Ткачук. – К. : Крамар, 2009. – 232 с.

155. Куйбіда В. Механізми взаємодії державної системи управління і органів місцевого самоврядування в Україні / В. Куйбіда, Р. Фрис // Регіон. економіка. - 2003. - № 1. - С. 91-95.

156. Куленкової О. Ю. Європейські принципи державного управління // Пер. з англ. О. Ю.Куленкової. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.

157. Куліш І. М. Децентралізація управління регіональним розвитком у контексті європейської інтеграції : досвід Польщі для України / І. М. Куліш // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2007. - Вип. - 3. - С. 9-16.

158. Купрій В. О. Процес творення державної політики як об'єкт наукових досліджень / В. О. Купрій // Державне управління: теорія та практика : електрон. фах. вид. – 2006. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/POLITICHNI%5C06kvoond.pdf>

159. Курмаєв П. Ю. Теоретичні підходи до прогнозування соціально-економічного розвитку регіону / П. Ю. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. - К., 2008. - № 7/8. - С. 32-35.

160. Кучабський О. Організаційно-управлінські реформи в контексті вдосконалення адміністративно-територіальної структури в Україні / О. Кучабський // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2009. - № 1. - С. 319-326.

161. Лавренчук А. Роль регіонів України в реалізації державного євроінтеграційного курсу / А. Лавренчук // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. - 2002. - № 3. - С. 224-231.

162. Ларіна Р. Р. Формування стратегії залучення фінансів на розвиток території / Р. Р. Ларіна // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2006. - № 1. - С.84-88.

163. Лебединська О. Стратегічне планування і визначення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів / О. Лебединська // Упр. сучас. містом. - 2003. - № 4/10 - 12. - С. 102-107.

164. Лендшел М. О. Регіональна політика та управління у країнах Європи / упоряд. М. О. Лендшел, В. Ю. Керецман. – Ужгород : 2001. – 248 с.

165. Лендшел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендшел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – К., 2000. – С. 18-27.

166. Луцишин Н. П. Формування інституційної структури регіональної політики в країнах Європи / Н. П. Луцишин // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 199-208.

167. Любченко О. М. Вдосконалення державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону / О. М. Любченко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. - К., 2007. - Вип. 12. - С. 148-150.

168. Магомедов А. К. Мистерія регіоналізму / А. К. Магомедов. – М. : МОНФ, 2000. – 20 с.

169. Максименко С. На шляху до Європи. Український досвід Євро регіонів / С. Максименко. – К. : Логос, 2000. – 224 с.

170. Максименко С. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендшел, І. Студенніков. – К. : Логос, 2000. – 171 с.

171. Мамонова В. В. Необхідність реформування регіонального управління в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. - №1. - Харків: Магістр, 2001. - С. 48.

172. Мамонова В. В. Світовий досвід державного регулювання депресивних територій / В. В. Мамонова // Теорія та практика державного

управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 1. - С. 245-252.

173. Манжула А. Адміністративно-правові аспекти соціально-економічного розвитку регіону / А. Манжула, О. Леонідова // Підприємництво, госп-во і право. - 2005. - № 7. - С. 44-48.

174. Манжула А. Механізм державно-адміністративного управління територіями : правовий аспект / А. Манжула // Підприємництво, госп-во і право. - 2003. - № 3. - С. 109-111.

175. Маслова Г. Система інформатизації та її застосування в управлінні регіоном / Г. Маслова, В. Усольцев // Економіка України. - 2009. - № 7. - С. 21-28.

176. Матвієнко П. Узагальнююча оцінка розвитку регіонів / П. Матвієнко // Економіка України. - 2007. - № 5. - С. 26-35.

177. Матвіїшин Є. Г. Удосконалення контролю в системі управління фінансовим потенціалом регіону / Є. Г. Матвіїшин, О. С. Нема // Теорія і практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 2. - С. 264-275.

178. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : монографія / К. В. Мезенцев ; Київ. нац. ун-т. - К., 2005. - 253 с.

179. Мельник В. Державне регулювання розвитку інвестиційного потенціалу регіонів в умовах модернізації національної економіки / В. Мельник // Управління розвитком. - 2012. - №8. - С. 117-118.

180. Мерзляк А. Державне управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект [Текст] : дис. ... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / А. Мерзляк; Національна академія держ. управління при Президентіві України. - К. : [б. в.], 2003. - 529 с.

181. Методичні вказівки з розробки регіональних стратегій сталого розвитку / А. Г. Шапар, М. А. Ємець, П. І. Копач та ін. ; НАН України, Ін-т пробл. природокористування та екол. - Д. : Моноліт, 2003. - 131 с.

182. Методологічні засади державної політики сталого регіонального розвитку : монографія / [Т. О. Савостенко, В. І. Попруга, І. Є. Пололока та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. - Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. - 159 с.

183. Механізм підвищення ефективності діяльності органів державного управління на регіональному рівні / [А. Дегтяр, Г. Мостовий, О. Амосов та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х. : Магістр, 2004. - 207 с.

184. Миколайчук М. М. Оцінювання соціально-економічних досягнень регіонів з позиції сталого розвитку / М. М. Миколайчук // Економіка та держава. - 2008. - № 10. - С. 61-63.

185. Миронова Т. Управління розвитком регіону [Текст] / Т. Л. Миронова, О. Л. Добровольська, А. Ф. Процай, С. Ю. Колодій. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 328 с.

186. Міняйло О. І. Регіональні особливості формування та розвитку державних фінансів в Україні / О. І. Міняйло, В. О. Романишин, Ю. А. Швед // Актуал. пробл. економіки. - 2006. - № 4. - С. 58-65.

187. Монаєнко А. О. Механізми державного регулювання територіального розвитку України / А. О. Монаєнко // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2009. - № 1. - С. 138-142.

188. Монаєнко А. О. Регіональна організація фінансово-бюджетного контролю / А. О. Монаєнко // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2007. - №3. - С. 106-114.

189. Монаєнко А. О. Фінансово-бюджетна децентралізація в регіональному управлінні / А. О. Монаєнко // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2010. - № 1. - С. 155-159.

190. Моніторинг розвитку України через призму моделювання її регіонального розвитку з позицій оптимуму / А. О. Морозов, В. Л. Косолапов, С. І. Суперсон та ін. // Мат. машини і системи. - 2005. - № 1. - С. 99 - 119.

191. Мрінська О. Особливості регіональної політики щодо старопромислових регіонів у Великобританії (Мерсісайд) та Україні (Луганська область) / О. Мрінська // Упр. сучас. містом. - 2002. - № 10-12. - С. 40-49.

192. Нагірна В. П. Регіональний розвиток України у контексті європейської інтеграції (суспільно-географічний вимір) / В. П. Нагірна // Український географічний журнал. – 2005. – № 3. – С. 24-32.

193. Надолішній П. І. Теоретико-методологічні засади аналізу і практики регіонального управління / П. І. Надолішній // Актуальні проблеми державного управління. - Одеса : ОФ УАДУ ; Оптимум, 2001. - Вип. 7. - С. 44-50.

194. Нашкерська М. М. Стратегічне планування як передумова інноваційного розвитку регіону / М. М. Нашкерська // Соціально- економічні дослідження в перехідний період : зб. наук пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - Вип. 3 : Ресурсне забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону. - С. 222-234.

195. Нижник Н. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління / Н. Нижник // Вісник НАДУ при Президентові України. - 2004. - № 1. - С. 275-279.

196. Новікова І. В. Формування та реалізація державної політики регіонального розвитку : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / І. В. Новікова ; Донец. держ. ун-т упр. - Донецьк, 2008. - 20 с.

197. Олех Л. Г. Філософія регіоналізму / Л. Г. Олех [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://philosophy.nsc.ru/life/journals/hum-science/197/11/olex.htm>

198. Омаров А. Е. Особливості розвитку державної регіональної політики України / А. Е. Омаров // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2008. - № 2. - С. 158-162.

199. Опратний С. М. Сутність і значення стратегічного планування розвитку регіонів / С. М. Опратний, Ю. А. Дончик // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2008. - № 4. - С. 166-172.

200. Павлишин, О. Механізми стимулюючого впливу кредиту на розвиток економіки регіону : монографія / О. Павлишин, М. Козоріз, М. Хмелярчук ;

Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Львів. ін-т банк справи. - К. : УБС НБУ, 2007. - 159 с.

201. Павлов В. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) / В. Павлов ; Луц. держ. техн. ун-т та ін. - Луцьк : Надстиря, 2000. - 577 с.

202. Павлюк А. П. Вирішення проблеми міжрегіональних диспропорцій як складова державної регіональної політики України / А. П. Павлюк // Стратег. панорама. - 2002. - № 4. - С. 103-110.

203. Павлюк А. П. Інституційне забезпечення регіональної політики України: стан і напрями удосконалення в контексті європейського досвіду // Зб. наук. пр. - Вип. 36 / Відп. ред. В. Є. Новицький. - К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин, 2003. - С. 258.

204. Панухник О. В. Державна регіональна політика як засіб регулювання розвитку регіонів : проблеми становлення / О. В. Панухник // Актуал. пробл. економіки. - 2007. - № 7. - С. 134-141.

205. Панухник О. В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України / О. В. Панухник // Актуал. пробл. економіки. - 2009. - № 1. - С. 152-157.

206. Панухник О. В. Транскордонна регіональна інтеграція : досвід України та Румунії / О. В. Панухник // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. - К., 2007. - Вип. 12. - С. 87-91.

207. Панухник О. Теоретико-методологічні засади формування інституційного механізму сталого розвитку країни : регіональний аспект / О. Панухник // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. - К., 2008. - Вип. 6. - С. 113-117.

208. Папп В. В. Соціально-економічний потенціал регіону як основа формування територіально-суспільної системи : теоретичні аспекти / В. В. Папп // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - Вип.5 : Структурна трансформація територіальних суспільних систем. - С. 15-24.

209. Папп В. В. Стан інфраструктури регіональної економіки та напрями її розвитку в контексті інноваційних процесів / В. В. Папп // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2008. - № 5. - С. 160-171.

210. Парій-Сергієнко Є. П. Удосконалення державного механізму управління формуванням та використанням місцевих бюджетів в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / Є. П. Парій-Сергієнко ; Донец. держ. ун-т упр. - Донецьк, 2008. - 19 с.

211. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави : теорія, методологія, механізми : [монографія] / Л. В. Пельтек. - Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. - 268 с.

212. Підгрушний Г. Регіональний розвиток: сутність процесу та його особливості / Г. Підгрушний //Український географічний журнал. – 2003. – № 4. – С. 39-47.

213. Пістун М. Д. Основні положення концепції регіонального розвитку України : суспільно-географічний аспект / М. Д. Пістун // Укр. геогр. : журн. - 2008. - № 4. - С. 22-28.

214. Пістун М. Д. Регіональна політика в Україні : суспільно-географічний аспект / М. Д. Пістун, К. В. Мезенцев, В. О. Тьорло. - К. : Київ. ун-т, 2004. - 130 с.

215. Плотницька С. І. Визначення пріоритетних напрямків державного регулювання регіонального розвитку / С. І. Плотницька // Коммун. хоз-во городов. Сер.: Екон. науки. - 2008. - Вып. 82. - С. 141-145.

216. Подлісна О. А. Стан та перспективи розвитку регіонів України : методи оцінки ефективності територіальних утворень / О. А. Подлісна // Регіон. економіка. - 2007. - № 1. - С. 104-116.

217. Польська І. Інституційні та правові основи регулювання регіонального розвитку : світовий досвід / І. Польська, Г. Пашкова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. - Д., 2007. - Вип. 4. - С. 124-130.

218. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: Монографія / В. А. Поповкін. – К.: Наукова думка, 1993. – 254 с.

219. Про адміністративно-територіальний устрій України : проект закону України від 01. 06. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bucha.com.ua/index.php?newsid=1151065148>.

220. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07. 02. 2002 р. № 3059-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>

221. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23. 03. 2000 р. № 1602-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

222. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01. 07. 2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

223. Про затвердження «Загальнодержавної програми розвитку малих міст» : Закон України 04. 03. 2004 р. № 1580-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1580-15>

224. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. : постанова Кабінету Міністрів України від 21. 07. 2006 р. №1001 // Офіц. вісн. України. - 2006. - № 30. - Ст. 2132. - 36 - 78.

225. Про Концепцію державної регіональної політики : указ Президента України від 25. 05. 2001 р. № 341/2001 // Офіц. вісн. України. - 2001. - № 22. - Ст. 983. - С. 20 - 28.

226. Про Національну Раду з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування : указ Президента України від 13. 12. 2000 р. № 1331/2000 // Офіц. вісн. України. - 2000. - № 51. - Ст. 2193. - С. 4 - 5.

227. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» : Закон України від 21. 10. 2010 р. № 2623-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>

228. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08. 09. 2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>

229. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки : Указ Президента України від 28. 04. 2004 р. № 493/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>

230. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24. 06. 2004 р. № 1861-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>

231. Прокопенко Д. Н. Планирование местного экономического развития в США : рефератив. пер. с англ. / Д. Н. Прокопенко ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. - Донецк : УЭП НАН Украины, 2000. - 71 с.

232. Прокопенко Л. Развитие регионального сотрудничества Украины в контексте европейской интеграции : монография / Л. Прокопенко, О. Рудік, І. Шумляєва. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – 132 с.

233. Прокопенко Н. Д. Анализ і прогнозування розвитку економіки регіону/ Н. Д. Прокопенко, Ф. Е.Поклонский. – К. : Наук. Думка, 1991.– 226 с.

234. Псарьов Г. Ю. Перспективні проблеми реформування місцевого самоврядування та розвитку регіонів України / Г. Ю. Псарьов // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2009. - № 2. - С. 146-154.

235. Пушак Я. Я. Теоретико-методологічні підходи до вдосконалення інструментів реалізації регіональної політики / Я. Я. Пушак, М. В. Максимчук // Прометей. - 2006. - Вип. 3. - С. 47-51.

236. Ревенко А. Асиметрия регионального развития / А. Ревенко // Зеркало недели. – 2006. – № 18. – С. 1,7.

237. Регіональна політика та механізми її реалізації / [М. Долішній, С. Злупко, С. Й. Вовканич та ін., НАН України, Ін-т регіон. дослідж.]. - К. : Наук. думка, 2003. - 503 с.

238. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. акад. НАНУ М. І. Долішнього. - К.: Наукова думка, 2003. - 503 с.

239. Реутов В. Є. Проблеми формування та реалізації ефективної державної політики регіонального розвитку / В. Є. Реутов // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво : 2006. - № 6. - С. 259-261.

240. Розвиток регіонів України зусиллями влади, громадськості і бізнесу [Текст] / М. Дацишин, М. Демкова, О. Мегеда [таін.] ; Ін-т Реформ. - Вип. 17. - К. : Ін-т Реформ, 2004. - С. 32.

241. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні : сучасний стан і нові можливості : регіон. дослідж. : монографія / С. А. Романюк ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України, Центр дослідж. адм. реформи. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 109 с.

242. Романюк С. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження: Монографія / С. Романюк – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 342 с.

243. Романюк С. А. Регіональна виконавча влада України: історія і сучасність / С. А. Романюк, Н. Р. Нижник, В. І. Тимцуник та ін. – К. : Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2007. – 409 с.

244. Рубан Ю. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю.Рубан. – К. : НІСД, 2007. – 538 с.

245. Руденко О. М. Регіональна політика в контексті реалізації євроінтеграційного курсу України / О. М. Руденко, Д. В. Вітер // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євро інтеграційній стратегії України : Зб. наук. праць за матеріалами міжнар. конф. (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) ; відп. ред. І. В. Артьомов. - Ужгород : Ліра, 2007. - С. 150-167.

246. Свірін М. Г. Механізми наближення системи публічного управління України до європейських стандартів: регіональний та субрегіональний рівень : наук. розробка / М. Г. Свірін, Л. Л. Приходченко. – К. : НАДУ, 2008. – 48 с.
247. Семиноженко В. Новий регіоналізм / В. Семиноженко, Б. Данилишин – К.: Наукова думка, 2005. – 119 с.
248. Сивоконь В. О. Особливості децентралізації як засобу вдосконалення регіонального управління соціально-економічним розвитком у країнах Європейського Союзу / В. О. Сивоконь, М. М. Колісник // Теорія та практика держ. упр. - 2006. - Вип. 3. - С. 41-48.
249. Симоненко В. Регионы Украины: проблемы развития / В.Симоненко – К.: Наукова думка, 1997. – 146 с.
250. Симоненко В. Регіональна політика: системний підхід / В. Симоненко // Економіка України. – 1996. – № 6. – С. 31-42.
251. Симонова О. Світовий досвід вирішення регіональних проблем / О. Симонова // Економіст. - 2008. - № 3. - С. 58-62.
252. Слухай С. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С. Слухай, О. Гончаренко // Фінанси України. - 2006. - № 7. - С. 12-20.
253. Смерічевський С. Ф. Регіональні аспекти управління бюджетними фінансами / С. Ф. Смерічевський // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. - 2006. - № 4. - С. 338-342.
254. Смирнов С. Проблеми фінансового забезпечення регіону / С. Смирнов // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 2. - С. 113-119.
255. Стеченко Д. Управління регіональним розвитком / Д. Стеченко : Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.
256. Стеченко Д. Управління регіональним розвитком / Д. Стеченко. - К.: Вища шк., 2000. - 223 с.
257. Стеченко М. Інноваційні форми регіонального розвитку / М.Стеченко. – К. : Вища шк., 2002. – 254 с.
258. Сторонянська І. З. Взаємодія регіонів України та формування міжрегіональних економічних систем / І. З. Сторонянська // Регіон. бізнес-економіка та упр. - 2008. - № 2. - С. 33-41.

259. Студенніков І. Інституційна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування / І. Студенніков, В. Ткаченко // Економічний Часопис. – XXI. – 2005. – № 9-10. – С. 15-23.

260. Суперсон В. І. Моніторинг соціально-економічного стану регіонів України з позицій розвитку її інфраструктури / В. І. Суперсон // Статистика України. - 2005.- № 1. - С. 59-62.

261. Теоретико-методологічні основи управління розвитком регіону : монографія / [Н. С. Миколайчук, А. Г. Ахламов, М. М. Миколайчук та ін.]. - Херсон : Стар, 2007. - 273 с.

262. Тертичка В. В. Механізм формування і здійснення державної політики / В. В. Тертичка // Вісн. держ. служби України. – 2004. – № 4. – Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=3863AA9A63F8228505A3005F9893F2BE?art_id=37716

263. Топчієв О. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики : навч.–метод. посіб. / О. Топчієв, Т. Безверхнюк, З. Тітенко. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.

264. Топчієв О. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики : навчально-методичний посібник. / О. Топчієв, Т. Безверхнюк, З. Тітенко. - Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. - 224 с.

265. Уманець Т. В. Поняття суті управлінської категорії «регіон» та її типи в умовах трансформації структури господарства України / Т. В. Уманець // Статистика України. - 2004. - № 4. - С. 83-90.

266. Уманець Т. Регіональний економічний розвиток України : теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика : [Монографія] / Т. Уманець. - Донецьк : «ВІК», 2007. - 340 с.

267. Федюк В. Регіональний розвиток у Швеції та Україні / В. Федюк, А.Биченко // Нац. безпека і оборона. - 2009. - № 1. - С. 48-50.

268. Феодоритова В. Я. Социально-экономическое прогнозирование развития региона / Под ред. В. Я. Феодоритова, А. И. Попова. – Л., 1977. – 134с.

269. Фролов С. Бюджетне регулювання розвитку регіонів / С. Фролов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. /

Укр. акад. банк. справи Нац. банку України та ін. - Суми, 2009. - Вип. 27. - С. 98-106.

270. Цветков В. В. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи : монографія / В. В. Цветков. – К. : Оріони, 1998. – 364 с.

271. Черевко О. В. Програмно-прогнозне забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів України / О. В. Черевко // Регіональна економіка. - 2007. - № 2. - С. 112-117.

272. Черевко О. В. Стратегічні напрями комплексного соціально-економічного розвитку регіону / О. В. Черевко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т - К., 2006. - Вип. 9. - С. 104-108.

273. Черепін Ю. Аналітичні складові системи інформаційно-аналітичного забезпечення регіональних органів виконавчої влади / Ю. Черепін // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 10. - С. 207-219.

274. Черняєв Т. Ю. Формування міжбюджетних відносин між центром та регіонами України / Т. Ю. Черняєв // Держава та регіони. Сер. : Держ. упр. - 2008. - № 2. - С. 234-239.

275. Чужиков В. І. Регіональна політика та стратегія Європейського Союзу / Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / В. І. Чужиков ; за ред. З. С. Варналія. - К. : Знання України, 2005. - С. 335-404.

276. Чужиков В. Модернізація регіональної політики в ЄС / В. Чужиков // Економіка України. - 2008. - № 3. - С. 51-58.

277. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку / В. Чужиков // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 72-78.

278. Чумаченко М. Г. Самоврядування й економічне регулювання розвитку регіону // Регіон у системі нових економічних і правових відносин. - Івано-Франківськ, 1998. - С. 6-12.

279. Чумаченко М. Управління соціально-економічним розвитком регіону / М. Чумаченко // Економіка України. – 1998. – № 4. – С. 94-99.

280. Чумаченко Н. Очерки по экономике региона / Н. Чумаченко – К.: Наукова думка, 1995. – 338 с.
281. Чурсіна Н. Вирівнювання територій : європейський досвід / Н. Чурсіна // Теорія та практика державного управління : [зб. наук. ст.] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. - Х., 2008. - Вип. 3. - С. 447-455.
282. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. - 2008. - № 6. - С. 4-14.
283. Шевчук А. В. Інформаційні технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону : (монографія) / А. В. Шевчук ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2007. - 138 с.
284. Шилепницький П. І. Роль державно-приватного партнерства в регіональному розвитку / П. І. Шилепницький // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности : сб. науч. тр. / Ин-т экономики пром-ти. - Донецк, 2009. - Вып. 2, т. 2. - С. 319-329.
285. Шлемко Д. В. Модель регіонального соціально-економічного утворення - об'єкта стратегічного управління / Д. В. Шлемко, Є. А. Ревтюк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2006. - Вип. 5 : Інноваційно-інвестиційне забезпечення стратегії розвитку регіону. - С. 16-23.
286. Щодо стану та перспективи депресивних регіонів, міст і селищ : Постанова Кабінету Міністрів України від 15. 05. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/basere/ua-cmttue.htm>
287. Яцуба В. Г. Адміністративно-територіальний устрій України: проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення / В. Г. Яцуба. – К. : Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2003. – 223 с.
288. Dunn W. N. Bridging the Third Great Divide: Teaching Public Administration in Europe and America / W. N. Dunn // NISPAcee. Journal of Public Administration and Public Policy (I). - 2008. - № 1. - P. 17-27.

289. Kopanska A. The Problems of Developing the Municipal Debt Market in Poland / A. Kopanska // NISPAcee. Occasional papers in Public Administration and Public Policy (YI). - 2005. - № 3. - P. 11-23.

290. Kostecky T. Public Administration, Regional Policy, and the Committee of the Regions. - Interaction of Regional, National and European Influences in the Pre-accession Czech Republic / T. Kostecky // NISPAcee. Occasional papers in Public Administration and Public Policy (YI). - 2005. - № 1. - P. 14-34.

291. Palma D. G. Parliament, Consolidation, Institutionalisation: a Minimalist View / D. G. Palma // Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe. - London-New York, 1990. - P. 31-52.

292. Putnam R. Bowling Alone: American's declining, Social Capital / R. Putnam // The Global Resurgence of Democracy. - Baltimore-London, 1996. - P.290-303.

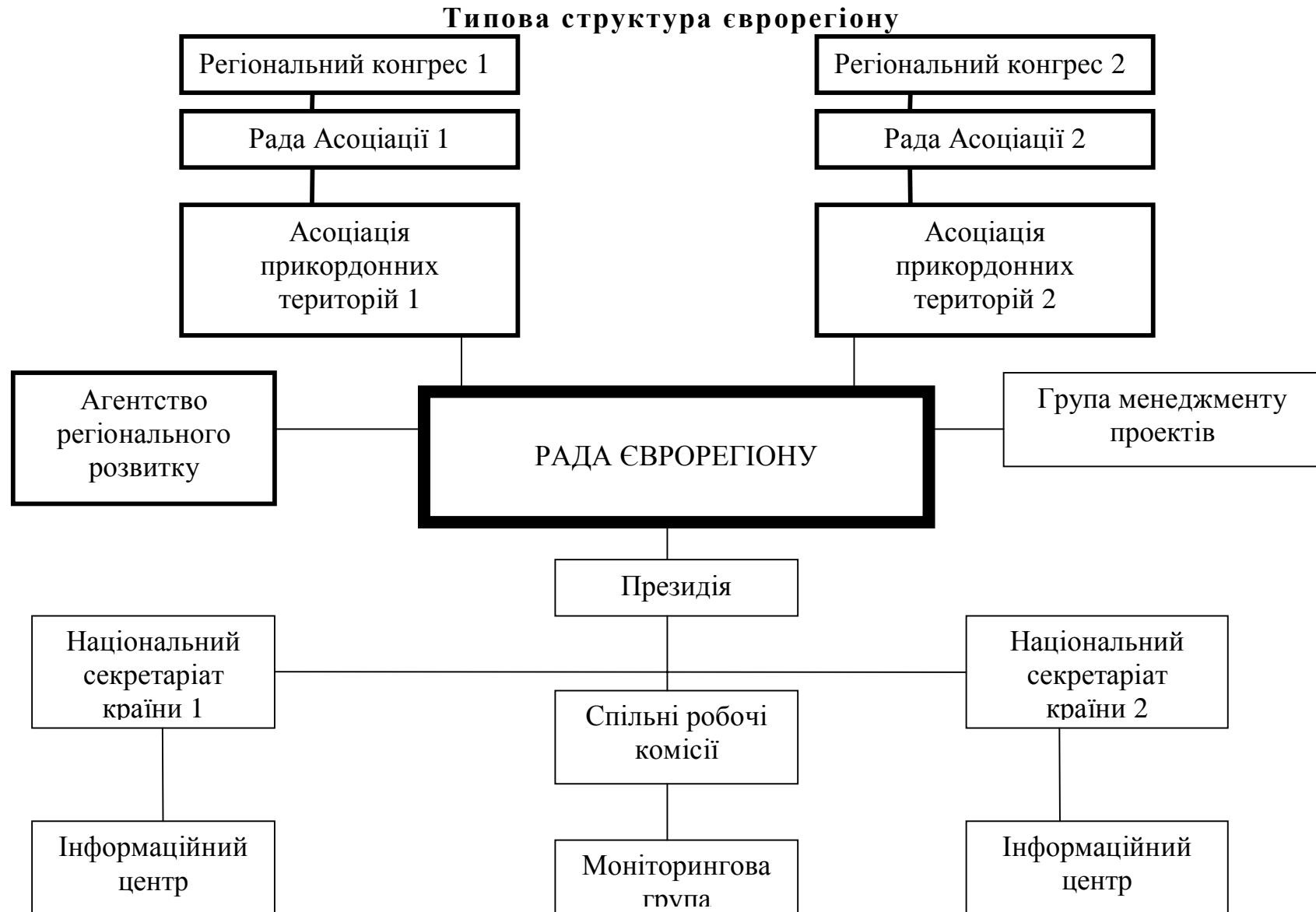
293. Sundakov A. Public Sector Reform in Ukraine on The Path of Transformation / A. Sundakov // Local Government and Public Initiative: Open Society Institute Discussion Papers. - 2001. - № 18. - 47 p.

Механізми державного регулювання розвитку регіонів Додаток А

Джерело: розроблено автором самостійно

Джерело: розроблено автором самостійно

Система стратегій розвитку регіону

Джерело: розроблено автором самостійно

Процес формування і реалізації стратегії регіонального розвитку

